

22
REGRINULU TRANSELVANU

sau 78

EPISTOLE

scrise

în țiere straine unui amicu în patria,

de la anul 1835 până închisive 1848.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tomulu I.

Sabiu.

Tiparitu sî în provedietura la S. Filtsch.

1865.

205996

Motto:

Lectori multu stimati! eca v'avisédu,
Ca prin estu opusculu, in cugetu curate
Nici intr'o privintia renume venédu,
De ambitiuone fiindu departatu.

(Francesco Berni.)

BCU Cluj University Library Cluj

854-992 (Francesco Berni)

Prefácia.

Natiunea romana e lipsita de literatura turísteca cá sî de alta spécia, sî acestu ramu e multu atragutóriu.

Cá o incercare in esta specialetate damu onorabilelui públicu suptu alta forma Epistolele peregrinului transelvanu, esîte parte in foisior'a Concórdiei den Pest'a in Anulu 1863, de nou revediuete sî reptificate prin autoriulu.

Crédemu ca prin acesta editiune nu micu servétiu facemu leteraturei romane, de ora ce tient'a estoru epistole e de a escitá la junime spiretulu de observatiune, ai dá directiune morale sî religiosa, a contrebú la consoledarea caractériului, sî a impartasí várie cunoscintie desfetandu pre lectoriu totu-de-odata.

Sîrulu intemplamentelor in legatura cu fáptec'a espe-riintia a autoriului enarate cá-sî in forma de romanu sî ilustrate cu mäsime, asiomate, proverbie sî anecdote intr' unu stilu usioru, intr'o limba corecta, apoi in modu ce-va satirecu sî umoristecu vá placé, suntemu securi, fiacarui lectóriu de ori-ce condetiune sociale.

Den altele acestu opusioru urmédia catu se pote ortografi'a adoptata de asociatiunea leteraria romana transelvana, care cerca a o popularesá pre calea cea mai prácteca.

Aflandu spriginu acešta intreprindere vá esî sî alu doile volume de epistole analoge inedite multu mai interesantî.

Sabiü 1 Noembre 1864.

Provedietoriulu.

Insemnarea coprinsului.

	Pag.
Epistol'a I. Den Campulungulu Romaniei Iuniu 1835. Peregrinulu aspirante militáriu (Tauglicher Nachwachs). Proieptele de emigratiune in momentulu realisarei. Tier'a Oltului den paduricea Lecuríciu. Remasu bunu patriei sele. Suvenire la Chiric'a. Plecarea in strainetate	1
Epistol'a II. Den Calarasi vechi Iuliu 1835. Verfulu Carpatiloru. Ultemu adieu den mediuin'a Transelvano-romana. Lumea noua, Tier'a si Orásiulu. Dascalulu Crecan'a si Radulu Negru Voda. Campu-lungu, prim'a metropole transalpina. Boiariulu Rucarianulu. Stárostele ces. regiu. Siesulu Romaniei. Ha muszáj jo szivel. Corporariulu Miclaúsiu si Napoleonu Bunaparte. Satele si portulu pre malulu Dúnariei. Nunt'a cosianesca. Chazarii si Gotii. Ciaúsiu Niagulu si popa Jordache den Magureni. Lautarii si canteculu de doru	3
Epistol'a III. Den tergulu Calarasi Augustu 1835. Vanitas vanitatum, omnia sunt vanitas. Tráiuulu catanescu caracterisatu prin epistol'a laconica a unui ostásiu tieganu. Peregrinulu ajunge tiercovnicu (eclesiáriu). Desamagirea lui despre bunetatile Tieriei. Amenitatile la Balta. Protopopulu Andrei Jalomitianulu	8
Epistol'a IV. Den Tergóvisce Aprile 1836. Ubi bene ibi patria. Conceptulu patriei. Suveniri den tenerétie. Coconulu Sache si nou'a cariera a peregrinului. Logofetulu Min'a si schiamatiunea „Noa“. Totu ras'a face calúgherulu. Tergóvescea si Vladu Ciépesiu. Carlov'a poetulu. Vestiariulu Dinulu Perietianulu si vérdia acra unguresca	11
Epistol'a V. Den Bucuresci Septembre 1837. Babilonulu Romaniei, amestecu de limbe si pórturi. Ilariopolea caracterisata de unu francu. Dumbovíta limpede cá brag'a. Magnatii romani de panura bulgara. Rangurile archontologice. Ce vá sa dica Ciocóiu? Eftenetatea dedusa dela pará. Monumentulu lui Carolu XII. regele Suediei. Noulu Gil-Blas. Cocon'a Esmerald'a si procopsel'a in prospectu	15
Epistol'a VI. Den Carantin'a Siupanecu Optobre 1838. Colégiulu Santu-Sav'a si directoriulu Poienáriulu. Limb'a franca si Voltaire. Cinismulu peregrinului. Caletori'a domnesca. Autoritatile romane si comitele Potemkinu. Regianulu si Cocon'a Bibesc'a. Noulu Severinu. Pási'a de la Adácale. Carantin'a romana si cea austriaca. Limbágiulu banatianu. Ce vá sa dica muntenulu cu spresiunea „in intru.“ Coconásiulu cu esperiinti'a adusa den Parisi	19
Epistol'a VII. Den Vendobon'a Dicembre 1838. Comparativa intre Vien'a si Bucuresci. Romantismulu si pitorismulu satenului. Cumu apretiédia Mariuti'a frumuséti'a naturei. Caracteristec'a	

- Vienei sî a vienensiloru. Turnulu Santu-Stefanu sî urdirea lui. Visiriulu Césariului. Ungari'a in trécatu. Esundarea Dúnariei. Panóram'a Buda-Pestei. Fanfaronata magiara espresa in dictunu latinu. In catu sémena Ungari'a cu Romani'a. Buna tiera, rea tocmela 24
- Epistol'a VIII. Den Mediolanu Ianuáriu 1839. Adou'a tiercovnicia a peregrinului. Aspectulu Lombardo-Venetiei. Mediolanulu sî Santu-Ambrósiu. Capel'a osáriu. Domulu milanese. Armoni'a de clópote. Honores mutant mores. Cumu fraternisa italianii cu germanii. Museulu Brera. Diferíntri'a intre unu tabelu artistecu sî unu paretáriu de la Necul'a. Susu pre catedrale 30
- Epistol'a IX. Den Rom'a Fauru 1839. Etern'a cetate. Campulu vaciloru. Rostrele lui Duiliu. Cadaverulu si vermiu. Papa santo populo cornuto. Peregrinágiu pre via sacra. Forulu Traianu. Visiune sî invocatiune pre column'a traiana. Decadenti'a vitiei romane italica sî dáceca. Idololatri'a romanului 35
- Epistol'a X. Rom'a Fauru 1839. Pap'a sî religiunea católeca. Ce e sacru in Rom'a? Pecatele strabuniloru nostri. Ideali artisteci. Santu-Petru den Vatecanu, catedrale a tota lumea. Devotiune iperbóleca. Saturnáliele moderne. Momentele carnevalelui in Rom'a. Marti'a grasa sî Mercuri'a cenúsiei. 39
- Epistol'a XI. Bucuresci Maiu 1839. Trebele nostre sî Europ'a civilesata. Itineráriu de la Rom'a la Bucuresci. Iern'a itáleca. Brigantí sî cersietori. Postiliunii italiani sî Schwagerii germani. Kaiserlicher Trab. Naigatiunea pre Dúnaria. Descrierea naiei sî macinei de vaporu. Arpád sî Galathea. Ospetaletatea d'incoce de Leith'a. Magnatii magiari sî Boiarii romani. Comitele Stéfanu Szechényi. Cataractele Dúnarei 46
- Epistol'a XII. Den Bucuresci Ianuáriu 1840. Romani'a asemenata cu Transelvani'a. Productivitatea sî explotatiunea. Clasile poporatiunei. Guberniulu sî autonomi'a. Economi'a de statu sî impósetele. Esercétulu drepturiloru polítece. Conferirea nobiletatei. Autoritatea domnesca. Venaletatea posturiloru páblice. Arbitriulu sî peculatulu. Abecedáriu de códice civile. Boiarii educatí in Franci'a. Coconele sî crescerea loru. Indolint'i'a boiailor in respectulu economiei. Mosíele arendate den tata in fiu. Comerциulu sî industri'a cui se increde. Beséreca ortodosa in stare degradata. Instructiunea páblica emancpeata de suptu beséreca. Camdedatii institutori. Catechismu à la Volney 52
- Epistol'a XIII. Bucuresci Martiu 1840. Ostea romana sî terminologi'a ridicula a ranguriloru. Sarcini feudali imitate de la unguri sî poloni. Proprietatí mari sî merunte, sau mosí sî radiésí. Urbáriulu romanescu sî prestatiuni colonicali. Tieganii colonisatí sî colonisantí. Venatori'a cu falcuni. Supremulu Voevodu alu tieganiloru. Slavii sî dreptulu feudalístecu fora nume. Iustiti'a criminale. Singuláriu „habeas corpus.“ Barbarismu juridecu francu sî pedepsa umanetária rusa adoptate de romani. Politi'a mustra. Institutiuni comunali. Cuthi'a satesca sî magazinele de reserva . 60
- Epistol'a XIV. Den Vien'a Iuniu 1840. Reflexiuni despre fericirea omului. Pre cale la Parisí. Baiele iracliane la Meadea. Pescer'a lui Iorgovanu. Drumulu potcovitu, di strata calciata. Mohacs si

- suvenirile istórece. A munte pre Dúnaria. Lipitorile den Romaní'a. Unu fármecu. Lithi'a la Joi'a verde in Vien'a. Ritulu católecu, protestante sî ortodossu comparate. Miseri'a beséreciloru romane. Dumnedieulu celu seracu 67
- Epistol'a XV. Den Baden-Baden Iuliu 1840. Dela Vien'a la cetatea apelorú. Ratisbun'a bavarese si Stuttgardí'a suábica cu memorabiletatíle loru. Portretulu unui germano-francu. Característica anglului. Fumulu nobiletáriu spánecu. Genealogi'a peregrinului dupa chrisove domnesci. Rulet'a sî împietatea italianului. Muscalulu sî Agathangelu. Succesulu peregrinului la sesulu frumosu. Maniera cavaleresca a damelorú angle. Mademoiselle Laure sî „Ma Normandie.“ Rusele-contráriulu rusiloru. Italian'a sî ochii negri 74
- Epistol'a XVI. Den Parisí Augustu 1840. Den itineráriu pucine. Argintoratulu. Turnulu celu mai inaltu in lume sî pastetele cu trufe. Catalaunulu si suvenire la biciulu lui Dumnedieu. Vinulu de Champagne in tier'a lui. Parisii prima vista. Grandeosetatea parisiana. Festivetatíle juliane si regatulu cetatíanu. Panem et circenses. Tieranulu francu sî rudetatea intiparita in fácia. Viti'a franco-gáleca. Poporatiunea parisiana. Generosetatea caracterisa pre francu. Damele den Parisí. Limb'a franca sî pretins'a ei seracia refutata 84
- Epistol'a XVII. Den Londinu Septembrie 1840. Anglii sî Francii comparati cu Elinii sî Romanii anticí. Dela Parisí la Londinu. Hávre de grace. Oceanulu atlánticu. Flusulu sî refluxulu marei. Reulu de mare. Perfid'a Albion. Canalele La Manche. Vecinetaatea Londinului. Desbarcare in Tamisa. Impresiunea ce face Londinulu. Strate, plátie, gradini. Ritulu anglecanu sî rigidetatea protestante. Limb'a sî viti'a anglo-sasóneca 90
- Epistol'a XVIII. Den Londinu Septembrie 1840. Curiosetati in Londinu. Museulu británecu. Catedralea Santu-Paulu. Zoological-Garden. Royal-Polytechnie-Institution. Box-Hall. Centrifugal-Railway. Tunelulu suptu Tamisa. Anglulu se recoresece cu beuturá ferbinte. Oper'a in limb'a angla. Soldatí sî constabili. City sau barometrulu politecu. Ce vá sa dica „à l' anglaise.“ Cuin'a sî gastronomi'a ángleca. John Bull 96
- Epistol'a XIX. Den Parisí Ianuáriu 1841. Angli'a la tiera si post'a regesca. Doverulu sî strimtória doveriana. Boulogne-sur-mer sî tentativ'a lui Ludovicu Napoleonu. Misérie portoriali france. Sustem'a proibitiva industriária. Franci'a in comparatiune cu Angli'a. Constántia sî frivoletate. Old England. Fosforescinti'a marei. Diliginti'a Lafitte. Vinulu de mere normanu. Ubi patria ibi bene. Caii franci, angli, germani sî mocani. Corpulu lui Napoleonu adusu de la Santa Elen'a. Pomp'a funebra imperiale. Agialucu la moscele lui Bunaparte. Incidente cómicu sî piosu 101
- Epistol'a XX. Parisí Fauru 1841. Sumtuosetatea parisiana sî visulu prosaicu alu peregrinului. Suptu ce masca cersiescu francii. Marfa suptu firma stráina trece mai bine ori-unde. Locásiulu seracului pre calea ráului. Duehu populáriu in Parisí. Muscarii franci. Eséciele miserului. Dejunulu la Véry. Regin'a colectrice pentru pauperi. Balulu mascheratu la Oper'a mare. Cancanulu, dántiu francu *katafto*. Galopulu infernale 107

- Epistol'a XXI. Den Parisi Maiu 1841. Pusilanimitatea peregrinului in patria curágiului. Protopopulu cu capulu de pragu. Origoaletatile úंचीului Naftucu. Peregrinulu porta procesu in Franci'a. Aperatóriulu veduvei si orfanului *Varleau*. Anachronismu judeciariu francu. Residu-Pasi'a, ambasiatore otomanu. Nomenclature curiose ale tribunaleloru in Europ'a. Literatulu romanu in Parisi. Deceptiunile peregrinului in carier'a literária. Ascensiunea in mansarde. Griset'a parisiana mustra 113
- Epistol'a XXII. Den Parisi Maiu 1842. Caractériulu se formédia in adversetate. Abati'a Saint-Denis. Marturi'a lui Santu-Dionisiu Areopagitulu. Cumu se castiga curágiu. Ce e probatu e adeveratu. Madame Bloum Rabejac. Tergulu cucului den Bucuresci si teori'a lui in Parisi. Peregrinulu bibliotecáriu in Parisi. Palátiulu regescu in Versailles. Ludovicu XIV. intre angeri. Catastrofa pre drumulu ferecatu in 8. Maiu 1842 121
- Epistol'a XXIII. Den Nicea provinciale Iuniu 1842. Franci'a si francii inca odata. Curágiulu francu si fanfaronat'a loru. Francii oraclulu european. Poporale de vítia latina au comunu caractériu. Republica si Siepublica. Superficialetate si ostentatiune la franci. Itineráriu den Parisi la Nicea. Naigatiune pre Socon'a si Rodanu. Magiarulu la Aveniunu. Cui'n franca si panca nesarata. Cherovicu romanescu in Marseli'a. Marchesulu de Chateaugiron. Sasulu Bolteres. Amenintatile niceane. Misionáriulu calvinu Victor Jag. Jesuitii protestanti genevrini. Castravetii ferti antedotu contra eresiei 128
- Epistol'a XXIV. Den Insul'a Elb'a Iuliu 1842. Stanu de feru in marea mediterana. Adou'a patria a peregrinului. Serbatóri'a lui Santu-Petru. Naigatiunea pre mare. Gorgon'a si Caprai'a. Paludele din Piombino. Peregrinulu reputatu fiu de pásia. Conaculu lui Ludovicu Napoleonu. Porto La Rio 134
- Epistol'a XXV. Den Neapole Iuliu 1842. Ferazzelle den Elb'a. Ventulu si bonaccia. Dáteni si costu maritimu. Esercétie nautice. Chitulu la gur'a Tebrului. Capri si Tiberiu Augustulu. Eclipsulu sorelui si vracolacii. Capetanulu Rafaele Corbo si filosofía lui religioasa. Pre ce e basata moraletatea públca. Dr. Ostermayer si postulu. Golfulu neapoletanu si memorabilitatile circumvecine. Salernulu, Neapolea. Bietulu peregrinu reputatu spionu francu 138
- Epistol'a XXVI. Neapole Augustu 1842. Filosofía populária in provérbie. Obiectele in perspectiva si de aprópe. Caldur'a tropica in Neapole. Poporulu neapoletanu si usántiele lui. Largo del Mercato si Masaniello. Portulu si canta-storia. Limbágiu casi romanescu. Devotiune populária. Lazzaronii nap. si trocarii brasioviani. Cumu locuesce, dorme si manunca lazzaronele. Lazzaroniata den firu in peru. Macheronii stelpulu casei. Tieganulu cu zar'a si mamaliga. Unu trifoiu de leterati 144
- Epistol'a XXVII. Neapole Septembre 1842. Peregrinulu in nóua conditiune. Intre ecatóriu si polu. Il corricolo, locomotiva pitóreca. O visita la Pompej'a. Ascensiune pre Vésuviu. Eremitágiulu San-Salvatore. Empedocle cu caltiuni. Desiertu infioratóriu si panórama incantatória. Cratériulu si lav'a fusibile. Abisulu lui Plutone. Nometu de cenúsia vulcáneca 151

Epistol'a XXVIII. Den Genev'a Optobre 1842. Miasmele la laculu d' Agnano. Il Campo santo. Cultulu mortiloru la católici. Epitafiu scepticu. Melodi'a „frundia verde“ la Neapole. Babe hide in Itali'a. Itineráriu la Genev'a. Rufo di Calabria. Calea cea mai scurta la Bucuresci pre lunga Golfulu finicu. Civita véchia si pap'a Gregoriu XVI. Sinagog'a liburnese. Génov'a si furtun'a pre mare. Marseli'a si Monsieur Borelle. Preste Alpi. Puntea Carlo-Albertina. Cetatea Alobrogiloru 157

Epistol'a XXIX. Den Francofurtu pre Meinu Ianuáru 1843. Curiositatî locali. Serenisem'a dieta federale germana si Rothschild imperatulu Europei. Diferinti'a intre Itali'a si Elvéti'a. Portocale si mere batule. Marea turénica si Laculu Lemanu. Vesuviulu si Montblanc. Ilustratiuni genevrine. Organulu den Friburgu. Monumentulu fedelitateri elvetiane in Lucern'a. Gard'a pretoriana a papei si a regelui amboru Sicilieloru. Venaletate republicanca. Libertatea egoísteca. Cataractulu Renului. Caractériulu germanu. Deutsche Ehrlichkeit und deutscher Michel. Asiom'a germana: ubi bene ibi patria. Infalibilitatea sapientiei germane. Credinti'a romanului in sciinti'a invetiatiiloru germani . 163

Epistol'a XXX. Den Santu-Petropole Prieru 1843. Ce vá sa dica „S'a dusu pana la Orda“ Destánti'a de la Petrópole la mosi'a lui Draculu-Voda. Comparativa intre Elvéti'a si Transelvania. Germani'a fora buricu si Rusi'a turtita. Den Berolinu la Petropole. Tier'a linieloru drepte. Strat'a imperiale rusa, posta si telegrafu. Gerulu boreale. Santu-Petersburg si urdiria ei. Anomalia climáteca. Efectulu Petropolei. Coperisie aurate. Proportiunea ostei in poporatiune. Tenorele Rubini si Autocratulu tutoru Rusieloru. Ciarulu papa, superstitiune apusena. Muntî rusesci si carnevalu muscalescu. Santu-Isaacu. Oportunitatea strateloru largi si plátieloru mari. Birs'i si fiaculu. Característec'a muscaliloru. Cadelniti'a cu clopotiei in Neapole. Ritolu ortodosu in Rusi'a intrece celu católecu in Rom'a. Alesandru Newski si precast'a den Cázanu. Choru de múseca sacra. Capel'a Curtii si Domnulu Christosu papistásiu. Pocani'a si blagosloveni'a peregrinului, Peregrinulu renegatu magiaru cápeta postu de secretáriu. Apostasi'a nationale espiata prin rasulu mustétiei 168

Epistol'a XXXI. Parisi Juniu 1843. Unu mentore dacicu si unu Telemacu scuticu. Aristocratismulu francu jace in firea loru. In Europ'a e aristocrati'a indestructibile. Principatulu rusu si baronatulu austriacu. Impositiunea strainiloru in Rusi'a. Urbanitatea si politeti'a politiana in genere si rusa in specie. Caracteriulu rusu origináriu si imprumutatu. Formaletate spre a scuturá pulberea incalciamentului. Dare de lusu rusasca forte recomandabile. Primogenitur'a usurpata si comica transactiune la Berolinu. Nadragii strimti in Magantiacu. Principele Wittgenstein si Labanovu Rostovski. Usieritulu si ferestritulu in Franci'a. Scandalu electorale. Parlamentulu francu si partidele politice. Originea titularei majestate sacratissima, apostolica etc. Pentru ce tote besérecile gótece suntu neispravite. Catedrala Notre-Dame in Parisi. Calendariulu republicanu francu si martirologiu de legúmeni. Din'a Ratiunea si patriaculu Robespierre in 1793.

	<i>Pag.</i>
Pietatea franciloru și clerulu luminatu galicanu. Tenacitatea vétéi romanica. Absorbirea gintiloru barbare. Din ce cauza viti'a romanu stationédia și altele se inmultiescu. Sistem'a de doi copii la Franci și la sasii transelvani. Amorea patriei e legata de gliia. Cumu s'au stavilitu suprupoporatiunea la crestini și cumu se stabileste la indiani. Cur'a naturei de umenitate prin revolutiuni neptúnece	183
Epistol'a XXXII. Thun in Elveti'a Augustu 1843. Orológiulu astronomicu in Argintoratu. In Galia e galulu cocosiu și in Cinciari cinciarii musculitie. Spleenulu angliloru susutiene republic'a elvéteca. Bernesii adeveratí injuga-ursi. Dóue orologe monumentali pre unu turnu. Elvetiani inca scosera luna din funtana cu carligu. Adou'a paralela intre Elveti'a și Transelvani'a. Folosulu tarapanaleloru de bani. Misériele republicane. Ferecirea umanetatii nu sta in form'a de guberniu, ci in gubernatori patrioti. In Elvetia e iobagia voluntária, aire legale. Italianii și Elvetianii traiescu din siarlatanismu. Transelvani'a are grati'a noutatii și prin acest'a intrece pre Elveti'a. Muntii suntu imperiulu libertatei. Sclavi'a e bola de familia. Despre-tiulu libertatei prin fii lui Israele. Tabelu manifeceu elvetianu. Miss Lucia Colbert	193

I.

Campulungulu Romaniei Iuniu 1835.

„Noch in meines Lebens Lenze
Ward ich und ich reiste aus,
Und der Jugend frohe Tänze
Liess ich in des Vaters Haus.“
(Schüller, der Pilgrim).

Ne am juratu, dulcele meu, amicétia perpétua, sî crud'a sorte ne despartî. Dera den partea mea sa nu sîfere nice o scadere. Pana ne vomu revedé vóiu sa te intretiu cu corespondentia sî eca incepu a-tî decsrie plecarea de acasa, sau mai bine antecedentiele ei.

Adî-su optu dîle. — Erá la patru dupa amédia. — Scrisésem tota diu'a in cancelulu companiei. — Capetanulu Dobay me certase pentru nemica cu multa asprime, de teneru dandu-mi pregustu de disciplin'a militária, statulu spre care din náscere eram menitu; dera sî jurai a nu-lu imbraciá nice candu. —

Esii la campu ferbendu la proiectulu dusorei de multu calculatu. Luai dereptiunea spre Oltu sî-lu trecui la mor'a biroului cu luntrea, apucaí de costa sî ajunsei la Lecuríciu lunga grot'a eremitului, unde abea resuflandu me asiediai pre petr'a cea mare.

Inantea mea erá Tier'a Oltului cá o gradina marétia, întinsa, tiermurita de Carpatii Fagarasiului, de culmea Persianiloru sî de malulu ardeleanu formandu rip'a drepta a Oltului, dela Mágur'a régia *) pana la Talmum. **)

*) Crihalm'a.

***) Talmaciulu, antica cetate jûdaica, adî satu sasonu.

O tiera mundra, den care nice candu esîsem! O muntî gigánteci cu pole verdî intinse, cu brau negru de bradetu sî albi la crécetiu! desemnatî de cratóriu in sîru reguláriu, cá o falanga de armata! O riuri limpedî sî tu principele apeloru transelvane, Oltule! — Adî pote ve privescu pentru últem'a óra! — O panorama farmecatória, candu te voiu revedé! —

Sórele se apropiea de apusu sî cu rádiele oblice auriá vérticele de granitu resolutu in schistru suru prin intemperiele secularie sî miliarie in regiunile inalte. Din punctulu unde me aflamu dominam cu vederea Ghirbov'a Venetiei sî Mágur'a cocleana. Granele verdî pre larg'a lunca a Oltului undulá de lin'a ăura a serei, eá apele unui lacu intinsu. Profumululu de sulfina sî mii de alte flori inundá aerulu cá unu balsamu respanditu de zefiru.

In satulu vecinu suptu petiorele mele, unde petrecúsem siette ani invetiandu carte sî practesandu la cancelulu militáriu, tragea elópotele de inseratu sî súnétulu metálecu vibrandu ajungea pana la culmea, unde eram asiediati, nuori in cirho-stratu deversu coloratî desemná orizontele levantinu in departare.

Me cuprinse o uimitiune straordenária, ánim'a mi se implù de restriste adunca, fiori reci-mi petrúnsera totu corpulu. —

Cugetai la pasulu ce erá sa facu. Cetisem multe descrieri de caletoria, le rumegai in cúgetu sî númai intemplari triste mi reproducea memória. Me napedi plansulu sî amaru-mi gelii patri'a, ce stam sa parasescu. Ide'a de multu nutrita erá sa se realesédie.

Atîpii in fine. Tata, mama, consangeni, consoci, unulu eate unulu, fantásme placute, mi se presentara cá visiuni, sî Chiric'a, Chiric'a! ea-i insociá pre totî.

O Chirica! dulce sî blanda imagine, ideale sî totusî reale, tu nu poteai lipsí sî nice te voiu uitá! —

Inca téneru, inca frágedu, stúdiulu, lectur'a sî medi-

tatiunea in singuretate-mi fù delectatiunea ordenária. Jócurile tumultuose sî frivole ale consociloru nu me atragea, cutediánti'a nice candu predominí in caracteriulu meu. — Pentru taciturnetate totî me negrigea, nímeni nu se interesá de mine, númai Chiric'a, séngura Chiric'a-mi tienea parte, númai ea me justificá in totu respectulu. — Erá Domíneca, erá Serbatória, siedeamu pre erba verde ori pre palemáriu, citeam Alesandri'a sî poem'a lui Arghiru. Chiric'a ascultá cu rara atentiune. Apoi ne contemplamu apoi ne resfetiamu si ne vorbiamu den ochi, pana ce diu'a trecea mai iute, cá cumu am fí voitu. —

Unu vuietu in padure, unu concértu alu filomilei, unu suflu rece alu borei!

Me desceptai den letargia, me redecái in data, mi stersei fáci'a de lácremi uscate sî descinsei de vale.

Dupa trei dîle, noptea, fora a mi luá remasu bunu de la altii, númai cu iertarea de la parintî, dera mai cu unu semi-blastemu alu mamei cu diece denari*) in sierpáriu, pucina merinde in tráista, cu toiagulu a mana, insocitu de Michulu sî Granci'a, plecai sa cercu rotundulu lunei. Remasu bunu, cairseme fratate! —

II.

Calarasii vechi Iuliu 1835.

„Multu-su pedepsitu de doru
Nici noptea nu pótiu sa dormu,
Candu cúgetu sa dormu mai bine
Fuge somnulu de la mine,
Candu cúgetu sa dormu mai dulce
Somnulu fuge sî se duce.“

(Cântecu populáriu).

Cumu-tî serisei, cariseme, den Campulungu, plecasem de acasa noptea. In reversatulu dioriloru eram la poian'a

*) Banu de 10 cruciari, jumetate de zvántiu.

Huplii, auror'a ne salutà pre Múchia, sî puntu la amedi pasiamu preste Chia'i'a Bundei confinele transelvane.

Inca odata me orientai, aruncaí o últema privire asupr'a panoramei Transilvaniei. Cetatî si sate cunoscute, durere, numai din geografia, mi le aretara concaletorii, cá nesece puncte marcate in periferi'a verde. Mai versai unu sîróiu de lácreme pre solulu patriei sî apoi trecui în lume cu totulu nóua.

Menáramu tota diu'a pre muntî, pre vai, preste stance, másemu o nopte in inaltele regiuni cárpatece coperitî de nuori sî invelitî de négura. De pana in diua redicaramu tarchatuļu sî incepumu a tulí pre Pláiuulu lui Petru, apoi pre Valea-mare sî spre sera ajúnsemu definitivu in Tiera sî la Orásiu.

Mocanii *) nostri, camu numescu Romani'a „Tiera,“ asié chiama sî Campulungulu simplu „Orásiu,“ dandu a se intielege, ea tier'a Fagarásiului fû pertienintia a Romaniei sî primulu „orásiu“ sau Metropolea nostra orecandu Campulungulu.

Asié e, in adev eru, souvenirile istórice viédia multu in poporu. Desu ne spunea bunulu nostru dáscalu Crecan'a ca Radulu Negru, ducele Fagarásiului, irumpendu cu strabuni de ai nostri preste muntî aici descalecà, acumu 500 de ani sî fundà principatulu transalpinu.

Campulungu e asiediatu intre dóue colnice frumose, intr'o lunca strimta udata de unu riu limpede, cá ale nostre, sî are pusetiune cu totulu románteca.

Erá o domíneca, mersei la beséreca, sî cá deacu cantai in stran'a drepta la servétiulu divinu.

Notabilitatea locale e boiáriulu Rucarianulu, care se aflá la beséreca. Domni'a sea dupa finitulu liturgiei me chiamà la sene sî me donà cu doi dodenari**) apoi preste dî petrecui cu coconasii, cari nu se potea mirá destulu, ca sciú carte catu dinsii, apoi inca nemptiesce.

*) Economi de oi transelvani, denumire deplomáteca.

**) Zvantiu, moneta aust.

Cu repumnántia si nu pucina frica-mi cautà apoi a visetá pre stárostele *) nostru, acolo apotecáriu, care dupa unu procesu verbale destulu de cómicu in fine-mi dede recomandare pentru rovásiu de drumu la Calarasî.

Mi dîse intre altele, ca dēca vóiu sa facu stare dincece sa me apucu de bacania, **) dera totu-o-data sa mi remitu consciintî'a preste Carpatî, cace aici tota lumea e hótia.

E o māsima, dîse „Ulula cum lupis, cum quibus esse cupis“ ádeca, deca voiesēi a traî cu lupii urla cu ei. Dera ne avendu gustu pentru negótiu nu i am respectatu sfatulu, am trecutu Muscelele, nesce dealuri de totu spine, am curmatu trei dîle paduri intinse pre siesu, trecundu sî conacindu prin pucine sate miserabili, apoi la Ulmii Gagului esîramu la campu nētēdu, unde ochii nu-tî intempina fora cerulu sî siesulu emininte monotonu.

Potî cugetá, ca sum'a aversiunale de la boiáriulu tata-meu de cincî dodenari sî donulu Coconului Rucarianulu de doi, cheltuiti in parte pre stafide, masline sî murature de patlagele ***) delicatétie mie pana aci necunoscute, fora fármece nu potea sa tiena multu.

Ajúnsemu la pútiulu Cazacului lunga Calarasî, unde consocii se apucara de fenu. Cērcai sî eu castigu lucrandu la fenu, dera quidem nu-mi fū usioru, caci bine ca sateanu, cu lucru n'am fostu dedatu, inse cumu dice magiarulu „Ha muszái jó szivel“ de nevóia faci bucurosu. Mia cautatu.

Erb'a aci e asié de mare, eatu calare nu te vedî dintr'ins'a, dera fenulu sémena a gatégie de gardu, cace custa den arbustî sî plante grase cu stípite mai lemnosa.

*) Aginte consuláriu de últem'a categoria.

**) Negótiu de materiálie, marfe colonicali.

***) Tomate, gogosî paradísece.

Vediendume nedepriusu la lucru consocii me aléseru de economu. Le facu maliga de méiu, le aducu cu o globa de calu apa in burdufu den pútiulu cazacului sî le împártiu ratiuni de tíiica*), apoi pre candu ei cosescu barbatesce le cantu Desástrele lui Napoleonu Bunaparte, pentru care fiindu inca micu de 7 ani luásem multî cruciari de la repausatulu corpráriu Miclaúsiu, care inca se laudá ai fi datu unu pumnu la Waterloo.

Dumínece'a trecuta, cá sî adî fui in Calarasî, căce trébue sa scii, ca noi lucràmu cale de unu milu afora, sî Michulu me duse la Ciausiu**) Niagu, unu Cosianu avutu sî omulu celu mai cu védia in satu.

Calarasii vechi custa numai dein bordéie, cari altminte in intru-su lipite cá ol'a sî prevediute cu mobílie destulu de sélide sî alese, dera totu facu o impresiune bizara asupr'a nostra, candu scimu ca la noi númai tíganiu locuescu in bordéie, precandu aici ómeni altminte plini de bani.

Numele de Cosiani, ce porta romanii locuitori pre rip'a Dúnariei, ne spunea dáscalulu Cirica, cumca se trage de la barbarii Chazari, cá sî vorb'a hotî de la barbarii Gotî, ce unii dupa altii au frecatu urechile romaniloru, fora tótusî a li le rupe.

Ciaúsiu Niagulu tamanu plecá la o nunta in satulu Toni'a pre Borci'a***), dera cunoscundu bine pre Michulu adastà pucinu, apoi dupa ce Granci'a me recomandà cá o raretate transcarpatina, de locu me pofîi sa lu insociescu la nunta. Mi scuturai catu mai bene opincútiile sî sarii lunga dinsulu in carútia. Intr'o ora sî diumetate curmáramu destánti'a de cercitre trei miliárie cu paripii moca-

*) Tíiica e ráchiu o data destilatu den prune, alturm: ótea.

**) Sergente, ductóriu sau corporáriu in limba turca.

***) Unu bráciu alu Dunariei. Loculu intre acest'a sî Dúnaria se chiama balta.

nesci dându de întregulu preste câmpu, căci aci nu se tienu omenii de drumu, ca nu e.

La nunta erá tote notabilitatîle den preguiru sî cá-tîva negociatori den vecinulu ópedu Calarasii noi cu conele loru.

Dupa ce se consecrà cununi'a se întinse o mesa lunga intr' unu pátulu înaltu coperitu cu verdétia. Mesenii de locu începura a se incolací im pregiulu ei. Fiîndu ca la cununia sî eu cu sucesu cantássem „Iesai'a dantiuiesce“ mise asemnà locu de onore între logofetii Petru sî Dumitru, ambi arendatori, unulu la Toni'a sî altulu credu la Cioróiu, apoi preste mesa siedea pop'a Iordache Duchovniculu de la Magureni, unu minunatu teologu, cumu vei vedé.

La conteculu lautariloru*) ospetaramu non plus ultra sî începumu la conversatiune mare. Me straduii sî eu den tote poterile a le urmá cuventulu, cà vorbescu asié de iute, cá sî candu dai cu bíciulu.

Pana ce Cosianii si Cosianele tenere îmbracátî dupa mod'a turca, dera in panure vinete, era fetele stralucindu de metase, salbe sî pafale**) de metalu finu tinsera o chora giuru împregiurulu mesei, cuventai celoru mai betrani: cumu me prinde mirare, cà au nesce cara de totu monstruose fora nice unu cuiu de feru, apoi înalte sa te urci cu scar'a; ca totu omulu ara númai cu optu boi sî cu patru poganici; apoi ca ómenii lucra sî dumínece'a sî serbatóri'a, cá cumu n'aru fi crestini.

La aceste din urma respunse parintele Iordache: „Eh, logofete! A crede précest'a, cà e cá noi pamentenca!“

Ciaúsiu Niagulu spuse cá o minune, ca unu emigrante ardeleanu, Banulu Huplii de la noi, asediatu in Calarasî lucra numai cu 4 boi sî i mena din caru. „Sa vedí,

*) Musecantî tiegani, de la lauta (vióra, cétera, dipla).

**) Copce monstruose in forma de valve, de argintu adese aurate sî încrstate de nestemate.

frate, unghianulu! vorbesce cu vit'a, cá cu romanulu! Sa vedî vite întiepte, cumu sciu de cuventu, — dobitoce, frate, cu minte in tier'a acéa!“

Me mirai de lautarii tiegani cu catu tactu sî cata spresiune tragu din lauta sî ce doiosu canta din gura. Ti-am pusu in capulu scrisorei trei strofe luate din gur'a loru, cari mi au atinsu cordele animei prin adeverulu ce esprima, ca su strainu sî departe de cei ce dorescu! —

Acumu incetu, mai mule alta data.

III.

Tirgulu Calarasii, Augustu 1835.

„Vanitas vanitatum, et omnia vanitas.“

(Eclesiastulu).

Audii, frate, de micu copilu, ca bietulu Avramu den topile, tieganu de la noi, dupa ce se prinse in catane sî se duse la regementulu Waquant in fundulu Galicieii, la catav'a tempu se apropià de maiestrulu de véghie*) alu companiei, fiindu ca pre acele timpuri altulu nu sciea carte, sî lu rogà sa-i scrie o carte la parintî a casa.

Dupa multe refuze sî amenàri, in fine fiindu maiestrulu de véghie o data in tone bune se aplecà la rogarea lui Avramu sî luandu chartia sî condéiu pofi pre tieganu sa'i dictédie, ce voiesce sa scria parintiloru. Tieganulu oftà o data cu amaru sî dictà: „Scrie o data jupane Stragemesteru, Vai! — Am scrisu. — Mai pune o data Vai!“ — Este. — Sî inca o data. — Bine. — Deca e de trei ori „Vai!“ ajunge, sigila-mi cartea sî da-mi-o sa o ducu la posta, ca voru vedé parintii tráiulu meu dintr'ins'a.

Asié-mi ambla sî mie, frate. De sî nu-su legatu cá bietulu Avramu de regementulu némtiului. —

*) Stragemesteru, sergente majoru.

Am ascultatu barfelele tutoru mintiuosîloru, ce mi laudara „tiera“ sî am venitu. Acumu caractériulu me face sa gustu pocharulu amaritiunei pre deplênu, sî voiu remané constante in sortea amara.

Consocii de multu s'au intorsu a casa, m'am retrasu la Calarasî, capetalea judetiului*) Jálomiti'a, sî am ajunsu suptu árepele parentelui protopopu Andreiu demnitate ecleseásteca de tiercovnicu**).

Cumu-mi merge, cumu traiescu vei vedé den alaturatele versuri, càci nefericirea face pre omu poetu.

Poem'a „*Domne feresce.*“

Den Parnasu, 'naltu-ti locásiu
 Cobora la Calarasiu!
 Te invocu, o dulce musa!
 Cu rogarea mea supusa.
 Inspir' unu adeptu piosu,
 Sa 'ntone cantu-sî doiosu!
 Cantu din tier'a romanesca
 Viéti'a tiercovnicesca:
 E diua-abea Febu resare,
 E arsitia, suffocu mare.
 Pare c'acumu te topesci,
 N'ai unde sa te scutesci.
 Case, bordéie, obore
 Scunde, meschine***), usiore,
 Nu dau nici unu adapostu;
 Umbra, árburi, nu-su, n'au fostu.
 Duci doru sî de apa rece,
 Càci nu e; sudori te trece
 S'aduci den Iazeru †) mai ferta
 C'unu stratu verde sî 'mpestata.
 Mancare n'ai cere rara;
 Pane, fia de se cara,

*) Judetiu in Romani'a vá sa dica districtu.

***) Ecclesiariu. La noi Gottsmanu (germanesce) sau crisinicu.

****) Micútiu, ticalosu, (spresiune franca).

†) Unu lacu mare lunga Calarasî cu scursura in Borci'a.

Der' vai! totu la mamaliga,
 Că sî ieri, de méiu, te striga.
 Incai d'ar fî abundántia,
 Deca potî sa faci bombántia*);
 Este inse cumpetata,
 Că sa nu te 'ngrasî d'odata.
 Ferturi, nu potî sa te certî,
 Totu castravetî acri fertî.
 Si'n dumineci saramura**),
 Că unu resfétiu pentru gura.
 Pote credî, nu vá fî tréba,
 Sa tí storca puterea slaba
 Den vegetári inacrite
 Cu minerári tari asprite. —
 Ai cugetatu lucru mare,
 Nu stai din mani, den petiore.
 Pana 'n díua mai 'nainte
 Méturi sî stergi cele sfinte,
 Apoi desu de dimanétia
 De elópote mi te acátia.
 Citesci la salmi, la canone,
 Inchini-te la icone,
 Finisî ceasuri, obédniti'a,
 •Ad' apa, iea cobilíti'a!***)
 Dute 'n staulu la visitei!
 Mi striga prot'a Andrei.
 Er' maic'a Chiriachi†)
 Ungurene esci aci?
 Ajuta bucatares'a,
 Iute, sprintenu, pune mes'a! —
 Apoi servesee, Ioane,
 Reverendele persone.
 Candu mai marii-su ospetati
 Tii castravetî oblegati.
 Dupa prândiu suntu trebi o miia
 Las' ca 'nvétiu sî salichia††).

*) Regal, tráiu bunu (spresiune franca).

**) Apa sarata, subintielege pesce sau raci friptî cu

***) Unu iustrumentu ce se pune pre umeru cu vasele de apa.

†) Protopopes'a, numele ei.

††) Cantare besericesca pre note túrcesci.

Vine ser'a, totu necasulu
 Uita-lu, sî cauta repausulu.
 Unu pătulu e preparatu
 De cinciari impregiuratu;
 Rip'a Dúnariei intrega
 Patemesce d'ésta plaga.
 Déca vei sa repauseđi,
 . Cu bálega temiedî,
 Càci te pisica cu crudime
 Te cocosî de usturime.
 Apoi, vai! candu plóua multu,
 De picu nici unde nu'i scutu.
 Case bordéie se 'nunda
 Sî noroiulu se desfunda;
 Cá unu aluatu lipitosu,
 Cumu pasiesci te trage josu.
 Candu incepe a bate ventulu,
 Pare ca piere pamentulu,
 Sufsa ver'a Tramunțanulu
 Sa restorne Baraganulu.
 Cá alte rele mai crude,
 Suntu miasmele den palude,
 Cercetandu din anu in anu
 Cu friguri bietulu cozianu.
 Asié 'i tier'a, asié'i traiulu;
 Vedî, cumu sémena cu raiulu?
 Acumu védiu cumu au berfitu
 Catî mi-o-au panegiritu. —

Deci de tier'a romanescă
 De trept'a tiercovnicésca
 Dumnedieu sa te feresca!

IV.

Tergóvisce, Aprile 1836.

„Ubi bene ibi patria.“

(Másema germana).

Multu mi am bătutu capulu, cá sa petrundu, pentru
 ce iubimu cu atat'a caldura patri'a, vóiu sa dîcu loculu
 unde ne amu nascutu.

Cine nú parascesce loculu náscerei, n'are idéa de patria; elu e cá omulu in mediuloculu padurei; nu o vede de multîmea arburiloru: déra instrainatulu, o cumu invétia a o iubi! —

Era me intorcu. Firesce ca dupa cemi suride fortun'a. Decatu instrainatulu, ce are pentru sene variatiunea, mai multu trébue sa patemesca cei ce-lu iubescu sî remanu a casa, cace pentru densii e stagnatiune, care mai multu dore den caus'a monotoniei.

„Der Mensch ist ein Gewohnheitsthier“*) au dîsu unu faimosu Scrietóriu germanu. Sî amorea patriei e númai o dátena, care incetu pre incetu se debiletédia, de sî den candu in candu natur'a te admonésce la dens'a.

Te ai nascutu intr'unu satu den cele mai miserabili, ai crescutu intr'o coliba de páie, ai inceputu a balbutiá. Sand'a te au purtatu in brácie, Comsiói'a tí au datu unu meru. Antai'a data te-ai jocatú pre pásisce cu Lae alu Rachirei, ai audítu pre Giole latrandu, ai vediutu murgan'a venindu den ciurda. Te bate mam'a, te iea tat'a pre genuchi; tote le uitî, tote le tíi minte. — Cu prim'a imprésiune te faci cetatianu in lume. — Devini mai maricelu. Cercetedî pre matúsi'a, cunosci cas'a popii, audî injurandu pre judele, Nóue intipariri, nóue cunoscîntie.

Apoi incede necasulu sî grigea, cauta sa mergi la dáscalu. Nu pótiu uitá pre fericitulú Nic'a Davistei**) cu „Sfanta cruce ajuta!“ — O iérna intrega invetiasem carte la dinsulu, scieam bucovn'a de rostu, inse a sloveni cu buche-azi-bá nu potúsem invetiá, pana ce bietulu Comsiú-tiu, in betranétie aduse sustem'a de abece de la Orlatu, dupa care apoi in trei díle sulabesai cu perfectiune.

Blamu acumu in satulu vecinu la scol'a militária ger-

*) Omulu e unu animáriu alu dátenei.

**) Primulu institutoriu care ne bagá cu perulu in parete, ne tinea in intr'unu petioru etc.

mana. Mariuti'a lui Dumitru, Dumnedieu sa o ierte! grigea de mine, cá o mama, dera noptea vedeam pre Giole, canele flocosu parentescu, care antáiu me linsese si-mi luase bu-catur'a den mana. Me suiam pre salcea scorburosa den fundulu gradinei sî aruncam cu petre in bradulu de la porta.

Biet'a matúsia cautá sa me tiena in brácie cá sa nu cadu den patu visandu.

Eca patri'a sî aieve sî in visu.

Déra sa venimu la firu. Sa vedí, amice! Nice dra-culu nu e asié dracu, catu negru. Nice tier'a romanescá asié rea, cumu o véde ochiulu in nefericire.

Pucinu dupa ieremiad'a poéteca, ce tî adresai, se in-torse fói'a. Unu boiáriu de omenia se indrã a me eman-cipá den jugulu besericescu sî me secularisá deplinu fa-cundu-me practecante la cancelulu administrativu in Cala-rasî. Asié dera facui unu pásu pre calea procopselei, cumu se díce dencoce. Nu númai, ci Coconulu Sache, asié se chiama mantuitoriulu meu, intr'unu minutu straformá pre ungarianu in coconásiu circasianu. Bab'a Stoic'a, vecina nostra sî Logofetulu Min'a, care mai înainte púrure me in-tempiná cu unu dialogu sarcástecu *) imitandu gergulu ardeleanu, nu me cunoscúra sî me salutara cu respectu. Numai totu ras'a face pre calúgheru.

De optu díle veniramu la Tergovisce, unde are Co-conulu Sache mosia. Satî scriu pucine si de aici, ca pote mi uitu pana alta data.

*) Trebue sa scii, ca Romanii munteni sî Moldoveni nu potu suferí Schiamatiunea nostra „Noá!“ de multu m'am desvetiatu.

Eca dialogulu:

Noa, dá de unde ii Oneo? — Noa, tomná den Bucuresci. — Noa me, da vestai pe Voda? — Noa, dá cumu sa nu'lu védiu? — Noa! da cumu erá Oneo? — Noa scii pre Onea nien? — Sciu. — Noa, dami pace. — Déra pe Domn'a vestu-o-ai. Oneo? — Noa! bine ca nu-oi-vedé-o? Noa! da cumu erá Oneo? — Noa, scii pe An'a mea? — Sciu. — Noa, dami pacle! —

Aici au fostu a trei'a resiedéntia domnesca a Romaniei stramutanduse de la Curtea de Argesiu, ce fú a dóu'a dupa Campu-lungu. E unu locu deliciosu, asiediatu pre malulu dreptu alu Iáломítiei de susu, apa aici limpede, frumoasa, nu cá in judétiulu, ce'i porta numele in tier'a de josu.

Pre candu in tota Romani'a nu e o palma de pamentu fora proprietáriu, in Tergovisce suntu sute de case date cu curtí, cu gradini in posesiunea cucuveleloru, apoi multe temple, mare parte inca intregi, parasite si o masa de ruine ale palatiului lui Ciépelúsiu Voda frumosu cantate de poetulu Carlov'a. *)

Asié trece glori'a lúmei, boiarii romani suntu injugatí de curtea domnesca sí se tragu dupa dins'a lasandusí palátiele desierte in véchi'a capetale, dera cu dreptu, ca staff'a lui Vladu Ciépesiu insufflá terore boiariiloru sí prein reminiscíntia.

Momentosa pentru mine e Tergoviscea, ca cá din seninu-mi vení aci gustulu sa invétiu limb'a franca. Cocco-

*) Éca den versurile lui Carlov'a:

O' ziduri intristate, o monumentu slavitu!

In ce marire 'nalta sí voi atí stralucitu.

Pre candu unu sore dulce sí multu mai fericitu

Ísí reversá lumina p' acestu pamentu robitu;

Der' in sfirsítu Saturnu, cumu i s'a datu de susu,

In negur'a uitarei indata v'a supusu!

Eu unulu in credintia mai multu me multiamescu,

Avostra derimare pre ganduri sa privescu,

De catu zidire inalta, de catu palatiu frumosu,

Cu stralucire multa der' fora vr' unu folosu!

Sí 'ntocmai cum pastoriulu, ce ambla pre campii,

La adapostu alerga cumu vede vigelii,

Asiá sí eu acumu in viscolu de dureri

La voi spre usiurintia cu triste viu pareri

Nici museloru cantare, nici mila voiu din ceru

O patria a plange cu mare gele ceru! —

nulu Sache are catev'a carti, ce mi le puse spre despuse-tiune sî facui pasî gigánteci intr' ins'a. Limb'a germana nu se gusta in Romani'a sî patronulu meu, mecara dîce ca-i-su profesóriu de germana, nu face progrese mari.

Acumu-su multiamitu cu sórtea, mai multu inse cu patronulu umanu, onestu sî barbatu, cu totulu contrariulu altoru boieri, ce cunosc.

Vóiu sa mi-lu iéu de modelu, dupa cumu mi dîse de-uadî Vestiariulu Dinulu Perietianulu: „Asculta, fetulu meu, de Coconulu Sache, cà e omu-a te procopsi, sî nu te vei mai intorce la vérdia acra in tier'a unguresca*)."

Mi adusei a minte la este vorbe de castravetii parentelui Andrei sî vream a'i spune, ca nu nùmai la noi, ci sî aiure acrimea cotediana te pote face pana sî poetu.

Adio! pana de alta data.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

V.

Bucuresci Septembre 1837.

„Dumbovítia apa dulce
Cine bé nu se mai duce.“

(*Refrenu bucurescianu*).

De multu dorisemu sa vedu lumea mare; acumu mi am ajunsu scopulu. Eca me in Babilonulu Romaniei. Nu-tî scriu figurativu, ci deplinu in sensu leterale. Aici e amésteculu limbелору, aici contrastulu pórturiloru sî combinatiunea cea mai bizaza**) den tote.

Departé de a vorbí totî strainii romanesce, in metro-polea loru romanii vorbescu limbele tutoru poporeloru cunoscute.

*) Transilvani'a, Ardealulu, conceptu generale.

**) Bizaru spresiune franca, ciudatu.

In societatea înalta domnesce limb'a franca, cea de mídiulocu n'au uitatu înca neogrec'a de curendu destrônata; apoi plebea dupa cumu-i e originea sî-esprime pucinele idéé serbo-bulgaresce, germano-magiariesce, italo-spánice, muscalesce, turcesce, etceteresce, númai raru romanesce.

In portu giubéu'a turca, isíliculu armenescu, (o caciula catu ciubarulu de pele de mnelu suru, númita in batujó-cura tombatera), apoi ciacsîrii scarlatini rivalesédia cu dulam'a circasiana, atil'a magiara sî fraculu germano-francu, nu raru captusítu cu atlasu rósíu. Totu asié e cu incalciamentulu, cisme rósie, mesî galbeni sî cipici negri europeni.

Ceva pitórecu e portulu greciloru de panu rósíu cu gaetane de firu sî fustanele albe den 40 de cotî, apoi alu arnautíloru cu póturi de 10 cotî incretítii, totu rósii, sî cíalmá de sialuri tripoletáne vergate.

Mai multu cá ori ce suntu aice calese, ce dúraie diu'a, noptea paná te asurdiescu, cace boiarii n'aru face unu pasu pre josu. Caus'a e aproape de minte, sî unu turistu francu característece o coprinse in este vorbe: „Bucurescenii o diumetate de ánu fragmenta sî alta diumetate manunca“ facundu estu modu alusiune la tin'a cea multa iern'a, (se întielege candu nu e inghiaciata), sî la pulberea cea eumplita ver'a, nice odata meturata.

Din altele precumu cea mai mare parte a tierei sî Búcorescii suntu intinsî, cá o placinta in destántia nemesurata pre ambe málurile Dúmbovitiei, ale carei unde dulci suntu limpedî, cá brag'a, unu terciu de farina de méiu fermentatu, beutura natiunale urbana forte satíosa.

Stratele Bucuresciloru se chiama póduri, cace ore-candu erá podite cu lemnu, déra acumu se pardosescu cu petra adusa cu mare greutate dela munte, cace nicaire e drumu calciatu in tiera. Cá sa sî remana consecintî asiu sfatuí pre bucuresceni sa le dîca de acumu gavathe, cace aru corespunde numirea limbei judaice dupa evangélie.

Nobilii romani se chiama boiari (boliari, id est Bolgari) aducundu amente regatulu bulgaro-romanu, candu barbarii bulgari subjugáseru pre romani sî traia den sudorea loru. Sî adî boiáriulu apostrofa pre sateanu cu schiamatiunea: „Me romane!“ De o parte sî acumu e adeveratu, căce pucini boiari suntu de vítia curata romana, era cei ce suntu in adeveru romani, cá Iisusu Navi demandandu sórelui sa stée, asié se tienu de spresiunea indatenata, sî credu a fi de pánura straina, bulgara ori gréca, nu romana.

Magnatii tieriei petrecu totî in capetalea Bucurescii sî prin víeti'a sedentária tigorescu amaru de trinsî, cace sî miscarea cea pucina o facu númai intinsî in calese.

In stilu curiale boiarii de frunte se dîcu protopen-dari, ádeca cincî clasî premárie, apoi boiarimea merunta e legiune in clasî sî númeru.

Rangulu supremu boiarescu e Banulu, ce sémna domnu supranu; dera inca de la Mirci'a Voda banatulu s'au mediatesatu sî banii suntu titre desierte conferite de Domnulu Ungro-Vlachiei. Vinu apoi dvornicii (portarii), logofetii (cancelarii), vestiarii (camerarii), cluciarii (chialarii), Agii (tribunii), etc. cari totî porta barbe, deca au costumulu turcu.

Boiarii meruntî au titre forte várie. Mai desu suntu pacharnici, serdari, pitari*) etc.

Tote este ránguri se concedu de domnitóriu pre víetia sî imunetatíle se straplanta prin sucesiune númai la fii, mai departe nu.

Afora de acesta nobilime care se búcura de tote drepturile sî imunetatíle, cá sî magnatii nostri, suntu in tíera sî nobili mosneni sî manzili cea-a ce corespunde pre deplinu la boiarii nostri Olteni scutitî sî nescutitî, apoi la bocskoros sî hét szilvás nemes emberek ai magiariloru.

*) Panetari, de unde paneta sî kontrasulu pita. Tote rangurile boiaresci suntu titre de servitori ai curtii domnesci.

Boiarii mari suntu patroni sî cei mici clientî (dî ci-raci) ai loru. De acéea cei d'antaiu dîcu cestor'a Ciocoi, ádeca lingài; inse rîmanulu de rendu nu alege, lui-su totî ciocoi.

E dátana aici, cá ori cine sa te patronédie sî sa tí apromita procopsela (inaintare), nûmai sa i inmultiesci cur-tégiulu pentru mancare sî beutura, ce e casî de pomana éftena.

Eftenetate aleminteloru se pote judecá den unetatea copiosa a mesureloru sî unetatea meschina a baniloru.

Bucatele (cerealile) se vendu cu chil'a, (un'a cate siepte galete transelvane), vinulu cu vedr'a, (de 10 cupe un'a), carnea cu ocáu'a, (de doi pundî sî unu patráriu), apoi unetatea baniloru e leulu (de optu cruciari in argintu), sî suptuimpártirea e paráu'a, adeca paresim'a parte (quadragesima pars).

Despre curiosetatîle cetatei Bucurescii nu ti scriu multe, ca dupa cumu sîna refrenulu, gustandu ap'a dulce, de aici pote nu me vóiu mai duce sî cu tempu se voru adauge, atat'a inse mentiunédiu, ca celu mai frumosu monumentu arcitectónecu, turnulu Coltii, construitu de Suedii lui Carolu XII, e ruinatu de cutrémuru, ca in Bucuresci nu e nice o plátia pùbleca frumoasa, ca lunga cele mai pompose palátie stau nesce visunie gretiose, apoi in mediulocu are gradin'a Cismegiulu custatória dentr' unu lacu de brosce sî lipitori.

Spunendu-tî de alte persone sî lucruri sa nu me uitu sî pre mine bietu. Am scambatu patru meserie sî-su la a cincî'a. Me temu, ca cá Gil-Blas de Santiliana, a carui istoria tocmai o cetii, sunt ursitu a le luá tote in revista. Fia, dúcuse; m'am deprinsu cu pacientî'a, nu pré-mi pesa.

Pre coconulu Sache, dupa ce vediui ca pre sine nu se pote procopsi, sî ca in desiertu ásiu asceptá de lungulu, cá spinulu dupa barba, lu parasii. Me demise dîcundu: „Nu te oprescu, fetulu meu, cautatî fericirea, dera nu uitá, ca in tier'a nostra méritulu n'are prétiu, nûmai porcu-de-

canele inaintédia; in urma mai bine e dreptu in osenda, de catu misielu la onori.“ Iam pupatu man'a dupu dátena, sî i am promisú serbatoresce, ca nu'i vóiu face rusîne precepteloru solide nici candu.

Acumu ajunsei suptu áripele Coconei Esmérald'a, care inca-mi apromite procopsela. De vrei crede, dera eu prevédiu, ca desierta-tî vá fi credinti'a. Adio! —

VI.

Carantin'a Siupanecu, Optobre 1838.

„Tandis que j'ai vecu on m'a vu hautement
Aux badauds effarés dire mon sentiment,
Je le dirai encore dans les royaumes sombres,
S'ils ont des préjugés, j'en guérirai les ombres.“*)

(*Ultimele vérsuri ale lui Voltaire.*)

De candu nu tî am scrisu suntú 13 luni de díle. Intr' acestea multe mi s'au templatú. Acumu-su pre cale in lumea cea mare sî credu, camí vóiu saturá dorulu de de esperientia. Mergu la Vien'a sî facu parte den curté-giulu lui Voda, ce caletoresce incognitu suptu numele Colonelulu Sanders.

Asié facu Domnitorii in caletoria, dera tota lumea sciindu cine e, totu atat'a ar fi, candu eu spre esemplu ásiu caletorí incognito suptu numele Mariei Sele.

Amor incipit ab ego. Sa-tî seriu mai antaiu de mine. Scii ca inca in Tergovisce-mi insuflase geniulu celu bunu, cá sa me ocupu cu stúdiulu limbei france. In Bucuresci am inaintatu forte sî den primaver'a estui anu frecentai sî colégiulu nationale Santu-Sav'a. Domnulu

*) Traductiune.

De candu-su in lume spre a lorú spaimentare
Spus'am-adeverulu scurtu la fiacare,
Spune-lu-vóiu in fácia sî 'n negrulu tartaru,
Afindu prejudétie, sî úmbreloru chiaru.

directóriu Poienáriulu me esamenà sî aflandume demnu me clasificà pentru atrei'a clase de umanetati.

Dupa esamele de vera inse observai, ca mergu pré incetu, sî preferii stúdiulu privatu in singuretate, avendu bibliotec'a patronului actuale Domnulu C. C. spre despusetiune.

Asié m'am familiaresatu cu autorii franci, sî mai alesu cu Voltaire, lumin'a seclului trecut. Stilulu francu e forte naturale, sî usioru pote cinev'a sa invétie limb'a, dera cu pronunciatiunea nu me laudu, càci-mi lipsesce conversatiunea.

Rangulu sociale nu-mi e tocmai stralucitu, me indemnisédiu inse in spíretu, sî, vediendu turm'a lingailoru la curte sî a parasítiloru adulatori, ingretiosiatu, — desí in umilinti'a vámesiului, — cu satisfactiune interna dîcu, cá fariuseulu: „Multiamescutí, Domne! ca nu-su cá unulu din acesti'a!“

M'am indatenatu cu o paciéntia si abnegatiune strordenária pre lunga o aseditate de feru sî storsei pana sî stim'a patronului meu, care de sî nu mi o areta in fácia den morga*) aristocráteca, securu sciu ca o profesédia. Nu de multu vorbindu cu Vóda in cúgetu ca nu precepu grec'a dîse despre mine: „(1) ῥεω πρᾶγμα, αὐτος ἐνεκινῆχος.“ **) Sî in adevéru-su cinicu catu se pote, numai stúdiulu me interesédia, alte nemica.

Cu tote estea sa venimu la síru, sa tí scriu sî manifesti'a caletoriei nostre pana aici, pentru ca mai tare te vá interesá. Nu cugetá inse ca dîcundu a nostra, — cà musc'a den fábulá, ce asiediata in capulu protiapului credea ca singura trage carulu, — ásiu voi sa reducu lucrulu la mine. De Voda-mi e vorb'a de caletori'a domnesca, cace scii cumca facu parte den curtégiulu Mariei Sele.

*) Sumetia (vorba franca).

**) Curatu lucru, est'a e cinicu.

Erá o dimanétia frumoasă, boiarimea tota adunata la palátii. Voda-sî luà remasu bunu sî între fericitari catu se pote mai speciosu participatòrie ale curteniloru se asiedia intr'o careta bine pacata sî prenjugata de 12 cai albi cu chámuri rósie. Petrecutu de vr'o suta de trasuri sî o ceta impunetòria de dorobantî suptu conducerea Marelui Aga, (politianulu Bucuresciloru), cá fulgerulu esîramu pre podulu caliciloru, care cu dreptu s'ar puté numí strat'a Banatului, sî in scurtu timpu ajúnsemu la prim'a statiune, pre drumu naturale, dera altmîntre de o septemana ajustatu sî meturatu mai totu pr'intra spalire de poporu. Ne mai asurdîra cu strigate de bucuria; de bucuria, dîcu pote nûmai comandata, caci vediui odata la Calarasî, cumu se prepará la receptiunea lui Voda cu biciulu, sî cumu panetarii*) fura constrinsî dóue díle a vinde seml'a**) in locu de pane, cá sa se convinga Mari'a Sea de abundánti'a tieriei, unu metodu importatu den Rusi'a, unde comitele Potemkinu facuse colonie de sate zagrafite, spre a aretá imperatesei Catarin'a, ca e tier'a populata.

Comitiv'a cea mare se demise la statiune sî remanendu nûmai curtégiulu restrinsu de cativá ministri sî noi, cei menitî pentru insocirea departata, din posta in posta fumu intempinatî de administratòri sî suptu-administratori, (Szolgabiraii locali) sî de poporu. Totu cu cai albi, pre alócuri inchamandu-se cate 24 la careta domnesca, ajúnsemu ser'a la Regianu, capetalea Banatului severinu,***) unde ne asceptá Cocon'a Bibesc'a, matrona avuta, cu rare ova-tiuni. Acì másemu noptea sî adou'a dí cercetaramu ceta-tea. Regianulu, vulgo Craiov'a, cá sî Tergóviscea, e avuta de ruine véchie sî moderne populate de cobî nopturne,

*) Brutáriu, pitariu.

***) Panea de man'a antaiu, porta nume germanu Semmel (zimbla), cea de rendu are nume romanescu, pane.

****) Tier'a Oltului preste Carpatî, altmîntre Romani'a mica.

n'are nemica insemnatu, fora gradine intense sî locuîn-tie rare.

De aci spre confîniele tieriei monotoni'a siésului se preface in undulatiuni, apoi colnice, cari la Cernetî, o cetate noua construita mare parte den ruinele Severinului aflatorie impreguiru, devinu adeverate déluri, cà la noi in Transelvani'a. Pre o redicatura fácia cu Cernetii se in-áltia de nou cetatea Severinulu, unde pana acumu e númai o casa a colonelului Salamonu. Alesandru Severu impera-tulu se díce, ca ar fi fostu fundatoriulu cetatei véchia, den care pana acumu au supravécuitu númai unu turnu derematu.

Trecundu pre lunga Adácale, numita sî Orsiov'a noua, suptu 21 de sałve de tûnuri intempinà pásia pre Maria Sea Voda. Erá insocitu de cati-va óficiari turci, totî decoratî, dera forte triste figure in uneforma europa, fora cravata la gutu si brunetî, cá Ciganii.

Unu arapu (negru) serví pre tátia de argintu café, o puse pre unu scaunu in médiulocu, de unde Voda sî pasi'a, unulu cate unulu luà fingianulu, apoi se asiediara amendoi in destántia respectabile, spre a nu se impreună den caus'a carantinei, sî conversara pucinu prin médiulu unui dragomanu intre neincetate temenele*) receproce.

De siese díle acumu suntemu inchisî in Lazaretu, stamu ádeca suptu observatiune de ciuma, sî mai avemu patru pana vomu scapá de este incaperi triste.

Lucru curiosu, cá sa intre in Romani'a trasdunarianii tienu adevérata carantina**), observántia de 40 de díle, éra spre a intrá dé dreptulu in Austri'a númai 21 de díle; dera cu tote estea pre noi romanii inca ne mai supunu nemtii la contumáciu de 10 díle, proba acest'a catu de pucinu suntu stimate institutele romane.

*) Complementu turcescu puindu verfulu degeteloru dreptei la frunte apoi la peptu in fine la buse sî inchinandute.

**) Quaranta, patrudieci (italica).

Ne aru omori uritulu, avemu inse unu servitóriu joviale a nume Cazánoviciu, care atatu cu glumele, mai alesu inse cu limbágiulu seu banatianu ne face petrécere. Asémene omu e tesauru in Carantina, ce sémena cu arestulu celu mai aspru.

Nu te duce acolo, Mari'a Tea, ca te molitfesci, (vá sa díca te molivsesci) díse o data lui Voda la preambularea cotediana, ce fácemu in intrulu inchisurei, sí trase pre voda de mâneca inapoi. Candu intreba cineva spune, ca Voda o tunatu in soba (ádeca au intratu in odáia). Asié espresiuni ne facu sa ne inflamu de risu.

Curiosu se sprima sí romanii transalpini sau munteni. Fiendu ca noi esímu din tiera sí mérgemu in Austri'a, cine sí aru poté imaginá, ca tota lumea díce: „S'au dusu voda in intru!“

Asié areta acesta espresiune, ca Romani'a au fostu dedata a depinde de undev'a, sí ca a depinsu candu-va de Austri'a, precumu sí spresiunea nostra, candu esímu de acasa sí dícemu simplu: me ducu in tiera, ádeca in Romani'a.

De o parte nu e fora médiu acesta spresiune, càci cu totu dreptulu Europ'a cultevata se pote numi „intrulu“ sí tierele barbare „afor'a,“ fiindu-ca sí in Evangelia se díce „intunéreculu den afora“ mecarca intunéreculu domnesce mai alesu in intrulu spácielorú marginite.

Destulu, in Bucuresci cite a fostu „in intru“ apoi castiga védia sí se aréta cu dégetulu, cá cumu ar fi de alta spécia.

Sí eu-mi vóiu deschide ochii, cà sa pótiu storisi multe la rentórcere sí sa nu pátiu ca ore-care coconásiu, ce fusese in intru pana la Parisí, era intorcunduse incepú a-sí aretá mirarea, cumu acolo lun'a erá altmintre, cá aici. Acest'a facu pre tata seu a'i díce: „Dragulu tatei te-am tramisu bou sí mi-ai venitu vaca.“

Ajunga, mai multe den Vien'a.

VII.

Vindobon'a *) Decembre 1838.

„Extra Hungariam non est vita,
Si est vita non est ita.“

In credénția, dilecte, ca tu te ai interesá, cá de tote mai multu de mine, de nu altumintre, incái spre a-ti scrie den candu in candu lucruri nóue si frumoase de unde amblu, adese den própriulu subiectu facu obiectu de curespundintia; mai alesu candu-mi lipsesce matéria sau nu me ajuta memóri'a.

Acumu nu e acestu casu. Din contra n'ar fi de culesu, ci ar cautá sa alegu den gramad'a mare a materialelui.

Vindobon'a si Bucurescii. O ce diferentia intre este dóue cetati! scii cá intre Dumbrava si tufele mierei. Se intielege, ca cá sorele de planeti asié si esta capetale e incongiurata de corolarie curespunsetorie, ce se intindu pana la márginile impériului.

Bucurescii impregiuratí de sate meschine, custandu den colibe si bordéie, pana lunga barierele sele, e firesce cetate frumoasa, dera lunga Vindobon'a, bá númai lunga Pest'a sau Temisior'a aru face figura de satu, atátu in respectulu constructiunei, catu si alu in institutiuniloru.

Nu-ti vóiu face descieri multe, ar fi si ostenéla desierta. De ati zogرافي natur'a nu e tempulu, dera nice o aflai undevá mai frumoasa, cá in acelu cornu alu Transelvaniei la noi, in léganulu Romanimei.

Dupa alte voi satenii nu sunteti pasionati pentru romantismu si pentru pitorismu, cá noi cetatianii; pre voi nu ve fármeca asémeni lucruri. — Voi sunteti bieti necesiti cu castigulu panei de tote dílele, de necese cauta sa dúcetí o viétia cu totulu materiale, bá ultra-materiale.

*) Vien'a Austriei, spre destinctiune de Vienn'a Alobrogiloru in Franci'a.

Romântecu sî pitórecu pentru voi e unu pocharelu de vinarsu, cá pre unu momentu sa ve aline obosel'a, dupa ce den munte coboritî trag'a de lemne la „Caroi,“ — dupa ce in „lazulu Tiunii“ tota diu'a atî cositu atatu peru deporcu*) catu sa impli ser'a caciul'a, — dupa ce atî seceratu more patrio ovesulu de cincî policari de mare in „Márgini,“ — sau atî imblatitu 14 ore páiele mai seci de secare.

Altu-mintre e cu cetatianulu. Elu siede indesuitu intre ziduri, se imbeta de putorea fabriceloru, unde e ocupatu, se inneca de púlberea strateloru strimte sî lipsite de aeru curatu. — E sî ce-va cultevatu in scola, càci ceru intreprindere lui, cá neaperatu sa fia.

Cetatianulu scie apretiá preeminíntiele campestre, candu ese la largu.

Auror'a june, frumoasa, semplice, invescuta de veluri versicolori straluce pr' intre nuorii rosirii. Suride in furisiarea sea sorelui resarinte, ce properédia a o ajunge cu carulu de focu rapeditu in undele azurie, etérice. Miliunii de margaretárie licurindu in verfulu fiacarui firicelu de ierba pre fáci'a pamentului, — suavulu imbracamentu alu planteloru mai redicate, miresm'a miíneloru de floricele, ce cu petalile resfirate in forma de complementu saluta pre blondinulu dieu alu dílei, — sonorulu sî dulcele cãntecu alu alaudeloru, — in fine lin'a miscare si vivificatóri'a recore a aerului; — tote acestea le vede, le gusta, le simte, sî-lu incanta cu noutatea, cá unu tabelu manifestecu, grandeosu. E uimitu, e in estasu, nu s' ar mai intorce in cetate.

Dupa colnice Mariuti'a cu sap'a pre úmeru, cu traist'a la sioldu, cu urciorulu verde a mana, in iia alba, crétintia vergata, sî desculcióra sprintenu pripesce pre cararútia cotra „gruiulu Ivanesei.“**) —

*) spécia de erba aspra, cá peri'a.

**) Denuminatiune locale, cá sî cele de susu.

Dulce copila, stai! cumu te chiama? — Poftimu, der' ce vrei cu numele meu? — Me interesedi, Puicútia, me incantî, cá o idile in resfétiuulu naturei! — Ce spui domnule? dora tí ai perdutu firea! —

Ei bine Lelítia! nu semtî dulcetí'a, n'audî concertulu de ciocarlie? — O luale-aru naib'a cu ciripitulu! — Dera en sa-tî spúiu, frumséti'a naturei. — Lasa-me, Domnule, cu frumsétié d' alde estea. — Noi n' avem tempu d'asié nemicuri, cauta sa lucramu, cá sa avemu mamaliga! —

Asié e vulgulu, acest'a e romantismulu lui, lucrulu sí era lucrulu; apoi lipsea sí nevói'a nu-lu parasescu, nu se deslipescu de dinsulu. Mirare ca aore totu e alegru, totu e poetu! —

Afferimu! vei díce frate, bine ca mi ai alesu. Eca lucruri nóue, eca insemnetatî den cetatea Césarilorú, sí inca candu? Dupa ce au trecutu Brumáriulu.

Sa vedî, frate, e unu pétecu, o farima den patri'a multu dorita, care sí aici o visédiu. sí pare ca o védiu! —

Dera sa te consolu dupa putintia; deca ásiu sci númai unde sa incepu, spre a nu semená a geografia sau statisteca seca.

Caracteristec'a locului in Vindobon'a e turnulu Metropoliei Santu-Stefanu. Acest'a den tote fapturele omnesci e alu treile dupa inaltîme, càce númai piramid'a lui Chéops in Egiptu sí turnulu catedralei den Argintoratu pre rip'a stanga a Renului l'intrecu. Acestu turnu fú redicatu de 500 de ani den petra sapata sí in verfu are unu elópotu de 400 de cantárie, turnatu den tûnuri turcesci, apoi fabul'a suna ca fundamentulu s'ar fi inchiagatu cu varu stinsu in vinu. Fiîndu vinulu asié de acru in Anulu fundarii, domnitóriulu, cá sa nu se periclitédie stomacele supusiloru bendu-lu; au ordenatu sa-lu aduca sa creféciu la constructiunea turnului, ce sí facura.

E dátene la noi candu vedî locuri nóue a luá petra in gura, asié sí aici candu veni, sa te sui in turnulu lui

Santu-Stéfanu. — Dora nu vóiu fi mai pucinu curiosu, cá altii. — M'am suitu sî lunga mii altele am scrisu sî numele meu, catu se potù mai susu sî mai chiaru. De acolo vedíui cetatea de 400,000 de súflete. Serace súflete puse cláia pre gramada. — Casele in Vindobon'a suntu inalte cá muntii, stratele cá nesce creature intre stance, sî locuitorii, sa-tî spúiu sî despre dinsii, busîguia pedestri, epestri sî in trasure de tota spéci'a asié de indesatu, catu cùgetî, acumu, acumu se turtescu unii pre altii, ce tótusî nu se templa.

Caracteristic'a Vienensîloru e tacérea. Ei nu striga, nu vorbescu, ci númai sbùrnaie pre strate, cá albinele in alveárie. — Minune, cumu atáte lovituri cu cotulu pre strate strimte sî scure nu'i aducu in afectu, sa faca larma.

In Bucuresci cei ce au cev'a de vendiare sî-o striga pre póduri cu glásu mare asurdîndu-te; aici Domne feresce, nu.

Vienensii suntú ómeni suptîrei, cá tîrii,*) de buna séma càce le e nutrementulu usiurelu den caus'a carintiei,**) dera-su sî sprinteni, cá tîntiarii, sî nu-sî prégeta intrebandu de cev'a a merge cu tine departe, cá satî arete; in fine suntu serviabili sî buni, cumu se díce la noi, cá panaa cea buna.

Dera credu ca tî vá ajunge adî. De ásiu voi satî scriu tote, tî-ásiu tramite o carte, catu margaritulul lui Ioane Gura-de-auru, scii in care ceteamu la Pop'a de la bradu.

Voda au fostu camu zaifu***) cateva díle dupa ce ajúnsemu aici sî senguru facui la densulu servétiu de ajutante. Intr' acestea l'au cercetatu multî, dera sî principele Metternich, Visirulu césariului, cumu dîcu ai nostri.

*) Pescutî de mare saratî sî uscatî, bá sî tércuitî.

***) Scumpete, spre destingere de caritate - amore (drágoste).

****) Morbosu sau lángedu in gradu usioru.

M'am uitatu lungu la estu omu mare, dera sémena cu totî nemtii.

Nice de cumu n'am potutu vedé pre Césariulu sî-mi pare reu, căce preste pucine dîle plecàmu la Itali'a sî cine scie candu vomu revení.

Pote ásiu incetá, inse de ora-ce tî am pusu in capulu epístolei unu dictonu forte característecu alu Unguriloru, desî prin Ungari'a trecui, potiu dîce, númai cá tieganulu prin ráiu, cauta satî scriu catu sî catu sî despre Ungari'a.

Afora de cetatî nu e mare diferentia între Ungari'a sî tier'a muntenesca. Totu acelu siesu nétedu cá sî preste Carpatî, totu acele colibe scunde sî reu coperite, cá sî in Romani'a pretotindeni. Dera siesulu ungáricu e decoratu sî cu o regiune de arena,*) era magiarii pusteii, mecarca sî descultî porta pinteni, suntu asié de zangalosî, in câtu tî e grétia a te uitá la dinsii, ceea ce la romani, fia catu de meseri, nu se vede.

Drúmurile stau cumu le creà Dunmedieu cu cuventulu; nîmeni, cá sî in Romani'a, nu profaná natur'a cu lucrulu maniloru sele

Din locurile prin cari am trecutú amintescu Sabesiulu caveranu, statiune pretoriale a legiunei confiniária romana, unde cativ'a oficiári de pretóriu facura curtenire Mariei Sele lui Voda in parata sî i déderu garda de onore, catu comorà acolo, — Lúgosiulu, cetate comitiale, unde amu vediutu o besérecă romanesca, cumu nu se afla nice in Bucuresci. — Temisior'a, forterétia de frunte forte frumoasa cá unu pocharu. Acestea tote suntu in Banatulu temisianu, tier'a lui Gládu, ducele stravéchiu romanu, care forte mi placù.

In Ungari'a própria amu trecutú noptea prin Sege-dinu, unde am mancatu antai'a data pápricasiu, unu felu de ciulamá natiunale magiara, ardeatu satî scápere gur'a

*) . Nesipu.

sî sa-tî ústure súfletúlu. Mai trecúramu prin unu satu mare de 30,000 de súflete, cu numele Kecskemet, sî apoi ajúnsemu la Pest'a, care tócmái luase báia de petiore prin esundarea Dúnariei, ce singura o desparte de gémen'a sea Bud'a.

In ambe cetatíle erá suma de case pre brance, fiindu construite de materiálie débili, cumu caramida nearsa sî pamentu pisatu, càce in partea locului e lipse de lemne, fiindu padurile departate.

Erá o calametate mare.

Bud'a e minunatu asiediata pre o culme inalta sî nemica mai frumosu, de catu o cautare de la palátiulu palatendale asupr'a Pestei, in lungulu stratei ripária sî a Istrului *).

Sémena Ungari'a sî intr' acéea cu Romani'a, ca desí e adeveratu tiera avuta in tote, locuitorii, cumu dîce proverb'a: „Totu tieganulu-sî lauda ciocanulu“ le ináltia meritele preste mesura.

Dîcu romanii ca cine gusta ap'a Dumbovítiei nu se mai duce; dîcu sî Ungurii, ca afora de Ungari'a nu e tráiu, sî deca e, nu e asié bunu. —

Acést'a vine de acolo, ca in aceste tieri alerga lâturile tutoru natiuniloru den lume, fiindu ele desierte, apoi aceleasî lâturi devinu spum'a poporatiunei in ele sî le sugu grasimea, cace nu in desiertu se dîce „Buna tiera, rea tocmela.“

Asié spre esemplu totí barbarii franci suntu profesori in Bucuresci, sî catí ciarlatani doctori de medecina, ce storcu galbenii boiariloru, númai pentru ca sciu mintí bene francesce.

In Pest'a curtení pre Jnaltímea sea unu Domnu Viszkeleti, despre care audii ca e unu magiaru invetiatu.

Cumu plecáramu den Pest'a spre Vindobon'a începù

*) Dúnari'a.

a plouá sî pre o nêgura grosa ajúnsemu. Dora nu vei cere, cá sa vedu sî pre nêgura, ca nu-su nesdravenu. De acé'a de acolo pana aici nemica. Acumú inchiáiu scrisória sî tî vóiu mai scrie den Itali'a, ce spunu totî ca e unu paradisu terestru. Domne ajuta!

VIII.

Mediolanu *) Ianuáriu 1839.

„Ohi! il bell' paese!
Che l' Apennin' parte,
Il mar' circonda e l' Alpe.“

(Dante).

Tî am scrisu odata, fratate, mi se pare, ca credu a fi ursitu sa trecu prin tote gradurile societatii, cá spaniolulu Gil-Blas. — N'am crediutu bietu, ca vóiu aparé sî ce nu-su. Eca sermanu de mine, ca fóra culpa, de sî nu aiéve, iéra ajunsei tiercovnicu, numei cu unu gradu mai susu cá la Calarasí.

Am bietu cumu scii, o plésia in créscetu, castigata prin focu in frágeta copilaria, den negrigea dadacei mele Sand'a, care nu e demna sa o totu visédiu, apoi portu unu vestimentu lunga pana josu. Intr' atát'a cá ou cu ou sémenu cu clericii católici de aici, cace sî ei porta rocu lungu sî au tunsura in créscetu, bine ca nu naturale cá a mea. — Cumu me vediura, milanesii, sciindu ca sunt den comitiv'a lui Voda nu se mai indoira, ca n'ásiu fi capelanulu curtii Mariei Sele. Asié vrendu nevrendu cauta sa cuprindu loculu de frunte la mes'a ospetáriului sî sa-mi placa titulatur'a de „Signor abate“ vá sa dîca: Domnule parente, den tote partîle.

„Inter vaccas bos est abas,“ suna provorb'a. Mie mi se templa literale, trecu ádeca de omu invetiatu,

*) Milanulu in Lombardi'a.

pentru ca den catî venira cu mine nimeni scie cev'a italiennesce, pre candu eu den Vien'a-mi cumperai gramáteca sî o rupú de minune. Germanesce sciu bine, in franc'a m'am eserchetatu in catuv'a; apoi poftimu! sa nu creda omenii ca-su incaile popa? —

Aha! frate, pre candu Ilariopoletanii*) canta „Dúmbovitia apa dulce,“ sî magiarii „Extra Hungariam,“ Italianii potu sa taca. Cei d' antáiu au lipsa a-sî laudá tiererele de bune, cace in totu minutulu te convingi de contráriu, pre candu aici vorbesce Itali'a singura.

Cate díle fúramu pre drumu den Vien'a pana aici am uitatu, sciu númai ca iern'a remase in Carinti'a sî de cumu intráramu la Pontieb'a in Forulu Iuliu**) e vera cumu se cade.

Drumulu ce e dreptu sî in tiererele germane e macadamesatu***) cá mes'a, éra in Itali'a e nu númai bunu in gradu superlativu, déra sî estétecu sî lusuosu. Pre ambe pârtille e plantatu cu plopí piramedali sî provediutu den 20 in 20 de urme cu termini de petra rotundîtî arteficiosu.

Amu trecutu nenumerate cetatî sî sáte asémeni cetatíloru, inse n'amu comoratu fora tempulu ospétiului sî alu repausului. Am abservatu pardosel'a strateloru, sîre sîre mosaícu de petricele sî table de petra patrata, cá cumu fi pândie intense de lungulu drumului.

Lasu ca tote satútiele-su bine sî solidu construite, déra campulu, unu siesu ne intreruptu, cá in Romani'a, e o gradina necurmata.

In genere tota sortea de pamentu e patrata, giuru impregiuru plantata cu fragari †) sî salcie, apoi cu vítia

*) Bucurescenii (Ilariopole nume sciintífecu alu Bucuresciloru).

**) Friulo, provincia itáleca incorporata in statele Austriei.

***) Lucratu dupa sustem'a lui Mac' Adam, pardositu sî asternutu cu petra sfarimata.

†) Muru, dudu.

de viia grosa cá petiorulu radiemata pre árburi in locu de pari. Pre lunga totu péteculu de pamentu trece apa in canale sî stavile-su asiediate, spre a favorí irigatiunea*) dupa necesitate. Aici se cultiva urezu, dera sî cucuruzu**), cá la noi. Totí ómenii se ocupa cu crescerea vermiloru de metase, spre ce le servesce frundi'a de fragari. Sálciele pre lunga ce dau rádiemu vítiei producu destule lemne de focu, ca-ce fiacare le retédia ramurile diumetate den 2 in doi ani, apoi aci nu e frigu mare sî fia cine se ajunge.

Asié ásiu dori sa védiu siesulu Romaniei, unde pamentulu inca e bunu cá aurulu.

Mediolanulu e cetatea metropoletana a lui Santu-Ambrósiu. Cetesce Sinasáriulu in minéiulu lunei Diecembre sî vei scí unde me aflu.

Totu-de-una am fostu relegiosu, am respectu de orice besérecu. Asié am cercetatu pre lunga altele mai alesu basérecu consecrata lui Santu-Ambrósiu, unde e sî o capela dupa gustulu catoliciloru de susu pana josu fiorosu ornata númai de osele luptatoriloru ortodosí condusí de acelu arcipastóriu in contr'a arianiloru sî caditú in batália.

Dera nu númai religiositatea te duce in beséricile católice, mai alesu in Itali'a. Ele suntu muséie, salune, teatre, tesaure potú díce ale artíloru frumose, conservatórie de pictura, scultura sî múseca, nu númai in cetatí, ci pretotindeni, dera mai alesu in monastiri.

Catedrlea de aici (Duomo di Milano) n'are paréchia in lume. Figurédia-tú unu munte de mármura alba pre tote partíle taiatu in retié, ornatu de mii ce statue sî coronatu cu o padure de túrnuri sî turnulétie, ce in forma de sloi de ghiácia cauta spre ceru, tote purtandu tipuri de santí in vértice. Dera nu-tú descriu. —

La tote besérecile se afla jocu de clópote, adeca

*) Adaparea pamentului cu apa curgatória.

**) Porumbu, papusióiu, altminte maisu.

mai multe maiestritu asiediate, câtu tragunduse facu o armonia asié de gélnica, pare ca-tî sfâsia anim'a pana te dedai cu dens'a. — Lasu ca aici, unde abé o ora pre dî se inchidu besérecile, clópotele se tragu necontenitu.

Mediolanulu e cetate de serbatória sî multî óspetî resiedu aici ver'a, caci nu e caldu preste mesura. Acumu desî cá primaver'a nostra totu e iérna sî nu suntu straini multî. Noi sî catî-va angli petrécemu in ospelulu Gran-Bretagna tota diu'a in ospétiu sî glume, caci acì e eftenatate, cá in Bucuresci.

In Vien'a caféu'a se servesce in tasútie ca degetáriele sî nesce cornútie catu pastáriele de fasole, aici tase de cupa, pane alba, ce e dreptu nu àsié delicata cá in Vien'a, cu gramad'a sî untu próspetu cá unu muntecelu la dejunu, optu mancari la prândiu, cíaiu spre sera sî cina cu abundántia, apoi vinu la discretiune; tote pre dî pentru trei, patru lire*).

Vinulu ce e dreptu e negru de rósiu, déra aspru, ca-ce e cultevatu pre siesu intre árburi, déra bucatele cele mai bune aici suntu: rizotto di Milano sî polenta con ucelli, ádeca o spécia de piláfu sî mamaliga cu vrabie fripte pre dins'a.

Aceste mancari nu le pótiu compará cu altu ce-va fora cu „magyar káposzta,” „sächsisch kampest“ ádeca vérdia acra cu rancediela, delicatétia, ce la noi, unde-su atate notiunaletatî, fiacare cu predileptiune sî-o apropiédia.

Cu acest'a dau dreptate Vestiáriului Dinulu Perietianulu, ca ádeca gurmetulu**) nostru e pre lunga vérdia acra, cá serbulu pre lunga cépa cruda. E unu dictonu, ca serbulu candn s' au saturatu díce: „Acumu n'ásiu mai mancá sa fia chiaru cépa!“

Dera vedî, frate cumu am uitatu de cinismu. Stra-

*) Lira austr. Zwanz. (lir'a italiana are valoarea unui francu).

**) Cine scie mancá bine, germ.: Feinschmecker.

mosii nostri au fosta espartî sî nu in desiertu dîsera „Honores mutant mores.“ Sî eu de candu me credu óme-nii abate me departu de Diogene sî me apropiu de Luculu; asié-mi place a vorbí de gustulu mancariloru.

Sa trécemu la altu obiectu. Aici conversamu italie-nesce sî francesce, de germana nu vá sa aúdia nimeni; crédiu ca sî cine o scie nu spune, fiindu ca italianii urescu pre germani forte, sî de aci vine, ca desî se paru a fi blandî, pre stratale cetátii totu la 50 de pásî e o sentenela*) militária. Am vediutu feciori romani in garnisiune sî cu rara placere am conversatu romanescce cu dînsii asié departe de patria.

Fiindu ca am tempu am cercetatu tote teatrele, mu-seulu Brera sî totu ce e mai insemnatu in lumea artî-loru frumose, inse sa-tî spunu ca am vediutu tabele zografite pre pândia in prétiu de 100,000 de flórinu ore credere-ai tu, care de candu esci ai vediutu numai paretárie de la Necula? — Nice mie nu-mi veni a crede sî totusî e ade-veru. Vedî frate cumu scie lumea pretiui artea. Poporele proste stimédia númai aurulu, era cele luminate artea. Itali'a in estu respectu e cea d'antaiu tiera in lume; ea búsigue de artisti.

Eri dupa amedî, cá sî la Vien'a, trei insî ne suíramu pre catedrale, cá sa gustamu den inaltíme vist'a incantutórie asupr'a cercuitului intregu, fiindu ca preste scurtu parasimu este locuri. Cicerunele nostru Don Diego, unu sfatosu, care au servitu suptu Napoléonu cá oficiariu, satulu de frumsétiele pentru dînsulu cotediane, prin urmare triviali, dupa ce ne aretà scar'a preferi a remané josu sî a bé „un biechier' di vino“ in tavern'a vecina, pana vomu descinde.

In chaotele superioare ne ratecíramu sgaindu ochii la túrnuri sî preamblandu-ne dóue ore in tîgu-tiagu pre dupa dinsele.

*) Schildwache, caraúla strégia, romanescce véghia.

O intemplantare neferícita singura fù scaparea nostra, altmîntre sî acumu pote amu fi desupr'a. Doi amorosî infortunatî ne urmásera sî din altîme imbraciatî se trentira josu. La acésta catastrofa alergà sî Diego din taverna temenduse sa nu fimu noi, ómenii ospodáriului, fora prégetu se urcà, ne chiamà sî dupa vocea lui dereptandune fumu condusî josu, unde ne storisî trista intemplantare a sinuciderèi, ce noi nice observásemu, cace de susu ómenii paru ca-su furnice, sî totu scómotulu cá unu mûrmuru nesintfîtu.

Adio! preste 3 dîle plecamu la Rom'a sî-tî voiú scrie den etern'a cetate.

IX.

Din Rom'a Fauru 1839.

„Roma, Roma, regina orbis,

BCU Cluj / Cujus par est nihil et nihil secundum!“*)

Trecu, dilectíseme, totu ce am vediutu frumosu, grandeosu, iuteresante de la Mediolanu pana aici. Lasu la o parte sî marea, marea medi-tierana, ce la Genov'a o vediui pentru antai'a data, sî-tî scriu númai despre Rom'a, mam'a nostra, sî despre Trajanu, parentele nostru. — Ar fi sî pecatu in scurtulu tempu ce-su aici a me ocupá cu lucruri mici. Sî ce nu e micu pre lunga Rom'a sî pre lunga Trajanu? —

Nu ne indurámu de tempulu ce pérdemu cu mancarrea sî repausulu ordenáriu, atâte-su de vediutu, atâte de cercetatu. Suntemu in tempulu carnevalului. Sî ce e mai remarcabile in lumea petrécerciloru, cá carnevalulu den Rom'a de adî? — Pre mine inse me interesédia Rom'a antica mai pre susu de tote. Rom'a, frate! Rom'a, care

*) Roma, Roma, regin'a lúmei, cea'a ce n'ai sócia, niee in rangu a dóu'a! (schiamatiune poéteca).

nice visásemu a o vedé orecandu, eca-me in midiuloculu ei. —

Nu in desiertu se chiáma etern'a cetate. A domnitu preste lumea pagana, cata erá in epoc'a paganismului cunoscuta; domnesce acumu preste lumea crestina, acea lume, care e demna de consederatiune estadî in sensu sî spiretuale sî materiale deodata.

Rom'a moderna e mare, e memorabile; dera nu acest'a atrage la sene cu atata putere, cí Rom'a antica. — Ce dícu, suvenirele ei cele grandeose, cadavrulu ei parte mare inmormeutatu, esfodenatu, sî totusî inca viu sî plenu de vitaletate.

Unu papa ore-care avù fericea idea de a consacrá tote monumentele antice, straformandu-le in temple crestine. Númai asié fura aperate de rapire sî stíngere totale, căce cine s'ar atinge de ele comite sacralégíu.

Mai tote monumentele antice sî-au perdutu numele sî destenatiunea stravéchia originária, acomodandu-se tempului presente. Fora nice o mirare, sau cumu-tî place, cu destula mirare vedî dieii fabulosî inlocatî cu márturi crestini, dînele mitologiei cu santele credíntiei moderne.

Panteunulu lui Agrip'a e besérec'a tuturoru Santíloru, visuniile fereloru in Coloseulu Flavianu suntu atate altárie, ale aceluor márturi ai credíntiei crestine, ce orecandu le servira de repáscere. Precast'a Mari'a pretotíndene a destronatu pre Junone, Vest'a sî Minerv'a. —

Dera ce-va tristu, faimosulu foru romanu, súfletulu Romei de orecandu, adî se chiama campulu vaciloru, sî pre lunga rostrele*) sî adî subtistintí, pascu in adeveru caprele sî vitieii.

Acest'a e Rom'a, de care tremurá lumea pana in terminii Asiei? — Nu e Rom'a! — Acestu desiertu e

*) Tribun'a oratórica in foru, formata din róstre de nai castigat in resbelu navale. De aci dícemu a cuventá de rostru, a rostí.

momentulu Romei, e cadavrulu ei, sî locuitorii de adî suntu vermii, ce-lu rodu in tota puterea vorbei! —

Nice o dî, sa nu se descópere o suma den remasî-tiele stralucitei cetate. Italianii conserva aceste spólie cu relegiosetate, nu inse pentru memorabilitatea istórică, nice den respectulu anticetatei, ci den vilulu interesu.

Aceste relicie desgropate atragu den tote ánghiurile lumei o gramada de straini, a caroru curiosetate de multu nutresce trei partî a le Itáliei.

Romanii intretienu ruinele, cá cersietorii ranele sele, spre a indemná trecatorii la indurare. Nu indesiertu suna provorb'a:

„Papa santo. popolo cornuto“

Romagnolii, (asié se chiama locuitorii Statului ecle-seástecu), suntu cei mai aprigi lotri sî brigantî in lume, éra ce nu e brigante cu pucina esceptiune e cersietóriu.

Siedemu in ospelulu Rusiei, pláti'a poporului aproape de port'a cetatii cu acel'asî nume.

Adî dimanétia plecáramu pre „Via del corso“ strat'a cea mai frumosa in Rom'a nóua, ajúnsemu la muntele capitolinu, vediumu fugitivu 'marétiele ruine aci abundantí, trecumu forulu romanu, suptu arculu lui Titu, pre vi'a sacra alátare ca muntele palatinu, léganulu marirei romane, pre lunga amfiteatrulu lui Fláviu, ruin'a cea mai grandeosa in tota lumea, ne intórsemu pre suptu muntii Escelinu, Viminale sî Cirinale in forulu lui Trajanu, ce lauda Domnului sî adî porta numele seu anticu „foro trajano“.

Atatu respectu are tatalu nostru Trajanu dupa siepte sprediece secli! —

In acestu foru marétiu edificatu de Trajanu, dupa ce s'au strapurtatu o parte a muntelui Cirinale, substau basíle sî trunchii den columnat'a baséricei acestui erou divinesatu, nu de multu descoperite, sî in mediuloculu forului e o columna manífeca de mármura alba, care orecandu supurtá tipulu imperatului Trajanu espusu adoratiunei universali.

Adî spre acel'asî scopu se afla státu'ă apostolului Santu-Paulu.

Column'a trajana e tota, intrega sî memorabile prin proportiuni, forma sî sculpturi. Tota viéti'a militária a divului Trajanu e descrisa triumfale den base pana in capetielu, pre o cale sierpunte, in basorilievi de cate trei palme. Dóue mii sî 500 de figure umane, nece una cá ceea-lalta, afora de cai, carige, macine de resbelu, arme, stindarte sî alte, se afla in giurulu columnei. Varietatea loru te pune in mirare sî uimitiune. Suntu infaciosiate mai cu sema ambe resbelele purtate in contr'a Daciloru, antecesorii nostri, ale caroru figure sî acutraminte paru a fi ale tiutiuianiloru transelvani den dîlele nostre.

Ne suíramu 185 de graduri taiate in mármura pre den intrulu columnei, ce formédia o scara spirale pucínu luminata prin lucarnele ici-colo taiate pana de supr'a.

Ne straportáramu in cúgetu pre verfulu Bucéciului, de unde ni se infaciosiara cá visiuni provincieele Dáciei nostre.

Vedî, díse Domnulu C. C. Rom'a cu siepte colnice e icon'a Dáciei nostre cu siepte provincie: Transelvani'a, Marmati'a, Moldavi'a, Besarabi'a, Istriani'a, Temisian'a sî Crisian'a! —

Vedî desiertulu acest'a? Oh cumu sémena elu cu desiertele nefericiteloru nostre tiere! — Cugetáramu la lepr'a ce au coprinsu poporulu romanu in Italia, sî la lepr'a sî roni'a, ce sugé sî storcé sudorea poporului dacoromanu: Íobagi'a, clac'a, boieresculu, robot'a, un'a sî acea-asî plaga cu patru númeni barbare, apoi estrem'a meséria sî abjectiune in care vegetédia.

O decadentia! o calametate! o trista realitate! —

Pana candu, Domne! vei lasá viti'a romana in ocidínte sî in oriinte sa patemesca? Pana candu ai estinsu térmenulu espiatiunei pecatelor strabune? Pana intr'acát'a se-mentia vei sa certî poporulu acest'a? — Dís'ai, Domne:

Certávoiu reutatea pana intr'a patr'a sementia, sî bine-cuventarea o vóiu intinde pana intr'a mii'a! — Indurate, parinte cerescu, indurate ca-su sieptesprediece secli de amaru, de nefericire! Indurate in fine, bine cuventa-ne númai in patru sementie, apoi deca nu-tî vomu meritá mesericordi'a, pedepsesce-ne de nou intr'o miia, sî cu supúnere vomu prochiamá dreptatea tea in eternulu eternetatei. Aminu! —

Aflasem de la cicerunele *) nostru, e adeveru sau nu, nu garantédiu, cumu-ca statua lui Santu-Paulu pre columna aru fi totu cea antica a lui Trajanu, númai capulu i s'ar fi scambatu. Asié descindiendu de pre columna, iérteme Dumnedieu sî Santulu seu apóstolu, — cu cea mai adunca pietate sî relegiosetate sarutai polele idolului paganu, ce infaciosiá chipulu celui mai bunu principe romanu, in evulu de auru alu imperiului universale. Apoi imple-nindu acesta detoríntia, care credu ca nice unu adevratu romanu nu o ar negrigi, ducundulu sortea la acestu locu sacru, venii la ospelu, ca era tardiu. — Incetu, suntu cuprinsu de cúgete, cá pre vérticea columnei. Cine ar poté sa mai scrie in asié stare a súfietului? — Vale et fave!

X.

Rom'a Fauru 1839.

„Plus on est honnête homme plus on est religieux, mais on garde sa foi pour soi, on est indulgent pour les autres.“**)

Relegiunea e innascuta omenirei sî se perpetuesce den sementia in sementia prin educatiune. Nice o relegiune crédiu sa fia in lume, care ar avé de scopu sa faca ómenii

*) Cicerune, conductóriu, espertu.

***) Cu catu e omulu mai onestu, cu atatu e mai religiosu, dera sî tiene credinti'a sea pentru sine sî e indulgente pentru altii.

mai rei, ci den contra tote-su menite a nobilitá súfletulu sî a indreptá spre bine omenii dupa firea lorú animale a-plecatî spre reu.

In Rom'a domnesce uúmai religiunea católica si Pap'a, capulu ei visibile, e obiectulu veneratiunei universalí. Romanii nu mi se paru bigotî, den causa dora, ca aici nimenuí vine a mente a se produce cu alte princípíe relegiose, dupace catolecismulu in grandeosetatea sea dà destulu nutrétíu de edeficare spiretuale de o parte, sî de ajunsu curiosetate de alta parte, spre a face sa taca ori-se petulántia sî zelotepia contrária.

Nice se pote cugetá in Itali'a o relegiune mai aco-modata locuitoriloru acestui Edenu, cá cultulu católecu eminente poétecu sî sensuale, cu totulu copiatu den tradetiunile antechristiane locali.

Suntemu de 20 de díle in Rom'a sî de demanéti'a pana ser'a visetáramu la monumente, in ruine sî in petiore, antice sî moderne, amfiteatre, cercuri, galerie, muséie, temple sî beséreci. Inse 20 de ani ne ar trebuí sa le vedemu sî sa le apretiiámu tote.

Dera nu e de lipse in Rom'a sa cautî locuri numai inchise, cá sa admirí obiecte rare sî venerabili, aici mu-seulu e suptu sore. Nice o casútia, fia catu de meschina, fora a fí decorata cu statue, statuete sî relicie de cate 2000 de ani.

Tipurile celoru mai virtuosî barbatî, precumu sî ale celoru mai cumplitî turani, jacu in púlbere calcate, jacu pre strate, lunga gárduri coperite de urdíci realesandu estu-modu cuventulu scripturei, care díce: „totu ce e inaltu se vá plecá sî totu ce se tereia inaltíá se-vá?“

Pamentulu, tieren'a sî pulberea de pré stratele acestei faimose cetátî inca suntu sacre sî demne de veneratiune. Aire aru fí obiectu alu cultului, fia arceólágecu, fia chiaru religiosu crestinu. --

Ore acestea nu coprîndu insene atomii lui Brutu, Catinne, Cicerune, Trajanu? — Ore nu tota molecul'a e sa-

crata prin legiunile de márturi ai credinției crestine ucisî, nu altmîntre, ci númai spre desfetarea unui Caligul'a, Nerune, Domitianu, sî a totu poporul romanu, supranulu lumei dera schiavu turaniloru sei, acestui poporu denaturatu, ce a inventatu 5 vorbe spre a esprime sange sî 10 spre a dîce omora.

Atata avutia in spresiuni de crudîme nu caracteriza de ajunsu pre romanii pagani, precumu atati santi, atate serbatórie sî atate relicie, cu cari Rom'a face estinsu comérciu, pre romanii crestini? —

Rom'a e cea mai avuta cetate in sfer'a artíloru frumoase. Aici suntu tote acasa: scultur'a, pictur'a, arcitectur'a, cari sternescu músec'a sî poesi'a. In Rom'a tote natiunile au academie de arti sî descepli spre a se perfectiuná, pentru ca aici, mai multu cá ori unde, se afla modelele adeveratului frumosu, care se produçe nu prin natura, ci prin géníulu artistecú. Cluj / Central University Library Cluj

Capu-d'operile de scultura, creatiunile artistiloru greci antici sî adî se conserva in Rom'a; precumu: Erculu farnese, Apolone de Belvedere, sî Venerca medicéa, státue pedestre, neimitabili modele, numite dupa loculu unde se conservara.

Erculu farnese representa idealele puterei (tariei), Apolone de Belvedere idealele formosétiei virili, era Venerca medicéa idealele perfectiunei formeloru feminini, compusu de artistulu anticu, dupa cumu se dîce, den ce avura mai perfectu nóue den cele mai gratiose vérgini, ce'i servira de modelu.

Immortalii Rafaele Sanzio sî Michel Angelo Buonarrotti aici au lasatu capu-d'operile picturei sî arcitecturci sele, pandie de unu stengenu patratu zografite in valore de 3—400 de mii de florini in argintu un'a. Apoi faimos'a basérica a lui Sentu-Petru den Vatecanu, care fora indo-inti'a n'are paréchia iu lume, sî e in adeveru demna a fi

catedralea a tota lumea, pentru frumusețea, prețiu și grandiozitate.

Renumitu fù templulu Dianei in Efesu, caci facù nemuritoriu si pre criminalele Erostratu, ce'lu aprinse, o minune templulu lui Solomone in Ierusalimu și dreptu grandeosa Aghi'a Sofi'a in Constantinopole, ca-ce gat'a fiindu facú pre Justinianu a eschiamá in estasu: „Te invinsei Salomone!“ — inse tote acestea pre lunga Santu-Petru den Vatecanu suntu inferiori, nu i se potu compará.

Intipue-tî o plátia immensa, rotunda, de ambe partî cercundata de pórtece gigántece supurtate de 400 de colonne maiestuose și supramuntate de 200 de statúe colosali. In mídiuloculu ei unu obeliscu egiptianu de granitu rósiu, avendu de ambe laturi in egale destántia dóue fontani cu mai multe basene suprapuse copersíte de apa abundante in perpétuu aruncatu in aeru și recadiendu cu fracasu in spumegare scanteinte, in form'a snopului cu spice arcate, den basenu in basenu.

Nemica potî sa-tî cúgetî mai pomposu, de catu acésta plátia, in fondulu carei-a spre apusu e maiestáteculu frontáriu alu baséricei cu galeri'a, ce sustiene statuele colosali, a lui Christu și ale celoru 12 apóstoli lasandu a se vedé superb'a cupola și doue campanili laturari.

Intrandu pre un'a den cele cinci portî de bronsu ale baséricei stai in locu de admiratiune și petrunsu de celu mai inaltu séntiu relegiosu, cá cumu ai fi in sant'a cetate den apocalipse.

Besérec'a are in lungime 600 și in largimea crucei 440 de urme. Muriu suntu grosi de cate 24, inaltîmea cupolei principali e de 443 de urme. Edeficiulu intregu are inca unu vestibulu de 60 de urme.

Abé 1000 de ani ajunse spre construirea acestei basérice, ce au custatu 300 de miliuni. Monumentu mai minunatu nu s'au redicatu de mani omenesci pre faci'a pamentului.

Desî manîfeca, stralucita sî colosale acésta cladire, tote intr' ins'a suntu asié de proportiunate, catu tî se pare, ca n'ar fi mare, ca-ce tote partile fiindu mari sî in armonia une cu altele, intregulu devine in analogia naturale.

Auru, bronsu, mármura de tota speci'a, apoi scultura, pictura, mosaicu sî arcitectura pare ca s'au intrecutu a condecorá acestu monumentu únicu in lume.

Dera pana candu satî deseriu? Me lasu, sî-tî memorédu cate-va curiosetati dentr' ins'a.

Aprope de cupola in cápetulu naiei principali de drept'a é statu'a curule a lui Santu-Petru de bronsu, alu carui petioru prin necontenit'a sarutare a credentiosiloru asié s'au tocitu, catu se gauri de supr'a.

Suptu altáriulu maiestru (principale) e asié numit'a confesiune alui Santu-Petru, ádeca cript'a in care i se afla corpulu conservatu. Acést'a e minunatu decorata cu marmura sî auru, apoi diu'a-noptea in giurulu ei ardu 112 lampe pûrure implute, nu cu uléiu de olive, ci cu untu sî grasime animale. Pentru ce? caus'a nu o potui aflá.

Altáriulu celu mare e redicatu pre siepte trepte, e intorsu spre resaritu sî servesce númai la oficiulu pontificale alu Santitatei sele, Pap'a, are desupr'a unu baldachinu de metale corintecu supurtatu de patru colonne sucite de acel'asî metale pretiosu cumú spunu, cá insusî aurulu. E inaltu de 132 de urme sî asiediatu chiaru suptu cupol'a cea mare.

Mai e in esta minunata besérecá sî catedr'a apóstolului Santu-Petru, in care unu papa se súie númai dupa ce pastoresce 26 de ani, catu se créde, ca ar fi pastoritu principele apóstolu Petru. Asié ne spuse cicerunele. Am vediutu sî 40 de scaune confesiunali pentru tote limbele, in cari vorbescu crestinii católici in tota lumea. Tote limbele se invétia la Rom'a in faimosulu Colégiu de propaganda fide.

M'am suitu chiaru sî desupr'a cupolei pre scara asié

de lina, incatu ai poté merge calare. Crucea den verfu e inalta de 15 urme sî unu globu auratu suptu dens'a pare de josu númai catu merulu sî cuprinde in sene 16 persone, pentru cari suntú sié die a nume.

Mane plecamu inapoi sî mi pare reu, ca cá in Vien'a pre césariulu, asié sî aici n'am potutu vedé pre S. S. pap'a. E morbosu sî nu ese afara.

Inca ce-va despre carnevalu, care in septeman'a din urma vrendu-nevrendu l'amu gustatu in tota splendorea fiindu-ne den antea usii in plati'a poporului.

Carnevalulu romanu are patru momentosetati, ádeca: I confetti, La Mossa de barberi, i Moccoletti sî La girondola. Sémena tare cu saturnáliele antice, sî tiene 8 díle immediatu in ante de lasatulu secului.

In fiacare dí de la 2 ore dupa amédia-dí romanii cu micu cu mare, sî cercitre 100,000 straini den tote anghiu-rile Europei, esu pre strat'a cea mare „Via del corso“ cea mai mare parte travestiti sî mascherati la fácia, alerga pre josu sî in trasure facundu tota speci'a de figure sî schimoseture.

Aici arunca unii in altii cu confetti, ádeca confeturi farinose sî cu flori. De la port'a del popolo pana aproape de muntele capitolinu, o destántia forte lunga, e numai omu de omu.

Spre sera din capulu stratei den intru se lasa liberi a alergá 12 cai tiortionati cu flori, serma sî clopotiele prin sutele de mii de poporu, intre chiote spaimentatórie de lungulu Cursulu pana in plati'a poporului, unde se prindu, sî acest'a se díce „Mossa.“

Marti ser'a, útem'a dí de carnevalu, *) — ca-ce católicii lasa secu marti sî postescu in adeveru numai 40 de díle in parésimi, nu cá noi 42 lasandu secu duminec'a precedente, — cursulu maschereloru se prelungesce sî dupa ce

*) Marti'a grasa, asié se chiama diu'a lasarei de secu.

innopédia. Travestitii indata ce inserédia aprindu luminútie de céra, numite „moccoletti,“ sî improvisa o iluminatiune mágeca pre strate. Unii lipescu dieci de muculétie pre bétiu sî lu pórtá asié, cá unu caduceu mercurianu, era unii se adópera a stinge luminútiiele altor'a sî e numai unu strigatu: „senza moccoletti! senza moccoletti!“

Ia 1 óra, va sa dîca la 7 europene (ca-ce aici ambla orologe le babilonice, pre dî 24 de óre incepundu den apusulu sórelui, care púrure se templa la 24), coperisiulu sî cupol'a basilice i den Vatecanu cá prin farmecu in 5 minute se illumina, fiendu mii de ómeni ocupatî la acést'a, sî lumea gusta spectaclulu de pre muntele pincianu. In fine, dupa ce iluminatiunea incepe a se impuciná, den mausoleulu lui Adrianu, adî castellulu Sant' Angelo irumpe focu arteficiosu manífecu, mai antaiu rachete simple apoi colorate sî pre urma intre túnete sî pócnete buchete superbe. Acest'a se dîce „girandola.“ Cluj / Central University Library Cluj

Mérsemu apoi la balulu ce tienù pana la mediulu noptii, candu tragunduse unu clópotu, cá cumu ai fi oparitu demonii cu apa ferta, asié fugì tota lumea sî intr' unu minutu fú sal'a desierta.

Adî desteptandune e lenisce de morte in Rom'a, sî popii cei multî, (dupa cumu suna proverba popi suntu aici 95% den poporatiune,) cu gravetate se preambila mergundu sî esîndu de la beséreci, spre a implenì cele 7 laude atotopotentelui, cace au trecutu saturnáliele sî se aprópia imperatî'a ceresca, e Mercuri'a cenúsiei.

Acumu le lasu tote pana la Bucuresci, ca-ce intorcundune iute anevóia-tî vóiu poté scrie den cale. Fii cu Dumnedieu! —

XI.

Bucuresci Maiu 1839.

„Tempora mutantur et nos mutamur in illis.“
(*Timpurile se scamba sí noi cu ele.*)

M'am rentorsu, frate, la ale nostre, dera in adeveru pare ca-su ale altor'a, nu-mi mai placu de locu. Am facutu unu saltu mortale.

Suntu intr'o stare ce aduce cu morbulu, dera angir'a viétiei e speránti'a. Dorinti'a ne incuragédia a trai sí suferinti'a ne stempera pasiunile. Súferu de doru de duca, inse paciintia, ca n'am unde momentanu.

Dera lasu reflexiunile, ca tu n'ai lipsa de ele, pote ca-mi sí mai trece ocupandume cu altele. Me vóiu adoperá a mi reculege suvenirile, cá den memoória sa tî mai scriu totu den departare, ca-ce aici acumu nu afiu nemica demnu de reportu. Pote dupa cemi vóiu alená cúgetele sí-mi vóiu castegá despusetiunile ordenárie, deca cumva. —

Eca-me in cúgetu strapusu pre malulu Tibrului, de unde-tî adresai últem'a epístola, sí vóiu venindu sa-tî adunu cate ce-va din statiunile intermadiárie.

Dupace destulu ne multiamiramu dorulu de a vedé nenumeratele memorabiletatî romane lasandu Rom'a in plena primavéra, pomii in floritî, era locuitorii ei ocupatî cu cur'a súfletesca, cumu se cuvine in parósime, in médiulu lui fauru purcésemu spre casa, luandu den statiune in statiune cate o escorta de securántia de trei gendarmi calari, cá sa ne ápere de brigantî. Totu asié facúsemu sí ducundu-ne prin statulu papale; càce aci mai multu tî e asecurata viéti'a de veci, cá cea mósera temporária, ce totî tîo ataca, cá mai curendu sa te búcuri de eternetate.

Veniramu diu'a, noptea fora a ne oprí prin locurile cele mai frumoase sí delicióse, prin Boloni'a sí Ferar'a,

unde trecumu flúviulu Padu,*) celu mai semnatu in tota Itali'a. Aci acestu riu formédi'a fruntari'a impériului anstriacu.

Den firea loru sau den impregiuràrile polítece, nu sciu bine, supusii austriaci suntu multu mai scriosî, cá ceilaltî Italiani, inse sî mai barbatî sî mai avutî mi se vedu.

Prin statele papali la tota statiunea ne incongiurá cate o trupa de 50—60 de cersietori, cari nefiindu miluitî cu generosetate „a bajuoco**”) di persona“ cu blasteme vociferá dupa noi, mai alesu deca sî postiliunulu frigea cate unulu mai cutediatóriu cu biciulu.

Asémene lucru nu se vede in alte partî ale Italiei, celu pucinu in mesura asié mare, era in Lombardo-Veneti'a mai de locu; dera nice postiliuni veráteci, cá dencolo, sa ne delectédie, cá in Toscan'a din milu in milu cu canzone sî ariete nóue, catu se pote mai gratiose, lucru care placea forte Dlui C. Postiliunii lombardo-veneti'aducu binisioru cu schwagerii tacutî sî flegmáteci germani, cari pentru lumea tota n'aru esî din trépetulu odenáriu, asié numitulu „Kaiserlicher Trab“, nice pentru trinkgeld-ulu duplecatu.

Pre mai acel'a-sî drumu, númai incongiurandu Mediolanulu ne intórsemu in 6 díle sî atate noptî den Rom'a la Vindobon'a, unde reafláramu iern'a inca in tote vigorea, sî nemtii pana la pucine esceptiuni in capitale totu asié ghiaciosî.

Ne mai iuvertiramu pucinu in Vindobon'a, care acumu nu mai avé nimbulu de esta tomna pentru noi, apoi plecáramu cotra casa sî de aci.

Erá in tempulu desghiaciului; pana la opedulu Gönyö in Ungari'a veníramu cu posta satésca, era de aci ne imbarcáramu pre Dúnaria sî in batelulu cu aboru numitu „Arpad“ naigundu ajúnsemu la Pest'a.

*) Padulu-Po.

***) Cruciaru, gologanu papale, talerulu 100.

Aici e loculu satî spúiu, ca Dúnari'a, ap'a cea mai mare in Europ'a, e celu pucinu de 10 ori cá Oltulu. — Ore candu pre Dúnari'a plutea númai nai ordenárie menate cu lopete sau trase cu caii de pre máluri; acumu ambla basteminte menate cu mecánece prin vaporu, cá ventulu mai iute

Nai'a*), frate, cá sa tí dau idea de dins'a e construita de lemne de bradu bene adaptate, in intru sî in afora indusa cu amalgamu de resîna pecura sî alte materie, cá sa nu pota petrunde apa intr' ins'a. Form'a ei e cá suveic'a colosale, ca-ci suveic'a in multe limbe se chiama naicela.

Partea den ante, numita rostru (ciocu), italianesce prova, porta unu stindartu, partea den apoi numita pupa, e mai tempa cá cea den ante, sî ací e gubernacululu sau carm'a naiei, unu felu de pragina lunga, ce pilotulu sau carmáciulu nu o lasa den mana. Pre bastemente cu vaporu se governa nai'a cu rota, den antea carei'a spre necontenita consultare se afla asiediata busol'a cu aculu magnétecu, care púrure areta pnntulu de média-nopte.

In midiulocu e asiediata macin'a de vaporu cu care suntu combinate dóue rote de apa menate prin dins'a. Macin'a se pune in miscatiune prin ap'a tienuta púrure in ferbere cu focu de carbuni minerali, intr'o spécia de caldare eremétece astupata, éra fumulu se conduce in nuri prin unu caminu inaltu de trei patru sténgini.

Aborulu sau vaporulu e cea mai mare potere misîcátória produsa prin efervescinti'a apei in vase. Din caldarea inchisa scápeta aburulu concentratu pre o gaura bine despusa sî fora incetare redica o limba púrure reca-diendu, care mena o rota cu dintí, acést'a apoi alte partí sî in fine intregu mecanismulu cu nespusa precipitatiune.

Tota naiea are câte-va salone bine mobilate sî pro-

*) Corubia.

vediate cu cele de lipsa pentru caletori, apoi nescari camerútie mici, numite cabine, pentru ómeni mai alesí, in fine puntea desupr'a, numita in género bordu, incongiurata de galerie sau gárdeni, cá sa nu cada cine-va in apa.

Suirea in naie se chiaña imbarcare, descinderea desbarcare sí caletori'a pre apa naigatiune.

Tota nai'a e provediuta cu cinuri, numite barce sí sialupe apoi cu ancora sau angura, ce se arunca in apa aternata de o fune grosa, (numita in evangeliu camila, spre a aretà ca e cea mai grosa ácia, care nu intra pre uréchi'a acului), de cate ori intra nai'a in vre unu portu.

Nai'a e provediuta cu personale, ce se chiama ece-págiu. Conductoriu lu naiei e capetanulu, suptu ale carui órdeni sta pilotulu, economulu, mecanistii, mai multí servitori numití matrosí sí invetiacei, ce se dîcu musí.

Eca cate cunoscíntie mi castigai despre naigatiune in cate-va díle. Acestea mi le spuse capetanulu naiei „Galatea“ care vení cu noi den Vien'a pana la Pest'a cá caletóriu sí ne aduse apoi cu nai'a sea de la Pest'a pana la Giurgiu.

La Pest'a desbarcandu den „Arpád“ trásemu in ospelu „la regele Ungariei“ in rip'a Dúnariei sí siediumu 3 díle.

Intr'o sera esii cu mentiunatululu capetanu, ce erá italianu, la preambulare sí mérsemu intr'o spécia de casina a cetatei, unde se aflá multa junime studiosa, intre care sí doi compatriotí transelvani. Cu acesti'a intrai in conversatiune dupa a loru provocare, vediendu ca nu-mi e Traselvani'a straina, desí nu le spusei ca-su chiaru transelvanu. Se mai apropiara sí altii audîndu-ne vorbindu catu italiennesce, catu romanescce sí in fine se intinse conversatiune generale germana, cá totí sa ne intielégemu.

Magiarii cá poporu asiátecu posiedu virtutea ospetaletatii in gradu eminente sí o esercetédia in casuri ordenárie sí straordenárie, cá o mania. Nice vorba sa potemu scapá usioru de domnisorii nostri.

Cenandu la o mesa rotunda se íncheià, de sí camu

desî, o societate de 12 însi. Capetanulu nostru cunoscundu firea ómeniloru cu pretestu plausibile o sterse dentre ós-petî sî me lasà preda sortii. In cursulu ospétiului adusei pre tapetu, ce vediu semu de curendu in Itali'a, facui pagnégirecu pucinu meritatu alu Romaniei, ce firesce se sî cuvenì trecundu de tier'a mea; in fine incaldîtî cu vinu escelente de Bud'a sî deplenu inferbentatî cu vinu de Tokay luara domnisorii mei paz'a de la gura sî-mi taiara in politeca asié de afundu, catu me féceru a tremurá, crediendu-me totu d' incolo de Lait'a.

Me asecurara amicii in data. In Ungari'a potî vorbí den renunchi in contr'a gaberniului, tócmái cá sî in Bucuresci. Altu-cevá e a scrie in diiárie públece, càce acestea-su supuse unei censura forte aspra.

Aflai ca magnatii magiari cá sî boerii romani mergu de-sî delapeda averea in tiere straine, dera nu pré le e iertatu a cercetá Parisii, cá boerii nostri, nice a-sî face stúdiule la universitatile liberali germane.

Magiarulu e in gradu mare superbu, imgomfatu pre nobiletate sî despretiédia negotiulu sî industri'a nu mai pucinu cá scientiele práctece. Viéti'a lui e polítec'a, chican'a judeciária sî economi'a rurale. Acesta den urma inse o deprinde dupa dátele primitive negregindu melioratiunile din tierile straine inaintate.

De sî in tote este privíntie magiarii sémena bine cu boiarii nostri, ei tótusî de curendu paru ca facura unu pasu mare spre inaintare sî au de cúgetu sa se scúture de dátenule evului médiu, ce sî asié au trecutu departe termínii tempului.

Impulsulu progresului l'au datu in Ungari'a comitele Stefanu Széchényi, unu magnatu, ce facù caletorie in tierile cele mai culte sî invetià a apretiá lucrurile altmíntre, cá patriotii sei. Széchényi au confaptuitu la infintiarea societatei de navigatiune cu vaporu pre Dúnaria, care aduce tieriei imense folose. Elu fù celu mai potente lup-

tătoriu spre intrudúcerea limbei moderne in administratura sî justítia, in loculu celei latine, cu care erá preste potén-tia de a propasî. Nu nûmai cu cuventulu ei cu 60,000 de florini conventiunali popularesa ide'a infintiarei unei academiá scientífeca natiunale magiara, sî cu celu den urma argumentu castigà tota aristocrati'a nu nûmai fudula, dera sî avuta sî generosa in tóta tier'a.

Deca ungurii, vecinii nostri, den lungulu somnu alu inertiei incepura a se desceptá sî-su insufletît de reforme, e buna sperántia, ca boiarii nostri nu voru remané in apoi, mai alesu deca se voru straduí a-sî castigá cultura scientífeca, ce le lipsesce cu totulu, sî cu care multî magiari suntu dotatî.

Mi placù forte vediendu pre Domnulu C. ca tiene dese conferintie cu conseliáriu lu Vizskeleti, ce audii ca e barbatu emininte sî caldurosu patriotu.

In cultura, cá in natura, imitedi pre vecinulu mai curendu, cá pre departatulu si tieni pasu mai usioru cu celu ce merge incetu, cá cu celu ce fuge.. —

Purcésemu den Pest'a un'a cu ecenoptiulu de primavera, pre vaporulu „Galatea“ o náia destulu de mare nóua noulítia, menita pentru Smirn'a sî fora cea mai pucina pédeca trecùramu cataractele Dúnariei, asié numit'a porta de feru, ce pana aci nu credu sa o fi trecutu bastimentu de asié calibru. Erá ap'a mare sî cati-va ómeni bine cunoscuti cu localtatea déderu naici dereptiunea cuvenita suptu aplausu generale.

La Giurgiu sjunsemu mi se pare in patru díle, dera scii, cá in dílele babeloru, den caus'a tempului neplacutu nu potui gustá nemica den frumusétiele locului.

De candu me reafli in Bucuresci mi reluai ocupatiunile sî me odoperu a invetiá bine institutiunile estei tiere, despre care in scurtu vóiu sa-ti scriu cev'a, de nu cumu-va de rapinte vóiu plecá de aci, ca-ce cumuca cautu oca siune potú cugetá. Fii alu lui Dumnedieu!

XII.

Bucuresci Januáriu 1840.

„L'imagination grossit souvent les plus petits
object jusqu'a en remplir notre âme;
et amoindrit les plus grands jusqu'a
notre mesure.“*)

(Pascal, *pensées*).

Nemica mai usioru decatu a critisá; nemica mai greu de catu a depinge adevurulú, a enunciá judecata drepta basata pre observatiuni minutiose, juste, in tote clasile sí tote locurile despre cari vrei sa scrii.

Me apucu de unu lucru mare. Vóiu sa-tí descriu Romani'a, in care traiescu de patru ani sí diumetate. Nu m'ásiu incumete, dera in tomn'a trecuta facui in sfer'a administrativa o runda in cea mai mare parte a tieriei sí cu está ocaziune n'am inchisu ochii la cele ce mi se desfasiurara inantea loru. E númai intrebare deca nu cumu-va am vediutu camu piezisiu.

Cá sa me potí precepe vóiu camu compará lucrurile cu ale nostre transelvane, precatu ádeca mi-su sí acelea cunoscuté.

Tier'a romanésca, in limba curiale numita aici „Valachi'a," de unde sí numele turcescu alu ei „Iflacu," e mai mare cá Transelvani'a nostra, multu mai fertile in tota privinti'a; pentru-ca custa den dóue partí de siesu aluviale, pamentu escelinte sí verginu, apoi din terti'a muntosa la nordu, presentandusí féciele sorelui; ce dà pasciuniloru dulcétia sí grasime, apoi vegetatiunei in génere putere sí vi-
oitune.

*) Imaginatiunea adese maresce obiectele cele mai mici pana a ne implé súffetulu de dinsele; sí micusiorédia cele mai mari dupa preceperea nostra.

Selbele ce din Carpați descindu departe in campia suntu insufletite de tota specie de venatu; apele ce curgu si lacurile desu semenate in tierra, pre lunga ce-su pline de pesci gustosi si delicati, mai contienu si unu tesauru medicale curopeanu, lipitorile, ce in totu anulu se esporta in Franci'a, Angli'a si in Germani'a.

Clim'a tieriei inca e sanetosa cu exceptiunea ripei dunariene, unde ver'a aerulu e camu incarcatu de miasmele paludelor formate de acestu fluviu, apoi neconstanti'a temperaturii condetionate prin suflarea ventului den stepele russe.

Reversele politece si vicisetudenile, ce duredia de 17 secle facu, ca tier'a are aspectu de colonia noua si e pucinu populata, cace pre candu ar pute nutri diece, abe are doue miliuni de locuitori, catu Transelvani'a suptu auspicie fisece indubitabili mai rele, si numai politece si sociali, (n'asiu dice in ceasu reu!) cev'a mai bune.

Nu e mirare dera ca in Romani'a vedemu pluraletatea locuitoriloru pastori in grasele campie desierte si in alpii deliciosi, dera cu dreptulu ne miramu, cace n'au ajunsu a nobileta soiurile de vite, ci se perpétua cornute, copitate si lanatele cele mai ordenarie den Europ'a.

Agrecultur'a, pomi-si vinicultur'a combenate numera asemene mare parte de adepti, inse si aci fia-care margininduse pre lunga datenile credite dela strabuni domnesce starea primitiva simpla, cruda, fora catu de pucina rafinaria in metodu productiunei, nice in varietatea productelor. Asie spre esemplu, grauulu romanescu e celu mai rumenu in tota Europ'a, intre pomele pepiniarie e pucina varietate si vinulu crudu escelinte, in anulu alu doile trece de nu in fermentatiune putreda nesmintitu in cea ocietosa, cace arare se afla cine sa-lu manepulédie scieentifice.

Transelvani'a den contra e renumita de cai ageri, cu cari prevede boiarimea romana, are unu soi de cor-

nute, ce pote rivalesá cu ori care tiera culta, apoi posede ópteme spécie de producte agricole. Firesce acest'a e meritulu altoru popora den esta tiera mai ferici cá romanii in totu respectulu.

Tier'a, cumu dícu e nóua, nu inse sí locuitorii; acestia-su decrepítî. Afi in Romani'a celu mai gretiosu aristocratîsmu, mecara institutiunile se paru a nu lu fi favoritu. O sema de boiari get-begetu romani, despotî patriarchali, ultra ruginitî; fanariotî *κατ'εξοχην*, tocmai asié de superbi de sí lasî, cá suptu basu-imperiulu bizantinu, candu dogele venetianu erá „Dominus quartae partis et dimidiae imperii romani;“ catiauni greci arendatori de mosie, ce fora nice o crutiare sugu sangele bietîloru clacasî; acesti din urma (clacasii) marea majoretete pré dedatî cu jugulu sí corbaciulu, apoi tiegani vagabundî sí tiegani definitivu sclavi; in fine trentori de calúgheri ignorantî sí làturile altoru popora; ce se búcura de rara consederatiune.

Voiesci analise, én sa incépemu den verfu: Romani'a are constitutiune representativa monarcica, oligarcica, cá sí Transelvani'a sí guberniu centralistecu burocrátecu. Domnulu Supranu rége den grati'a divina sí porta titru de beliduce, in limb'a slavona Gospodáriu sí Voevodu. Erá usu mai inante cá totu domnitoriulu sa sí adauga, mai bine dísu sasî prepuna, numelui seu propriu sí numele genéricu de Domnitoriulu „Ioane“ care acumu nu se mai respectédia. Suveranetatea e inse o mare mintiuna, cace o esercetédia Domnulu Rückmann, consulele rusu, pre candu suzeranulu tierei, Sultanulu, percépe 40,000 de galbeni tributulu; éra Mari'a Sea le incurca, cumu le pote.

Dera in fine nu mai bine patu dóue, trei dugine de potentatî germani, pre cari totu asié 'i porta de nasu Serenísem'a dieta federativa den Francoforte.

Statulu romanu n'are dominie, cace tote fura inchinate dupa timpuri la Santulu mormentu sí la Sfeta-Gora (muntele Atonului). Are numai vamele sí salinele dreptu

monopolu comerciale sî muntanistecu, cari inse se esarendédia spre a scuti spesele de regia, ce la noi cu pensiuni cu totu intrecu mi se pare cu multu venitele.

Afora de acestea contribue spre susu-tienerea statului númai ignobilii indigeni cu capitatiunea de cate unu galbenu pre anu, o dare comoda intrudusa de barbarii invingutori pentru cace lasá locuitoriloru capulu pre úmeri, dera in tempulu de adî o rusîne sî nedreptate strigatória. Se percepu sî tribute industriárie sî comerciali dupa, nescari clasificatiuni sî tase protectiunali de la o clase boiarsca numita manzili. Tote numai de la pamenteni, inse, pecatu neiertatu! strainii facu statu in statu, se inavutiescu in esta tiera sî-sî ridu de greutatîle públiche suptu scutulu poteriloru respective, fora a suferi impositiune.

Afora de cetatî eserctédia drepturi politece númai boiarii sî fiii de boiari; restulu e eschisu cu totulu.

Nu e tiera, unde institutulú nobilitáriu aru fi mai frumosu, cá aici, cace in principiu are a se conferi dupa mérite sî se erediesce númai prin fii, mai departe nu; inse vai de lume, adî cele mai vile servétie private se egalédia aceluia alu patriei sî se remunera cu rangu boiarscu prin favore.

De norma Domnulu concede ranguri candu orecine mecara trei ani au fostu aplecatu in oficiu públecu. Acest'a face pre fiii boiariiloru sa ocupe posturile públiche, cá insii sa cápete rangu, altminte le aru ajunge copiii mugici*); de unde urmédia indesatura de competentî, catu ignobilii cei mai aptî se respingu indereptu, nefindu bucatore cate gure.

Ce e dreptu den candu in candu se vera sî nenobili in oficie, caci fiacare locuitoriu e aptu a le ocupá, numai dreptulu de alegere e boierescu. Sî eu aspiru la chivernisela pública, apoi candu va placé patronului a me face in adeveru „ciracu“ pótiu usioru sa ajungu pitariu (panetariu).

*) Mugicu, prostu in limba rusa. Manant.

Voda fiindu sémenele boiariloru, alesu de dinsii, gusta firesce o autoretate, cá la noi judele comunale, trasu-impinsu de cele mai scarnave intrice boiaresci, indata ce nu face totor'a hateru, vorba cu conceptu latu in Romani'a.

Intre oficiarii públeci nu e ierarcia. Ministrii, fiacare in despartimentulu seu-sî aplecá ciracii (elientii) próprii pre tempulu ce domnesce sî alunga pre ai altor'a, incatu nu voiesce a face cui-va hateru. Acì nu se cere sciintia, invetiatura sau chiaru portare morale de la aspirantî, ci numai bani sî rangu boiarescu sau protectiune potente spre a portá oficiu públicu. Firesce ca asémeni candedatî suntu provediutî cu siarlatanismu sî cu dose copiosa de nerusinare à la szolgabiro, in care escelédia ciocoiasii, catu cu avantágiu potu tiené comparatiune cu sémennii loru preto-tindenii, apoi sciu bine rapí.

De acì urmédia, ca administratiunea politeca se operédia in génere cu biciulu à la cozaca, justiti'a catu se pote mai vederatu cu mita sî financiele se delápeda suptu controlulu sobolului, cumu se sprima Schiller in Fiesco, cu rara efrunteria in folosulu favoritiloru. Nice se pote altminte cu regulamentulu órganecu, constitutiune charesita de Ciarulu tutoru Rusieloru, cu pravil'a Domnului Caragiá, unu adevveratu abecedáriu de códece civile, sî cu sústem'a financiária copiata de la unguri sî turci.

Pana bine de curendu sciinti'a barbatiloru de statu s'au suptu den leteratur'a limbei eline pre lunga rutin'a castigata in prase, acumu s'au indatenatu boiarii avutî a-sî tramite feciorii la academie in Franci'a, de unde cei mai multî se intorcu dupa doi-trei ani imbracatî in mod'a cea mai nóua, cu dátene scalciate sî moravuri desfrenate den societatea cea mai degradata parisiana; apoi tote acestea le straplanta in salunele de frunte bucuresciane. Nu ca dora in Parisî sau in Franci'a ar fi lumea tota desfrenata, dera junii intrebandî nu cauta societatea solida in familie, ci numai cea stricata, cumu se afla sî aire.

Suntu sî cati-va barbatî solidî, cari suptu asémeni auspície s'au aventatu preste colegii loru, sî facu onore tierei; dera durere inca forte pucini. Dela acesti den urma aflai starea lucrului cu educatiunea in strainetate.

Damele romane au educatiune stralucita: limbe, mú-seca, dántiu sî tualeta. — Economi'a domésteca sî créscerea prunciloru, cá nesce recerintie vulgárie se incredu sclaviloru tiegani sî unoru gubernantî straine cu uniculu meritu de a vorbí frumosu francesce; de restu nice se mai intréba.

Pre câtu cauta sa laudu statulu, ca nu intrduce regia in economi'a sea, pre atatu cauta sa defaimu boiarii, proprietari de mosie, càce sî le arendédia; un'a, pentru ca ei insii siedu in neactivetate, in „dolce far niente,” candu ar poté fi economi ratiunali, sau se deprindu cu servétie públece, ce le porta catu de miserable; alt'a, pentru ca romanii in gène, avendu pucinu spíretu de speculatiune, nu iéu singuri arende, ci pentru acestea s'au atrasu in tiera o suma de catiauni greci, bulgari si serbotei, cari nice in a siéptea sementia nu se voru face romani, sau mecara romanofili; a trei'a, pentruca in mosi'a esarendata den tata in fiu nu se intrduce nice o imbunetatîre, apoi intre colonii suptî de dóue ori, odata pentru proprietáriu, alta data pentru arendatore, nice o moraletate, bá den contra demoralesatiune mare; in fine a patr'a, pentru ca o perpétua scambare de domnu nice candu vá apropiá clasa posesória de clasa lucratória, cá un'a pre alt'a sa se cunosca sî sa se apretiédie.

Comerciulu sî industri'a suntu mai cu totulu in man'a strainiloru, asié sî artíle, deca sî de acestea pote fi vorba. Grecii prepunderédia, apoi serbi, magiari, germani, ebrei sî ceva franci esplota aceste médie potînti de inavutîre sî scotu den este funtî folose immense, cari potemu dice le úseta spre detrimentulu patriei, precandu de alta parte nice cu darea ordenária nu contrebuescu spre usiurarea indigeniloru suptî de dinsii. Ba inca e tema, ca cu in-

cetulu voru sî desnatiualesá tier'a cu avuti'a sî intiele-ginti'a, ce mai bine pretiuescu de catu romanii.

Besérec'a; satî spúiu ce-va sî despre dins'a. Besérec'a orientale, acestu institutu frumosu sî plinu de viétia, ba-satu pre sinode, vai! cumu au cadiautu, vai! cumu au ajunsu a straluci de ignoránti'a cea mai grosa, cumu s'au innecatu in cea mai crasa simonia! sî cumu suptu asémeni auspície religiunea deveni o formaletate completa, fora spíretu vitale! —

Cauta intre preotîmea seculári'a*), bá sî intre cea regulária**) de natiunaletate romana, sî cu fanáriulu lui Diogene a mana intr' amédia nu vei aflá teologu; pote inse vr' unu géniu naturale, cumu sî in alte clasî sociali.

Besérec'a romana are Metropolitu, care tîne rangu mare in beserec'a oriintelui, ádeca alu Cesareei Capadociei, apoi trei episcopi sufragani diecesani***), totî bine dotatî sî membri ai comitiiloru statului. Pre lunga tota acesta pusetiune emeninte tótusi e besérec'a atât a de degradata, in câtu nimenuí insufla respectu.

Suntu cá la 50 de monastiri in tiera, ce posedu celu pucinu a patr'a parte a teritoriului ei, dera spre rusînea seclului suntu sî adî númai adapostele nesciintiei, lenei sî superstitiunei, apoi vr'o 20 de mii de calúgheri sî monace populédia cu sutele singurátecile asile ale formaletatii intr'o tíera cá sî desierta de poporu. Mai cu cale aru fi in interesulu públecu, cá acesti'a sa fia parintî sî mame de familia, spre a inmultî poporatiunea, era grosele loru venite s'aru puté intrebuintiá nu númai spre dotarea clerului seculáriu de totu cersietóriu, ci sî pentru infintiarea de institute de créscere asié raru semenate adî in tota tier'a. —

O spíretu reformatóriu! arétate sî aici, unde, tócmái

*) De miru, lumesca.

**) Monacale, calugheresca.

***) Eparchioti.

cá in tempulu candu erá mantuitoriulu in lume, au ajunsu fariseii a spelá pacharulu númai pre den afora, éra in intru jace materialismulu sî ipocrisi'a crasa nespelata.

Preotîmea aici nu iéa notitia despre educatiunea scolásteca a poporului, care firesce nice aru fi in stare a o conduce. Acésta afacere e in man'a statului, respective a laiciloru, ce den altele n'ar avé mari necuvîintie, candu sî statulu ar fi maí aptu, sau ar avé mai multa caldura pentru inaintarea lumineloru, ce inse durere nu se vede.

Invetiamentulu públicu e representatu prin unu singuru colégiu sî multu douedieci de scole centrali urbane prin deversele cetatî, candu pre usioru aru puté fi atate gimnásie, spre esemplu, cá in Transilvani'a, unde maí atatea au deversele confesiuni.

Apoi me miru cumu nu se infintiédia uneversetate, càci statulu are destule médie; dera pentru acést'a e inca pré ténera cultur'a romanescă.

Pentru instructiunea populária se infintiara multe scole dupa metodulu imprumutatu lancasterianu, spre a imprastiá luminile in bordéie, sî e unu ce consolatóriu a vedé in fiacare satútiu edeficiulu scolástecu construitu dupa unu siablonu estétecu cu fruntáriu asiediatu pre patru colonne, cá unu templu grecu anticu. E inse númai pentru ochi denafora, era in intru Domne feresce, cace nu suntu invetiatori, ci acumu se formédia forte cu greu. Ore cari juni ce sciu dóue buchi porta nume de candidatî, dîcu omenii camu dedatî, cate 4—5 ani, sî in tota ver'a pre timpulu vacántiei mergu la scol'a normale a districtului sa invétie o luna, dera in adevéru pucini se dedau cu sciintiele pedegógice sî asié multu vá trece pana vá reesî lucrulu la scopu.

Pana in catu preotîmea e indiferinte sî ignorante se pote judecá den acest'a. S'au intrudusu in scolele cele pedane*) chiaru o carte suptu numire „Catechismulu omu-

*) Satesci, inferiori.

lui creștinu moral și social," compus de laici după principiile din legea naturală a comitului Chasseboeuf de Volney și nemica mai puțină semină cu dogmătească beserecei ortodoxe a Sântitului Metropolitu Petru Movila, că acestu catechismu.

Și fructifeca acesta educațiune, căce beserec'a e de risu, și nu rară vedui coconasă făcându curte la preveghieri și aprindându-si sugarea la făclele de la icone.

Lipsescu barbată solidă în toate ramurile și asié lumea se vercolesce în cercu vitiosu până vă dá Dumnedieu mantuire cu incetulu.

De esta data curmu, inse catu mai curendu vóiu reluá firulu. — Adio! —

XIII.

București Mărtiu 1840.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Continuez, Continuez,

Grand plaisir me fairez!“

După ce m' apucaii de criteca nu me lasu, ci până în finitu vóiu sa-ti depingu societatea română.

Atentiune! Suntemu la militiá.

După 200 și mai bine de ani Romani'a iera posedea oste natiunale regulata, europeană, vr'o siese miie pedestri și calari; nu se mai ajunge cu singurii dorobanți, o speciă de panduri administrativi, dera și ostea până acumu servese mai multu pentru parata, altminte că a lui pap'a: „Ce ne vole cincuenta per cavar una rapa, si non vi e il sergente non fano niente.“

Nu-ti vóiu critisá ostea natiunale din punctu de vedere stratégicu, ca de și nascutu militáriu n'am aprofundatu artea, pentru că nu-mi fu de gustu, mecara caleficatu celu puțin de sergente. Vóiu sati însiru terminologi'a rangurilor, că sa te delectedi, cumu și cu acést'a, că cu toate

cele-l-alte lucruri n'oué, romanii sî-au tiortionatu limb'a, neavendu picu de filologu nice mecara ceva omu cugetat'oriu. Rangulu minimu de corporáriu sau duct'oriu se chiama *Unteroficiériu* (germanesce), 2. Serginte sau maiestru de véghie *Feldvebelu* (germanesce), 3. *Stegáriu* sau sublocutíninte *Praporscicu* (rusesce), 4. Centuriunu sau *Lecutieninte Poruscicu* (rusesce), 5. Capetanu. 6. Majoru (nemerite), 7. Prefectu sau Colonelu *Polcovnicu* (muscalesce), 8. generáriu *Spatáriu* (grecesce).

Totu asié se dîce la ductu tiugu, la compania rota, la regementu sau legiune polcu, apoi catî altí barbarismi, cumu in locu de pret'oriu sau statu majoru stabu, in locu de garnisiune, divisiune: garnizonu, divizionu sî altele dupa muscali, cari de la Petru celu mare pona adî inca susutienu denumirile germane, lasu ca sî germanii cele france. Dera apoi francii celu púcinu suntu parintii artei militária.

CU Cluj / Central University Library Cluj

Feudalismu n'au esistatu in Romani'a. Totu insulu é deplinu proprietáriu pre bunulu nemisicat'oriu alu seu, dera nice de cavalerismu n'are nimeni idea sî trecutul é definitivu barbaru. Sárcline feudali s'au introdusu totusí dupa impregiurari, se vede prin imitatiune de la unguri sî poloni. Asémene s'au imitatu sî drepturile regalie, cari inca au capetatu consistintia tare prin legea orgáneca de adî.

Aici numai pre suptu muntî se afla proprietati menunte cá la noi, incolo suntu numai mosie monstruóse de mari, mai totu desierte de locuitori.

De buna soma acestea fura coprinse de boiari la inceputu in urm'a emigrarei locuitoriloru, den caus'a resbeleloru necontenite cu totí barbarii sî in urma cu semi-lun'a. Unde nu-su locuitori coloni, proprietarii formédia pascuri inténse, numite sucháturi, sî le esarendédia pentru ingrafiarea turmeloru sî cirédeloru de cornute, cu cari se aprovisiunedia de carne mari cetatí, mai alesu cele imperiali Vien'a sî Constantinopolea.

Iobagi'a aici se chiama claca sî e asémene organesata regulamentale in tota tier'a. Colonii numescu urbáriulu zamblaru, barbarismu cá sî urbáriu, ádeca esempláriu, unu extractu den regulamentulu orgánecu, ce cuprinde detorintiele sî drepturile clacasíloru cotra proprietariulu mosiei, depusu in fiacare comunetate.

Dupa zamblaru clacásiulu cápeta 9 pogone (18 galete) de pamentu cu pasciune cu totu spre usufruptu, càce aici, „comune terrenum sî selbe urbariali“ nu-su. Pre acestea colonulu e detóriu a prestá 12 díle de lucru, a luá parte la iobagia, (cu altu intielesu nu cá la noi,) a duce unu caru de lemne sî a dá décima din tote produptele la proprietáriu. Acestea pre fácia, dera sa vedî reversulu.

Dílele de lucru le straformara ciocoi in lucru de díle sî bietulu clacásiu lucra celu pucinu de trei ori 12 díle, spre a finí treb'a mesurata. Iobagi'a in sensulu de aici e sarcin'a impusa la 25 de coloni a tiené unu argatu la curte, cumu-su la noi birisii simbriari; carulu de lemne se aduce forte usioru, unde e padurea vecina, dera den campiele desierte ar fi totu asié, cá cumu l'ar mená dupa lemne la antepodî, sî bietulu clacásiu indetoratu, cá sa scape de o caletoria dupa lemne pana la polulu árticu se impaca cu cate-va díle de lucru ordenáriu. In fine décim'a se iéa sî den fenu, bá sî den stratulu de petrungelu, càci nu o iea proprietáriu, ci catiaunulu de arendatóriu.

Un'a singura e buna. La anulu nou dílele stipulate in zamblaru se potu rescumperá cu pucini bani. Prétiulu unei díle pre acestu anu e fipsata la 60 de parale (15 cruciari in argintu). Cea mai mare nevóia e inse cu superplusulu (prisosele), ádeca deca cinev'a nu se ajunge cu competénti'a legale de pamentu sî cere unu superplusu, apoi pentru acest'a se invoiesce cu catiaunulu, care pre pucinu scie storce díle multe, catu unu tiszartóu magiaru.

Inse ce sa faca bietulu omu, face díle, necasiesce cá vermele in chrenu, pentru cà cauta sa prasesca bucate

multe, fiindu mai totu-deuna éftene, apoi sa tiena vite cu indestulare, cace sî acestea suntu fora prétiu.

Dîsei ca aici se afla tiegani vagabundî, va sa dîca liberi; camu asié au fostu, dera eca statulu au decisu sa aservésca sî pre acesti'a straformandu'i in coloni asiediatî pre mosie boiaresci. Li se apromiseru usiorari, scutintia de dare pre câtî-va ani sî se indetorara a se colonisá regulatu. —

Ce nu s'au facutu dela imperatulu Jovianu pana adî, anevóia se vá implení in Romani'a cu cultur'a in stare de chrisalide, unde sî romanulu, care den domni ce i au fostu strabunii, ajunse a fi casî simbolulu servitutei, atatu e datu cu jugulu, parasesce aratrulu de terorea arendatoriloru.

Tieganii aici porta tote acele meserie menunte cá sî la noi, facu ádeca fuse, linguri, cupài, ciure, torna clopotie, carpescu sî spoiescu caldari, pescuiescu auru sî spunu de norocu. Dera pre lunga acesti'a e o clase de tiegani, cari cá in evulu médiu venédia prépelitie cu o spécia de falcuni nunitî curoi de teneri invetiati la venatu. Cet'a estoru venatori negri aprovisiunédia mes'a domnesca cu prépelitiile sî mai ale tutoru boiariloru mari.

Totu tieganii intreprindu prasirea de muli sau cateri, ce apoi li'i cúmpera statulu sî face cu dinsii negótiu monopolístecu, trecundu'i in Turci'a, caci in tiera nu se folosescu.

Tote aceste meserie cauta sa incete mare parte pre venitóriu, câce pana la unulu bietii tiegani se asiediara pre linia, sau in scurtu au sa se asiédie, apoi adio industria líbera! cauta bietii sa prestédie claca, iobagia sî décima bucurandu-se sî ei de sortea romanului de o camu data nu pré demna de invediatu.

Tieganii sclavi suntu mai alesu serbitori in casa sî in curte. Singura certitúdenea de a se puté vinde cá simple animari 'i face destulu de neferici. Asupr'a acestor'a

esercetédia boiarii tote drepturile feudali cu nume sî fora nume, precumu, jus primae noctis sau droit de cuissage.

Pana suntemu la tiegani-mi vine aminte sa vorbescu sî despre témnitie sau cárceri, càci supremulu Voevodu alu tieganiloru e de odata sî inspectóriu generáriu alu inchisoriloru den principatu, suptu numire de Dvorniculu témnitieloru. Detienutii sau condemnatii se tractédia altmintre cu umanetate, dera firesce sî cu toiagele dictate prin séntentie la restimpurile amesurate de lege, vá sa díca de parerea boiariloru de divanu, fiindu-ca aici se júdeca mai cu sema dupa opiniuni, de ora ce juristii suntu desî in tribunali, cá ciórele albe in Europ'a.

Constitutionalismulu romanescu nu marge asié departe sa scutesca libertatea personale, inse boiarii se scutescu de arestu cu hateruri. Este sî o spécia de habeas-corporus forte bizara.

Daca scapa unu criminale den arestu, apoi veghiatóriulu negrigente se infunda in locul lui, pana acel'a se prinde sau dupa impregiurari pana in terminu; de e acest'a dupa lege, sau nu, nu garantédiu, inse su marturu alu unui casu intemplat.

Justiti'a criminale den altele destulu de partiale e tótusî europena moderna, nu recunosce tortur'a nice confiscatiunea búnuriloru, apoi nice dreptulu statáriu. Schiópeta númai in privinti'a pedepseloru corporali, pentru a caroru abolire n'au venit tempulu dupa spresiunea boiariloru legislatori. Firesce ca cu catu se tiene o institutiune rea, cu atatu mai anevóia se simte desiértulu ce ar lasá abolindu-se. Din códecele francescu s'au luat pedeps'a espusetiunei destulu de infamante, care custa intr' acéea, a adosá pre criminale rasu in capu, cu veriga la grumadí de unu stelpu in mediuloculu plátiei públice, avendu desupr'a inscriptiunea erimei comise sî a sententiei pronunciate, cá tota lumea sa-lu privésca. E o spécia de crucefigere neincrunzata, dupa cumu fiacine pote júdeca.

Pedeps'a de morte nu existe, ci in loculu ei dupa códecele russu imitatu se condemna criminalii pre tempu sau pre viétia la ocne, adeea la lucru fortiatu in minele de sare. Multî afla acesta pedepsa, cá sî surghiunulu (esiliulu) in Siberi'a, mai aspru cá mortea sî tota lumea barfesse in contra. Eu cu pucin'a mea precépere nu-su de esta parere. — Dumnedieu creà pre acestu globu si Siberi'a spre a fi locuita de ómeni. Pentru ce ore criminalii altei tiere sa fia mai buní cá omenii de omenia nascutî acolo. Deca in tota Europ'a, sî chiaru la noi in Transelvani'a, ómeni liberi scotu sarea den ocne, ore nu e destulu de umanu a asemná acesta treba criminaliloru dreptu pedepsa, in locu de ai spendiurá? — Pote ca cu acest'a se vétema númai sentiulu salinariloru de buna vóia. — Legile criminali suntu den altele uniforme pentru totî, nu cá la noi in Transelvani'a, unde omorulu unui némesiu costa 200 fl., alu unui libertinu 40 fi. sî alu unui iobágiu 20 fl.!! — De acéea nice se aude prostulu dicundu la tota intemplarea, cá la noi: „Te omoru f . . . sî te platescu cu bani!“ — Ori cumu justiti'a criminala aru poté fi modelu Transelvaniei, apoi aci nice se comitu atâte crimini sî lotriele ore candu faimose s'au sterpitu cu totulu.

Sî políti'a e de lauda in Romani'a. In tote comunetatile se tiene custódia noptura prin locuitori, sî pentru latrociniulu s'au daun'a urmata prin potere in senulu comunetatei noptea, acést'a e respunsabile in sóledu. E firesce o mesura facutu in favorea boiariloru sî arendatoriloru, inse in género buna sî demna de imitatu pretotindene.

Dupa ce am ajunsu la comunetati nu vá stricá sa mai aretu sî alte institutiuni comunali la tiera, vá sa dica in sate.

Viéti'a comunale e departe de a fi desvoltata, dera catev'a institutiuni tientédia a o desvoltá, ce cu tempu se vá sî efeptuí, căce romanulu simplu e multu mai sólidu decatu clasa ciocoiesca, care rendu pre rendu s'au slavo-

nesatu, s'au grexitu, s'au muscalitu sî acumu au ajunsu a se francesá cu ideele, cu limb'a sî cu morávurile. Satenii straini asié numitei cultura tienu un'a sî buna: nu se iéu dupa tota umbr'a.

Comunetatile suntu colonicali, besericesci, scolástece sî politece. De remarcatu e ca comun'a políteca n'are anumitu jude, cá la noi, ei unu conséliu comunale compusu den proprietariulu mosiei s'au arendatorele lui, den parochulu locale sî den mai multî alesî ai poporului, apoi dentr' unu logofetu s'au notariu satescu.

Pre lunga tote alte atrebutu ce pretotindene cadu in sfer'a oficiului comunale, conseliulu aici administra cuthi'a satésca (lad'a comunale) sî magazinulu de reserva, doue institute la noi necunoscute.

Fundulu alodiale aici se produce in modu cu totulu particuláriu. Den 7 in 7 ani odata se rectifica aici darea capului, sî acest'a se chiama catagrafia. Atunci se confectionédia tabele conscriptiunali, dupa cari pana la urmatori'a catagrafia tota comunetatea e detória a platí contributiunea fora lipse. Pentru mortî sî emigratí se solve dera den cas'a alodiale, precandu neogamii sî immigratii solvu trebutulul loru pana la conserierea generale in cuthi'a satului. Acrescamentulu fiindu totu mai mare cá scadiamentulu, casele alodiali posedu insemnate superpluse.

Magazinele de reserva suntu institutiune introdusa de muscali, cari in tempulu ocupatiunei estei tiere grase, dupa faimos'a revolutiune a lui Tudoru Vladimiresculu, asiá numit'a zavera, (literale: pentru credentia), — observara ca den lipsea prevederei, candu suntu bucate multe se esporta tote pre mai nemica, apoi candu vine unu anu reu, s'au ocurge resbelu sî invasiune, lumea e espusa fómetei.

Totu locuitoriulu e indetoratu a depune in estu magazinu comunale a 20 a parte a recoltei sele anuali, care din tempu in tempu se innoiesce repartindu-še bucatele vechi sî luanduse nóue in locu. Den magazinu, ce custa

mai alesu in porumbu (cucurúdiu), cápeta preotulu unu deputatu auuale, restulu se conserva de norma in folosulu, — dera dupa esperientia in detrimentulu — deponintiloru, caci se delápeda de deregutori, se strica de sióreci sí de intemperie, cá ori ce lucru alu tuturor'a in genere reputatu alu nimenui.

Ce-va de memoratu e sí sigilulu comunale. Acest'a custá din trei partí facundu unu totu impreunatu cu o veriga. O parte se conserva de proprietariulu mosiei, alt'a de parochu sí a trei'a de unulu den alesí. Sigilulu coprinde emblem'a judéciului (districtului) cu legend'a acestui'a, nomenclatur'a plasei s'au pláiiului (processulu) sí a comunitatei politece, care de ordenáriu coprinde mai multe comuni colonicali.

Se vedé ca mai anevóia se pote capetá aici atestatu falsu munitu cu sigilu comunale, decatu la noi, unde ajunge o litra de rachiu pentru cá judele amaritu fora nice o controla sa tí apuna sigilulu pre ori ce chartia.

Am insíratu, erédiu destule sí bune sí rele sí ásiu mai avé, dera ajunga. Suntu móguri sa fruptifece, suntu sí plage inca nevindecate den morbulu de morte alu gintei nostre, spre a caroru vindecare nu ajungu 10 ani, de candu suntu lucrurile ce-va stabili sí m'asiu bucurá sa le vedu cicatrisate in 50 de ani. Ajute Dieu!

XIV.

Vien'a Iuniu 1840.

„Quisque suae fortunae faber.“

Deca, cumu-tí scrisei la inceputu, dilecte, urmam conséliulu starostelui nostru den Campulungu, ádeca deca me consacram comérciului, acumu ásiu stá materiale bini-sioru; mi a repumnatu inse a me face disceplulu lui Mer-

cúriu, căce dupa ide'a mea negótiulu e mai multu s'au mai pucinu unu furtu privilegiatu in certe locuri.

Domnulu C. C. últemulu meu patronu in Bucuresci are suma de ciraci, e omu recunoscutóriu sî cu influintia in tier'a sea, apoi de insusî Voda me apropiásemu, me cunoscea, sî cumu e „gang und gebe“ in Romani'a suptu asémeni auspicie incetu incetu poteam ajunge la titre sî onori, era fiindu pucinu scrupulosu firesce sî la cotori; dera nu mi fû ursita, n'am ambitiunatu nice asié fericire, sî eca-me inca cautandu petr'a filosofale.

Viéti'a omenesca sémena cu rot'a, ce se invertesce impregiurulu osei sî totu de odatu percurge spátiele ce i se desfâsiura in afora.

Omulu se crede fericite dupa gustu, nu dupa ratiunea, ce aru avé sa-lu conduca, sî dupa cumu suna provorb'a: „De gustibus non est disputandum“ pentru gustu nu se potu stabili réghie cu precisiune matemáteca. Asié sî frumosulu relativu e numai ce place.

Jéra-su reinpinsu in largulu spátiiului, iera am oca-siune a-tî descrie noue impresiuni den deverse puncte de vedere. Fora a te ostení cu enumerarea multoru lócuri, fora a tí enuciá tote destántiele neaperate la unu cale-tóriu, me voiu adoperá sa te delectédiu dupa véchiulu meu metodu.

Nu potui resiste setei de noue esperiintie, lasai pre Domnulu C. sî de o luna parasii Bucurescii cu junele prin-cipe G. G. care vá sa-mi arete Parisii sî francii la ei a casa. Apoi pentru Parisî sî franci, asié númai cumu mi 'i depinse mósiulu in sempletatea sea, inca den cruda tene-rétia, sunt cu totulu pasiunatu sî in stare sa dau totu, chiaru mantuirea sufletului, deca n'aru fi pecatu a díce. Mósiulu cá ostasiu prinsu in Anulu 1813 avuse oca-siune a cunosce tier'a sî ómenii sî vorba purure cu entusiasmulu, ce de micu-mi infenbentà imaginatiunea.

Den intineráriulu nostru pucine.

Aspectulu desolatóriu alu sateloru romane nu tî lu mai descriu. Tî se sfasia anim'a vediendu intr'o tiera asié de buna, cumu e Romani'a, víti'a umana in stare asié de mésera, trecu preste cele 10 díle petrecute cu destulu amaru in carantin'a cunoscuta Siúpanecu, unde nice pre jovialele servu Cazánoviciu esta data nu mai intempináramu, cá cu glumele sele sa ne scurte órele cá anu-tiértiu, dera vóiu pucinu sa tî descriu scaldele s'au baile iracliane de la Meadea in Banatu, unde petrecumu, durére! numai o singura dî.

Aceste calde jacu intr'o vale carpáteca incantatória sî suntu in usu den adunca anticitate, cumu deverescu in scriptiuni romane, tradetiuni populárie sî mai multu o státua, altumintre forte brutu lucrata a semidieului Erácliu s'au Erculu, aflatória in grot'a, den care curge surgintea principale de apa minerária. Se crede, cá esta státua aru fi cioplita de legionarii romani, arcistrabunii nostri venitî den Itali'a. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Memorable e grot'a iracliana, numita de romanii indigeni „péscer'a lui Jorgovanu.“ Acést'a e o gaura in ripa compusa den cincu scavatiuni deverse impreunate prin boltiture sî arcate gótece naturali, pre ale caroru paretî se afla inscrise numele multoru caletori sî óspetî ai termeloru. Sî eu-mi strapusei numele posteritateri dupa ce me imbià cicerunele cu necesáriele scripturístece. De acesta grota se lega o miia de tradetiuni despre banditî, strigoi sî incantatori in cantecele sî balatele populárie.

Scaldele meadene au 9 surgintî termali, ádeca naturali ferbintî de apa sulfurosa alcalina sî se folosescu de báia sî de beutu la deverse páteme, de acéea suntu totu deun'a ver'a multî óspetî la densele. Funtan'a cea mai ferbinte spuse mediculu, ca are 55 de gráduri.

Loculu e frumosu de minune. Muntî sî colnice pitórice, stanei selbatece umbrite de moliftî, ici-cole adornate cu chioscuri s'au filegorie sî provediute cu drúmuri sî ca-

rări bine ingrigite sierpuindu in tote laturile. Curati'a aerului ca sî comodatãile de tota spéci'a invita a comorã in acele regiuni, inse fumu constrinsî asié curendu a le parasí, cá sa fimu la joí'a verde in Vien'a sî sa vedemu ceremoni'a acelei dîle insemnate.

De la Meadea mérsemu pre drumulu celu nou construitu suptu auspiciile comitelui Szechényi de lungulu Dúnarei, (drumu potcovitu i dîcu tieranii) pana la Dren-cov'a sî ne imbarcáramu in vaporu, cá pre Dúnaria sa suimu la Vien'a.

La Semlinulu Sirmiului pucinu ne opríramu. Acésta cetate e fácia cu Belgradulu Serbicu, n'are altmíntre nemica straordenáriu. In susu la Mohaci descínsemu sî visetáramu intr'o beséreca unu tabelu representandu destulu de meschinu faimos'a batalia între únguri sî turci den Anulu 1525, candu perdú Ungari'a libertatea preste o suta de ani sî devení pasialucu turcescu. Dela acea batália moaciana dá-tédia sî independenti'a patriei nostre Transelvani'a.

Naigatiunea n'avù pentru noi nice o atractiune, fiindu ca totî caletorii, cu esceptiunea catorv'a speculantí de le-pitori franci sî angli, custá den judani. E tristu ca clasea industriáriã sî comerciale in Ungari'a mai numai acesti fi ai lui Israele o representédia. Speculantii de lipitori ducea marf'a in saculétie de pandia la Parisí sî Londinu sî ne spusera, ca in totu anulu vinu dupa este animari in Ro-mani'a, càce in tierele loru s'au raritu, apoi ca facu destulu castigu.

In patru dîle ajúnsemu la Posióniu, unde desbarcáramu, spre a vení pre uscatu la Vien'a, fora a luá notiția de cetatea dietale magiara.

Tî-aduci pote amente, ca in cela-laltu rondu nu tí descrisei prospectulu maluriloru dunariane, pentruca nu-lu vediui de negura între Pest'a sî Vien'a. Eca-me acumu pre unu timpu catu se pote mai frumosu in acele -así ló-curí, sî cu dreptu vei asceptá sa-tí depingú; dera ce sa

vedî, pare ca am inchisu ochii, s'au satî spúiu adevèrulu, me farmecà o deávolitia de bruneta, ce se acatià de mine inca den Pest'a. Atatu me fascinà blastemat'a, catu nu-mi mai luai ochii de la dins'a. O alta spécia de négura, vedi! mi acoperí partea cea mai románteca a Dunarei in Ungari'a. — Lasu cà sî cu principele dedei de belea, pentru ca pre dinsulu in acel'asî tempu l'ocupà o matrona betrana, s'au mai bine dîsu fû constrinsu a o intretiené, fiindu de rangu mare; — dera eca-me atrei'a ora pre acel'asî locu fora sa-lu cunoscú, trecundu cá unu gémentanu*), sî móriu de necasu! —

Vien'a acumu, e in plena serbatória, nu cá antai'a data in tempulu iernei. Tocmai ajúnsemu sî adóu'a dí astáramu la procesiunea cea mai marétia a ritului romanu-catolicu, ce devení festivetate de statu in tota lumea, unde ésta religiune domnesce, eá aici in cetatea Césariloru. Procesiunea care la noi improprie se chiama joi'a verde.

Aflai de la ómeni cunoscutori, ca ésta serbatória fû instituita de S. S. Pap'a pre tempulu reformatiunei, nu atatu cá demustratiune incontr'a acesteia, catu cá sa inaltie credinti'a catoliciloru in sacramentulu Santei eucharistia struncinata prin reformatorii protestanti. Ea are de scopu unu cultu straordenáriu alu óstiei sacrate, corpulu Domnului identificatu cu dieu-omulu insusî.

De aci urmédia ca romano-catolicii adora materi'a eucharistiei nemarginitu mai multu, cá credentiosii besérecei orientali; — celu pucinu den prase asié se vede.

Observai ca candu se duce viáteculu**) la unu mórinte acasa, preotulu catolicu, cá la ofertóriu in beséreca, porta azim'a sacra in ornatu litúrgicu pasîndu suptu unu baldachinu s'au parasolu santítu, apoi pre strate fia-care trecutóriu ingenúchia sî adora cele santíte, pre candu la

*) Genta de pele (Mantelsack).

**) Cuminceatura, vá sa dica merinde eterna.

noi unu cultu asié imposante, pôtiu dîce rafinatu, s'au nu e prescisu, s'au nu se observa. Bine-mi aducu a mente, ca adese pop'a, fiindu besérec'a camu departe, mena pre eclesiáriu sa aduca fora nice o cerimonia cuminecatur'a uscata, cá sa impartasiesca pre unu agonisante*).

Sa-tî impartasiescu pomp'a procesiunei desfasiurata aici, cu care nice pre departe se pote asemená liti'a Iordanului la bobotesa, candu sî la Bucuresci, sî pretotindene dupa ritulu nostru inca iéa parte statulu.

Dupa ce 'se finî liturgi'a in metropoli'a Santu Stefanu se púseru in misîcare antaiu numeroasele corporatiuni industriárie vienense, fiacare cu stindartu in frunte, urmara 2000 de alumni ai orfanotropiului, cetele de cenobítî de deverse órdeni, 25 de parocie, un'a cate un'a cu prápore, magistratulu sî municipaletatea resiedîntiei, córpuri de cantaretî, alumnatulu arciiepiscopale, preotîmea catedráteca, vr'o 15 colégie de demnitari ces. regii, corpulu uneversetatei precesu de rectorele magnificu, totî incongiuratî de garda pretoriana. Veniá apoi cardenáriuulu principe sî arci-episcopu in ornatu pontificale portandu sacratisemele suptu unu baldachinu tienutu de conseliari municipali, éra impregiuru unu róiu de pagi portandu facile aprinse sî gardisti de corpu 'lu comitivau.

Dupa baldachinu immediatu mergea Maiestatea Sea imperatulu adornatu cu cele mai stralucite órdeni portandu cu umilintia facla aprinsa in mana, apoi Maiestatea Sea imperates'a cu damele curtii in vestminte cu coda sî arci-ducii impregiuratî de demnitari, in fine arciari de garda calari sî pionari pre giosu.

Procesiunea dupa unu circuitu mare prin cetate, unde in patru plátie la altáriele de verdétia impregiurate de trupe sî de grada civica se cetira patru evangélie, abea dupa patru ore se rentorse la catedrale. Acest'a ni se an-

*) In lupta cu mortea.

nunciã prin trei salve date de bataliunulu postatu in parata pre „Graben“*) la comand'a maresialului campestru principele de Liechtenstein.

Cultulu catolecu e pomposu sî imposanté, cace statulu l'ajuta a stralucí pretotindeni, dera mie numi placu ceremoniele lui, pentru ca se producu cu pré mare esactetúdene sî minutiosetate ostenitória. Nu-mi place inse nice simpletatea uscata a protestantíloru, care inca avui ocasiune ici-cole a o cunosce. Unu protestante intieleptu singuru-mi dise odata, ca eliminarea a tota ceremoni'a in templele loru e catu se pote de stricatirosa, pentru ca dupa firea sea pre omu pomp'a sî ceremoni'a l'ináltia. Ceremoni'a rituale, díse, redica anim'a vulgului, unde cu mentea sea marginita nice candu aru puté sa ajunga, sî asié cu pomp'a se suplenesce, céea ce nu pote sterní cuventulu evangélicu cu tota unctuosetatea lui.

Cu acesta ocasiune mi adusei a minte cu dorére de estrem'a miséria a beséreciloru nostre, de iconele santíloru cu gura strimba, de luminile de seu in santulu locásiu sî de otrepele murdária**), ce se chiama ornatu litúrgicu, apoi de meschineria, cu care se producu evlaviosele ceremonie ale ritului nostru in Romania ortodosa chiaru.

O, Domne! multu esci indulgente! Ore sî acelu cultu atátu de dejositu e demnu de tine. Ore nu e o derisiune a marírei tele a fí glorificatu in modu asié de ticalosu? — Nu! domne, nu! cace tu cautí in fundulu animeloru, sî ele credu sî se redica pana la tene sî den púlbere, apoi tota pomp'a omenésca ore nu e o desiertatiune inantea tea? — Ore nu scii tu, Omnisciinte! cine porta culpa acestui pecatu? —

Ritualele nostru tiene médiulu intre estremetáti sî nu patemesce de afectatiune, inse degradatiunea poporului nostru-lu tiene umbritu sî ignoránti'a l'au despoiatu de

*) O plátia vienense.

**) Tréntie zangalose (spesiune turca s'au serba sî un'a sî alt'a).

frumuséti'a originale prin intrudúcerea salmodiei nasali in cantece sî in cetire.

Asiu dori cá catu de pucinu sa se prédece sî in berecile nostre, pentru ca invetiatur'a evangélica númai cu cuventu viu impartesîta folosesece poporului; dogmátec'a aru trebui púrure incongiurata sî predicatoriulu aru avé sa se tiena de moraletatea prácteca. E inse unu „pium desiderium“ pana nu vomu avé preotî cultî, apoi pana nu se voru reformá cántecile cele multe sî preste tota mesur'a obositórie.

Cantulu cere neaperatu cultura, càci prin dinsulu se ináltia sentîrile, dera sî mai multa estéteca e de lipsa, — pentru ca pana ce poporulu — sî vede pre insusî Dumnediulu seu in cea mai estrema miséria nu pote sa se straduésca spre mai inalta cultura, càce l'aru intrece. —

Poporulu nostru e religiosu, cultur'a lui pote purcede númai den beséreca; — aci dera trébue sa aiba modelu de estéteca simpla, de órden e esemplária sî de economia la tota prob'a, cá sa aiba ce imitá intr' ale sele acasa.

Tî am predecatu, frate, crédiu de ajunsu. Acumu te recomandu lui Dumnedieu pana iéra te voiu puté cercetá in scrisu. —

XV.

Baden-Baden Iuliu 1840.

„Ochj stelle mortali, ministri de' miei mali;
Se chiusi mi occidete, aperti cosa farete?“

Loculu de unde-tî scriu e, multu stimatulu meu, unulu den cele mai placute in Germani'a, asediatu in cost'a vésteca a muntîloru numitî padurea negra, 115 miliárie departe de Vien'a sî 240 de la cas'a parentesca.

Aici suntu ape minerali, cá la Meadea, cari atragu in totu anulu pana la 20 de mii de óspetî den tota lumea,

nu numai spre a se curá de morburi, ci mai vertosu spre a-sí petrece; cace natur'a sí civilisatiunea s'au intrecutu a infrumsetiá acestu locu.

Cetatea termale Baden-Baden daté dia inca den dílele imperatului Traianu, cunoscuta suptu numele cetatea apelu (civitas aquensis) sí erá capetalea provinciei germane a imperiului. Are 16 funtani ferbintí cu stempérature de 37 pana la 54 de gráduri, tote reduse in stabileminte de bai, catu se pote mai confortabili*).

Plecandu den Vien'a ajúnsemu aici in stremitatea Germaniei in cursu de optu díle sí trecumu prin multe cetati insemnate, din cari in trecatu vóiu se-tí amintescu catev'a, mecara pucinu pótiu díce de'spre dinsele, dupa ce nicaire comoráramu de ajunsu, spre a le conosce mai bine.

Mai antaiu trecumu prin Lintiu, capetalea Austriei superiori, dera nu ne potumu bucurá de pusetiunea ei cea frumosa pre malulu Dúnariei fiindu tempulu de totu ploiosu. Ne indemnesáramu ore catu in Ratisbun'a, cetate antica bavarese, unde siediumu 2 díle in ospelu la „trei coifuri.“

Ací visetáramu galeri'a de pictura a principelui Turn-Taxis demna de vediutu in totu respectulú; domulu s'au catedralea antica in stilu ogivale; podulu celu mai frumosu in totu cursulu Dúnariei, claditu de petra taiata cu 15 árcuri; apoi Walhall'a, unu panteunu redecatu de regele Bavariei toturoru barbatíloru emininti germani. Estu den urma monumentu stà pre o colnice rotunda tota redusa in gradéna deliciosa lunga satulu Stauf pre malulu Dúnariei; de ací gustáramu cea mai rara vista preste cercuitu.

In Ingolstadt tocmai se construiesce forterétia federale sí dupa dorinti'a nostra insusí generáriulu Bäcker, conductorulu fortificatiuniloru avù bunetate a nile aretá.

La Ulmu intráramu in Suabi'a sí in capetalea acesteia Stuttgardi'a luáramu in vedere palátiulu sí staulele de cai

*) Comodu, elegante, simplu de o data (vorba angla).

ale regelui de Württemberg'a, apoi fiindu dumineca mersu in vecinătate pre colnicea Rothberg la o capela rusa de arhitectura gratioasă greacă, ce fû redicată pentru o principesa den famili'a imperiale rusa, sî ascultáramu liturgi'a după ritulu nostru. De remarcatu in Stuttgardi'a e in tota dimanéti'a unu imnu cantatu den trúbítie in verfulu tur-nului catredralei punctu in resarítulu sorelui cu armonia de totu gratioasă.

Trecumu sî prin capetalea Mareducelui badenese, Carlsruhe, sî acì visetáramu palátiulu regintelui mai frumosu asediatu in estă cetate de totu regulária, catu altmíntre de cev'a rara insemnetate.

Drúmurile in Germani'a suntu minunatu de bune sî ingrigite, cultur'a pamenutului adusa in celu mai înaltu gradu, sî nu me potui mirá destulu, cumu poporulu ordénáriu se búcura acì de comodetáti, la cari nice visédia cei mai avutí ai nostri. Dera e sî seracia destula, cá in ori ce tiera tare populata.

In Bavari'a nu cresce vitia de vinu, inse la totu satulu in forma de vii vediui plantatiuni de heméiu întrebuintiatu spre fabricarea berei, care in adevéru atatu escelédia, catu te face a uitá vinulu.

Atatu in Suabi'a, câtu sî in mareducatulu badenese drúmurile nu su pré drepte, ci formédia multe linie cerculárie, de ambe partí inse suntu provediute cu árberi fruptéferi, ce le desemna direptiunea in modu forte pitóricu prin latulu campieloru sî pre costele colniceloru.

Multe aru fi de descrisu, me marginescu inse pre lunga acestea, pentru ca scii ca nu voiu sa facu geografia. Satí cuminecu inse studiele facute aici de 20 de díle asupr'a omeniloru, cu cari venii in contactu, ce mai multu te voru interesá. Ducundu o viétia de „dolce far niente“ urdîndu sî efeptuindu númai la planuri de petrócere asémeni stúdie potui face despre tote nationaletatíle aici cu usura repre-

sentate, apoi candu-su ómenii fora treba se areta firea fiacarui-a in „negligé*“.

Eca portretele intimiloru mei, sî mai inante alu lui „Monsieur François.“

Domnia-lui e nascutu germanu den Alsati'a, ádeca germano-francu. Trébue sa scii ca germani suntu 40 de miliuni, dera au si 40 de imperatî cu micu cu mare, sî asié intre densii e mai multa diferintia, cá intre natiuni diferite. Germanii francesci suntu franci ultraisti, cá re-negatii nostri magiaresatî s'au grecesatî. Domnulu François serví siépte ani in ostea regesca sî esî dentr'ins'a in locu de Orleanistu, Napoleonistu incarnatu. Candu vorbesce de Ludovicu Filipu púrure dîce: „C'est une ganache,“ ádeca e o tendala, càce nu intreprinde cucerinti'a verunei provincia, ci lasa tier'a préda aristocratismului de bani nesuferitu la poporu. Francii suntu sî au fostu púrure soldatî de frunte, dera mai alesu Napoleonu cu concistele sele aduse natiunea franca in culmea glóriei. Suvénirea lui se perpetuesce in oste, apoi prin concediatii**) sî veteranii ei in poporulu, ce'i onorédia memori'a, cá a unui dieu nationale.

„Mister William esquire***)“

E secretáriu privatu alu unui solu rusu sî stau cu dinsulu in relatiuni catu se pote mai amicabili. Caractériulu anglu se areta la dinsulu in tota ocasiunea, càci despre germani aici in tier'a loru, unde elu e ospe, dîce númai: „esti straini.“ Anglulu ádeca vá sa fia pretotindenii acasa, nicaire strainu, sî are órecumu dreptate, càce nu sciu care statu n'aru fî detóriu angliloru. Apoi cine are bani are tota lumea de patria.

*) Cumu amu dîce nespelatu.

**) Absîtari, terminu militáriu.

***) Titru onorífecu ce se dá la totu anglulu cu venitu de 500 de puntî sterlini; firesce cá se face abusu cá sî cu germanulu „Wohlgeboren.“

„Don Estevan:“

Unu spaniolu infumuratu, curiáriu de familia alu unui duce den tier'a sea, e nóbile den provincieie basce, ce au nescari institutiuni cá ale nostre transelvane, ádeca privilégie preste privilégie. Sî acest'a mi e cunoscutu, dera mi cautà multu tempu preste úmeri sî mi vorbí tofu de bravurele antecesoriloru sei, pana-mi luai ostenéla ami aretá sî eu genealogi'a esactu in modulu urmatóriu fora a finge cev'a, dupa cumu tu bine scii.

E cu greu a probá, cumea strabunii mei ar fi luat parte la cucerirea Tierei sante sî s'aru fi luptatu cu Salal-Edinu in tempulu cruciateloru, dera arciv'a familiei deve-resce, cumca nobilitatea'i datédia de la Negru-Voda s'au celu pucinu de la Mircea betranulu, cãce spunu donatiunile, cã nu se nobiletà, cì ca dupa ce den vicisetudenea timpuriloru decadiuse in stare plebea, se reabiletà númai in statulu pristinu boeronale, sî anume cu deplom'a donatiionale a Serenisemei principese Susann'a Lorantfi den anul 1652 prin care posesoriulu i se dechiarà de boeronatu liberu provediutu cu regaliele usuali sî cu immunetati.

Prin casatorii totu genuine nobiletárie, lauda Domnului! me bucuru de dreptu armalistecu cu patru patrárie, ádeca scutu impartítu sî curmatu cate o data, apoi supramuntatu de dóue cimiárie*) eraldice.

Arcistrabunulu Tom'a, desî nu tocmai arcistrategu ci simplu asesore' la tabl'a Fagarasiului meru dreptu insemnu nobiletáriu: scutu decoratu cu coifu militáriu sî diadema régia, era emblema brátiu sî mana armata cu pena de scrisu.

Arcistramósiulu maternu Solomone, cá esploratóriu in resbelele cu formidاليةa porta otománeca castigà insemne cu melciu portandu-sî gaocea, care scotíndu corne boieresce e strapunsu de sageta suprascrisa cu verb'a „Cautius“ in lítère de aur.

*) Cimier, decoratiune eráldeca.

Alu treile barbatu versatu sî mai bine in artea strâtegeca, strabunulu Christianu, servindu cá trumbitiáriu in contr'a tatariloru i se remunerara meritele rare prin Domnulu Transelvanu Michaele Apafi, ce i concese dreptu emblema corona de auru asiediata pre ierba verde, lunga care valentele Christianu standu e representatu sî sufla din instrumentulu museloru fanfara martiale, mecara nu se aude.

Vine inca Lasculu, alta stipite emininte. Acest'a imbracà demnitate aulica la Serenîsemulu principe Georgiu Rácotzi, ilustrulu postu de supremu bucatáriu. Pentru escelintia in artea culinária, dîce diplom'a, id est literele armali, se nobiletà impreuna cu consortea Ann'a, cu 5 feti sî trei fete, de buna sema càce sciea face taiatiei. Sciu den tradetiuni ca acelu principe escentricu nobiletà adese dupa amedi, sî acest'a o facù de securu sî cu fericitulu strabunu Lasculu, proba condecorarea scutului, unde elu insusî e infaciosiatu in costumu culináriu tocandu carne de piftel pre tarab'a antepusa. Altmintre nu lipsesce coifulu militáriu nice diadem'a régia mecara emblem'a e prosaica câtu se pote.

Dupa ce spusei lui Don Estevan cu cate venerabili pei de cane me pôtiu glorificà i se mai intenseru sburciturele féciei, me tractédia de egale sî nu-mi refusa pint'a de vinu, candu se templa sa i o oferescu dupa mod'a nostra patrióteca, care aici nu e in usu, dera la familiaretate perfecta nu o adusei cu hidalgulu (némesiu spanu) meu, ca e preste potintia cu unu spaniolu.

Acî-mi vine a menté o anecdota despre superbi'a spáneca. Unu solu francu in intimetate cu unulu spaniolu dá acestuîa púrure titulatura de „Escelintia“ spaniolulu l'intempiná inse númai cu „Curtesia.“ Avisanduse franculu a titulá sî elu odatu pre ispanu cu Curtesia, spre mare mirare aceli i dede Escelintia. Lucrulu venindu la splecatiune spanulu dechiarà verde: „Mi-su titrele egali sî ori care binevenitu, voiescu inse, cá titulatar'a mea sa nu fia cá a altui'a. --

Lumea s'au scambatu forte, sî adî spaniolulu are numai sumeti'a gola, cá posunáriulu seu sî cá vestiari'a reginei Mari'a Christin'a.

„Signor Bartolomeo“ scie tote operele lui Rossini sî Bellini de rostu sî le canta cu nespusa dulcétia, incatu nu neamu mai despartî de dinsulu, dera sa te feresca Dumnedieu a 'lu vedé o data in furi'a própria filoru sudului, italianiloru. Númai ieri mi se templà. Tocmai perduse totî banii in ruleta. Decandu-su n'am audîtu vociferatiuni mai scandalose, cá den gur'a estui omu: „Dio cane, porc'a Madonna, Santi coglioni“ sî alte impietatî, cumu ingiura númai surugii*) in tier'a muntenesca.

Lasu ca in societatea nostra suntu númai persone cu orecare gradu de cultura, de nu chiarú eruditú, precumu: secretari, curiari, preceptoru apoi gubernantî sî dame de societate**), dera cá scaiulu se acátia de noi sî unu muscalu destulu de simplútiu „Sergiu Ivánoviciu.“ Elu ne delectédia cu inmoránti'a, ce areta la tota vorb'a, mai alesu comentandu pre Agathangelu despre antaiatatea beserecei ortodose sî despre marirea imperiului slavu. Trébue sa scii ca muscalulu e forte desceptu de fire sî imita minunatu, inse elasîle inferiori n'au ocaziune de a se instruí fora in tiere straine.

Muscalulu are credíntia tare in autocratulu seu atotu potinte, cá franculu in națiunea sea cea mare sî gloriosa, Anglulu crede in bani sî 'e superbu cu suprem'a destereitate a deplomatîloru sei, cari porta lumea de nasu cu adunca finétia. Italulu vegetédia politicesce dera respira in viéti'a artistica pre candu ispaniulu nice un'a nice alt'a, ci traiesce cu reminiscintiele gloriei trecute. — Noi ore cu ce neamu poté mundri? —

Dera éca trecú la cunoscintie mai delicate feminine.

*) Postiliunu (vorba turca).

**) Clase de femei culte, ce insociescu dame mari.

Scii că de acasa-su flacau frumusielu, apoi luandume dupa lumea in care me miscu nu neglegu tualet'a, mecara nu alergu dupa moda. Am intre altele unu costumu semi-orientale, care face furore, candu esîmu la promenata campestra cu unu cioporu de copile.

Candu me acutrédîu cu fesulu grecescu ornatu cu ciucuru de firu pana la úmeru, apoi altmîntre in barsiunu de metase nu númai oglind'a mi face complemente, dera tote domnisiorele - sî disputa prerogativ'a a me avé de cavalériu.

Suntu locuri deliciose impregiuru, unde facemu escursiuni, cumu e: Castelulu véchiu in padure, de unde preste lunc'a Renului ne uitàmú departe in Franci'a; Vil'a Favorit'a, cu o colectiune de obiecte artistece, apoi monastirea Lichtenthal sî alte multe de nespusa amenitate. Tote de rondu le cercetáramu, catu pre giosu, catu cu trasura sau calari, sî in este escursiuni n'am studiatu mai pucinu partea feminina, s'au cumu se dice sesulu frumosu, sî eca rezultatulu.

Miss Jenny e inalta subtírica, cumu se dice la noi trasa prin anelu, fáci'a alba cá néu'a, delicata sî transparente, ochi albastri cá smaragdulu sî totúsî peru negru cá pen'a corbului, unu ce forte raru, dera obvenindu la femeile angle mai vertosu. Tipulu ei aprópia de greculu anticu, pare o dîna olímpica, carei-a stai sa te inchini.

Miss Jenny me intempína totudeun'a cu unu surisu grátiosu, divinu sî mi da man'a cavaleresce dupa mod'a patriei ei, éra cu dupa a patriei mele nice candu lipsescu a i o sarútá, ce firesce númai in caletate de orientale mi se ierta. Am facutu impresiune asupra'i, ca e taciturna, sentimentale sî románteca de catu-va tempu; la inceputu er'a cá marmur'a de rece sî cá Iunone de superba.

Unu ce cu totulu opusu e Mademoiselle Laure, franca normana. Candu o iéu la bratieta abéa mi ajunge la úmeru, dera are o tália fora prichana, unu tipu grátiosu,

cá alu celei mai frumoase romane bruneta sî ochi negri pleni de focu; scurtu fisionomi'a tota nuri*) sî unu organu sonoru melodiosu.

Laur'a canta cu nespusa suavetate o romántia patrióteca compusa de Fredericu Bérat „Ma Normandie.“

Me incantà acea romántia, catu nu númai o invetiai, ci o adaptai patriei mele Transelvani'a sî cantamu cu Domnisor'a Laur'a pre intrecute. Multu e joviale bata-o! sî candu me apostrofédia „Monsieur l'Oriental“ e cu totulu iresistibile.

Masinc'a Fedorovna e própie moscovita, o copila nu pré frumoasa, càce pucine ruse au in adeveru esta caletate, dera unu sufletu mai bunu sî o portare mai delicata ásiu jurá, ca nu potî sa affi. Fora a fi se pare melanchólica sî se esprime intr'unu tonu cu totulu doiosu sî langurosus. E cu totulu contráriulu barbatíloru rusî, cari de sî cultevatî sî forte atentî a nu sî aretá firea selbáteca intre straini lasa totusî a li se intrevede candu sî candu barbarismulu, fruptulu créscerei neglese in tier'a natale, de care nu se potu desface, dupa cumu díce franculu „puisqu'il a pris son plis.“

La Masinc'a me recomandà mai vertosu comun'a religiune sî indata devenii cavalériulu ei, cá sa implenescu micidele servítie dictate de pöletétia sî curtesia. La mesa siedu lunga dens'a, apoi de cate ori-i tornu vinu cu apa calda, (càce, minune! tote rusele caroru le place vinulu cu apa calda-lu béu), me recumpensa cu unu „Ócen blagodariu, dusînca, Ivan Adamovici!“**) grátia adeca sufletielulu meu! Jane alu lui Adamu.

Vedî, frate, ce spresiune fina sî populária. In limb'a rusa nice-de-cumu se intrébie vorb'a „Domnu“ sî e de totu familiária in conversatiune.

*) Grátia.

**) Muscalulu nu dice Domnule, ci de locu te intreba de numele tata-teu, apoi acelui'a adauge „viciu“ sî te titulédia N. fiulu lui N.

Adî demanétia desceptandume den somnu, cá ore candu faimosulu poetu anglu Milton, sentii o arteora micútia intré degete, pre cari erá scrise cele dóue strofe den capulu scrisorei. Emili'a, o amazona neapoletana, cu care adese intreprinsésemu cavalcate de promenata mi le administrase furisiu plecandu de aci de pana in díua. Asié-mi spuse cameráriulu.

Mi e necasu ca nu sciu unde se duse, sî vedî, de ochi mi se inamorà. Asié e firea italianeloru; tota frumsétia in ochi li se cencentra. Erá de totu limbuta sî me titulá „Don Giovanni dilettissimo!”

Tî ásiu scie sî despre germane, dera pré s'aru lungi esta scrisória dejá lunga. Mi reservu dera pre alta data sa te intretínu despre germane.

Facu sî cu cá nemtii; loru ádeca le place númai ce e strainu sî dupa estu esemplu lassai sî cu cardulu sî amblai totu dupa preveghiatóriele singurátece.

Dera éca cev a reflexiuni.

Scii, ca den cruda tenerétia patemiam de ascetismu sî visam a me calugherí, tî-scrisei apoi, ca devenisem filosofu cinicu; mai totu un'a. Acumu deca te ai precepe ai díce pote: „Bravo progresu! mi te dechiári epicureu.” — Nu tocm'a, tî-respondu, dera in lume nu noi luamu, ci ea ne dà intipariri sî directiuni. Den dí in dí me convingu, ca virtutíle austere nu se potuesercetá de totí insii, nice potu sa fericésca omenirea, ci facu númai esceptiuni de la reghi'a generale.

Omulu in societate e la loculu seu sî aci are sa se acomodéie impregiuràriloru, pastrandu sentiulu de onore intactu sî ferindu-se de vitiu.

Amorea platónica e o virtute, sî amorea in génere e cea mai nobile pasiune a omului virtosu.

Ajunga-tî sî filosofarea. Inchéiu aceste linie cá cu prim'a ocasiune sa-tî descriu den Parisí faimos'a capetale a franco-galiloru. Fii sañetosu! —

XVI.

Parisî Augustu 1840.

„L' homme hérit le lieu de sa naissance:
 Moi, mes amis, je cherche en vain partout,
 Je ne vois rien de ci beau que la France:
 Je suis francais, mon pays avant tout.“

(Cântecu populáriu.)

Crédiu, chariseme, cà vei asceptá sa-tî scriu minuni den Parisî; credeam sî cu sa-tî pótiu, cu atátu entusiasmu me apropiái de densii; dera n'am ce face, deca cá mine te vei desamagi. In fine sî Parisii suntu in lumea nostra, nemica in ei supranaturale. Dera, dieu! sî unu géniu s'aru cu-fundá in acestu dedalu.

Den Cetatea apelor plecáramu in 24 Juliu demanéti'a, pentru ca audîsemu, ca pre 27, 28 sî 29 se prepara anualele festivetáti natiionali in amentirea revolutiunei den Anulu 1830, candu ádeca se alungara Burbonii sî se institui regatulu asié numitu cetatianu cu Ludovicu Filipu pre tronul. Voieamu a ajunge tempuriu, spre a vedé paratele straordenárie in cetatea, care, de candu decadiù Constantinopolea greca, ore candu maiestra in estu respectu, inventá cele mai multe pompe.

Trecumu den Germani'a la Kehl unu podu de vase preste Renu, ap'a ce o desparte de Franci'a, sî fora multa sîcana den partea vamei france, altumintre reu faimata in strainetate, ajúnsemu in Argintoratu*) cetate fortificata germano-franca. Aci dupa amedî cercetáramu fundari'a locale de túnuri, maréti'a catedrale góteca cu celu mai inaltu turnu in lume sî cu unu orológiiu astronómecu, apoi multe alte memorabilitati. Nu plecáramu inse fora a ne saturá de renumitele pastete de fecatu de gasca cu trufe**), cari

*) Strassburg.

**) Spécia de ciuperci ce cresc in pamentu reputate delicatétia.

déderu mai mare renume Argintoratului, cá turnulu celu inaltu, ce nice e, nice dà cuiv'a de mancare, fara custodelui seu, carui dédemu noi 5 franci.

De aci ajúnsemu in Nancy, formos'a capetale a Lotaringiei, unde númai catu dejunáramu. Totu asié trecumu prin Catalaunu, unde Atil'a, biciulú lui Dumnedieu, lasà ore candu multe pei de Uni, era la Eperney in Campani'a, tienutu catu se pote macru in cerealie, dera laudatu in vinuri, prandîramu, sî dreptu spunu ne facumu liulé de vinu de Champagne, faimostu in tota lumea, dera mai pretotindene mintiuosu. In tier'a lui, nu ne insieláramu, ni se serví genuinu.

Alte lócuri semnate nu avumu in cale, sau nu le amu consederatu avendu in cúgetu númai Parisii sî asceptandu a ne impresiuná de cetatea cetatîloru, ce in fantasia ni o intipuiamu nu Paris, ci Paradisu.

Uitásemu ca sî Parisii suntu un'a den cloacele omenirei, in cari clasile sociali presinta miseri'a sî degradatiunea spéciei nostre, tocmai cá sî lusulu rafinatu sî pomp'a superba in últemulu gradu; numai tote acestea la unu locu, mestecate, confuse, in catu prim'a vist'a nu esci in stare a face destíngere nice comparatiune.

Númai dupa ce petreci unu restimpu in noulu Babilonu, candu ai inceputu a dijudecá sî a apretíá ce e adevveratu mare, sî tî s'au tempitu in catuv'a sentîrile asupr'a indigíntieloru, ce intempini pretotíndeni, la totu pasulu ce faci, atunci de rapinte resare grandeosetatea parisiana.

Caletóriulu ce voiesce a capetá immediatu idea incantatória de Parisí trébue sa intre pre barier'a numita a stelei, pre suptu arculu triumfale alu lui Napoleonu, la care s'au lucratu 30 de ani, s'au cheltuitu 10 miliuni de franci sî e inaltu 152 sî largu 137 de urme. Unu arcu mai mare cá tote, cumu fú sî Napoleonu! —

De aci apoi inaintedí cale de unu milu printre minuni continue. Mai antáiu in linia dreapta duce strat'a

púrure plena de ecepágie elegantî sî doue carari de asfaltu laturari adumbrite de árburi tufosî, promenat'a pedestri-loru prin lungulu campieloru élisei. Acestea suntu unu spátiu immensu plantatu cu árburi tufosî sî serbatoresce condecorat' de paviliuni s'au chióscuri, funtani, ede-ficie de parata, apoi búsigue de paiatî, arlequini, policineli sî altí faptori serbatoresci; se estindu alature cu Secan'a*) pana in plati'a Concordiei. Plati'a concórdiei e un'a den cele mai cochete in lume, dera cu tote acestea sî cea mai imponente. Luandu de giosu, e pardosita cu petre sî ron-duri, ronduri provediuta cu carari late de asfaltu incrustate de flori. In midiulocu e unu obeliscu de basaltu cu iero-glifi auratî adusu sî asiediatu acì de la Luxor den Egiptu, celu mai frumosu den cate am vediutu. De ambe partile are in destántia egale dóue funtani cu basene largi adorne cu tritoni, neiaide, nereide sî alte divinetatî fabulose tienendu animal apáteci de bronsu, ce purure arunca apa in aeru, care arcu, arcu recade in basenu. Cautandu de acì in drept'a spre frumosulu podu de petra, ce duce preste Secan'a vedí domulu invalidíloru, palátiulu borbonicu, unde consiedu deputatii regatului in camera, sî grandeosulu palátiu alu regelui de Rom'a, mortu in fine cá duce de Reichstadt. In stang'a e ministériulu marinei sî colonieloru, palátie pompose, pre strat'a regale in fundu templulu Santei Magdalen'a cu fruntáriu sî colonata in stilu grecu anticu, facundu paréchia palatiului borbonicu, ce inca are asémene fruntáriu. Dreptu inante e gradin'a sî mai departe pala-tiulu Tieglarielor (Tiuilleries), resiedinti'a regesca, cea mai frumoza in Europ'a. Acestea suntu prospectele acestei plátie marétie, éra incátu despre dins'a e de forma opto-gorária sî are impregiuru pre pedestali giganteci semetricu despuse siesesprediece statue curuli feminine, colosali, cu corone murali pre cápete. Ele infaciosiédia cele mai in-

*) La Seine in limba moderna, Sequana den vechime.

semnate cetatî france, fia-care cu atributele sele, de resbelu, de comerçiu, de industria etc. Apoi suntu multîme de stîlpi de feru fusu auratî, fia care tienendu 2 fanárie tota noptea iluminate cu gazu cá diu'a. Acésta plátia au portatu numele lui Ludovicu alu XV, apoi alu revolutiunei, sî aci fû decapetatu Ludovicu XVI sî Mari'a Antoniet'a.

Din plati'a concordiei pre strat'a Rivoliana s'au pre cea ripária *) treci pre lunga palátiulu tieglarielorü asiediatu verticale cotra aceste dóue paraleli alátüre cu curtea regesca sî plati'a „de Carrousel“ pana la palátiulu-museu „Louvre“ o constructiune patrangulária cu curtea la mediulocu avendu in partea resareténa o colonata, capu d'oper'a arcitectului Perrault, sî peptu la peptu apoi antic'a besereca góteca Santu-Germanu den Auxerre (Antisiodoru). Nu menu pre nimeni mai departe. Uite-se catu pote vedé cu ochii pre ambe ripele Secanei sî spuna, deca undev'a in lume s'aru puté aflá atate constructiuni marétie sî atát'a de solide, cace tote suntu de nu definitivu de petra, pre denafora imbracate in petra cioplita, apoi atate póduri frumose totu de petra sî de feru. De aci se pote intorce ori ce curiosu a casa incredentiatu, ca in tota lumea véchia sî nóua asémene marire n'au fostu, nu e, nu vá fi; sî totusí e numai o mica parte a Parisíloru, inse cea neimitabile.

In 27 sî 28 Juliu au fostu in campii elisei productiuni populárie de resbele maurice sî regate s'au jócuri nautice pre Secana, éra in 29 pre boluarde, strat'a cea mai imposante a Parisíloru, parata generale a trupelorü, a gardei natiunali sî autoritatíloru de totu ramulu, cá unu felu de procesiune, cumu-tî descrisei den Vien'a Austriei. Inca n'am vedíutu atátí generali, atate pretórie militari sî oste de tota spéci'a. In amentirea celorü cadíutí in revolutiunea Anului 1830 se portá unu caru funeráriu (cor-

*) Quai.

billard) gigántecu, cu totulu auratu sî tapetiatu cu splendore, trasu de lungulu boluardeloru de 16 cai albi imbracatî cu catefé (barsionu) sî adornatî cu pânásie albe de strútiu.

Ser'a fu iluminatiune mágeca pre tota perspectiv'a campiloru elisei sî focu artificiosu in tiermulu Secanei de nespusa grandétia. La acesta pompa luà parte totu poporulu parisianu sî vr'unu miliunu strainî sî den provincia. Audii admirandu, parte mare inse critesandu sî cartindu, ca tota esta manificíntia ar fi fostu inferiore celei den anulu trecutu.

Francii suntu minunátî, mai alesu proletárii den cetate atatu de nescocitori, cá plebea orecandu in Rom'a. Pre lunga „panem et circenses“ porta cu usura sárcinile cele grele sî regimulu francu se precepe de minune, spre a le multiamí setea de festivetatî pretiose den pung'a loru. —

Tier'a franca, pre catu o vediui, e frumosa, fertile sî in sumulu gradu cultevata, dera poporulu agrecolu, mai multu cá aire are in fácia intiparita grigea sî rudetatea nedespartíta de acesta clase a societatei pretotindene, semne ce contrasta eniminte cu fin'a aparentia sî frivoletatea cetatianiloru urbani, a caroru sorte ori unde e mai ferice.

Viti'a franco-gáleca custa in génere den unu sóiu de ómeni menuntiei de statu, trunchiosî, brunetî la fácia, espresivi in fiseognomia, vivaci in portare, ágeri in miscatiuni sî in cuventu, apoi de mirare imbuibatî in sumeti'a natiunale. Acestea tote le observai la ostasî, càce éi-su cintesénti'a natiunei den tote partíle, precandu Parisianii suntu aglomeratulu lumei intrege; dupace aci númai germani suntu 80 de mii, vá sa dîca cercitre a 10a parte a poporatiunei locali.

In respectulu moravuriloru sî alu portului Parisii suntu súfletulu Europei, pote sî mai bine. Cu dinsii sémena tote cetatile, ce vediui pana acumu, mai multu s'au mai pucinu. Dera se vede, ca aci e modelulu neimitabile,

genuinu, nicaire reprodusu cu perfectiune (sans chic parisien). Celu pucinu aire se vede mestecatura cu cev'a nationalismu particuláriu, care inse mai au ajunsu la agonia.

Desí francii suntu mundri pre natiunea loru, feresca Dumnedieu, se despretiuesca pre alte popora; cá o natiune in adeveru mare au caractériu cu totulu filantropu, marimimosu, generosu, de acé'a sî suntu iubitî de poporele debili, inse nu indesiertu pismuitî de cele tari, cumu de esemplu de angli.

Unu ce particuláriu observai in Parisî. Femeile pre lunga tota delicateti'a sesului suntu mai barbatose, vóiu sa dîcu mai caleficate cá aire, căce in tote localetatîle públece, precumu: in magazine, restauratiuni, cafenele sî alte stabileminte totu damele tienu cartîle de contabilitate, nu cá aire barbatii. Aceste dame apoi suntu atatu de frumose, gratiose sî verátece de gura, incatu cu placere le dai bani multî pre bagatele. Ele te fármeca cu politeti'a urbana nepregetandu-sî a te intretiené o ora intréga, candu cûmperi o cravata s'au o paréchia de manusî. — In acestu modu afácerile comerciali sî industriárie se inaintédia forte, sî barbatii nu patemescu nemica, cace francele suntu pline de caractériu sî sciu impune cu multa demnitate.

Sî barbatii, dera mai alesu femeile france suntu forte destere in artea conversatiunei, dera nice pote fi in lume limba mai limbuta cá cea franca. Despre lucrurile cele mai puerili potî sa te exprimi cu grátia, cu dulcétia, cu osactetate sî importántia, cá cumu ci tractá despre sortea natiuniloru. De aci aterna, ca limb'a franca deveni universale sî in diplomatia se recepù pentru chietatea sî simpletatea constructiunei ei.

Limb'a franca n'are spresiuni ingiuriose, ci e cu totulu estéteca. In celu mai mare afectu franculu dîce nu-mai: „Sacre nom d'un dieu“ ádeca: Santu numele lui dumnedicu, cá cumu aru voi sa dîca „Domne ierta-me, ca stau sa pecatuescu?

Se imputa in génere, ca limb'a franca e seraca, dera in desiertu, càce tota lumea intrebuintiédia mii de vorbe france; francii inse uespusu pucine den alte limbe, càce nu súfere géniulu ei adoptiune cu usioretate, apoi candu intr'o limba potí esprime totu ce voiesci, bá 'inca cu rara elegántia, acéea e firesce destulu de avuta. Bine refutà unu scrietóriu francu esta imputare dícundu: „Limb'a franca e o cersietória care dà tutorá lemósena“ (de pomena).

Din atate potí vedé, frate! ca Parisii sî Franci'a suntu facute a placé ori cui; mie mi placura numai de catu. Deca me vóiu orientá sî mai multu iera-tí vóiu scrie, cace siedemu aici optu luni, inse de o camu data facemu o scursiune la Londinu in Angli'a sî mi reservu a-tí scrie sî de acolo. Dumnedieu cu tine! —

XVII.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Londinu Septembre 1840.

„En illa, illa quam saepe optastis, libertas;
praeterea divitiae, decus, gloria in oculis sita sunt.“

(*Salustiu Crispu*).

In Europ'a suntu númai dóue popóra mari in tota poterea vorbe: Francii sî Anglii. Scrietorii asémene pre cei d'antaiu cu grecii sî pre cei-l-altí cu romanii antichi, dera mai multu in respectulu caractéristecei natiunali principali, cace den contra inca n'aru fi erore.

Francii númai cu inconstánti'a frivola, cu convulsiv'a tendéntia spre revolutiune, cu lusulu plenu de gustu sî cu scriptele plene de spíretu atractívu sémena cu grecii, pre candu faptele marétie sî influinti'a loru asupr'a culturai generali a poporaloru ii facu adeveratii romani ai tempului modernu. Anglii de alta parte posedu in últemulu gradu constanti'a, virtutea preponderante a Romei, dera spíretulu

speculativu, apucaturele interesate sî egoistece ale loru suntu nemica mai multu cá atribute grecesci.

In aliántia un'a cu alt'a aceste dóue natiuni suntu menite a conduce lumea sî a decide púrure despre sortea celoru-l-alte popora.

Eca-mi teori'a despre tiera sî locuitori; sa ne apucamu a aretá ce scimu sî den prase, cá sa probamu dupa potentia.

Nise spuse, ca Angli'a fiindu insula incongiurata de Oceanulu atlánticu e tare cercata de brume grose, sî ca Londinulu asiédiatu aproape de mare cotra gur'a Tamisei patemesce forte de acesta bruma in totu cursulu anului, cu esceptiunea lunei Septembre, candu sî aci e clima suferibile. Profitáramu dera de epoc'a propice spre a vedé acest'a cetate, cea mai monstruosa a Europei in tota splendorea ei.

In 10 Septembre plecáramu den Parisí cu diligenti'a régia, sî caletorindu tota nóptea a dou'a dí ajúnsemu la portulu francu „Hâvre de grâce“ asiédiatu la imbucatur'a Secanei. Aci curendu capetáramu antegustu de Angli'a, căce cetatíle litorali france binisioru sî au insusítu dáténile veciniloru, fiindu desu cercetate de dinsii. Adou'a dí visetáramu portulu, unde prim'a data observai fenomenulu marinu de care aveam pucina idea, flusulu sî refluxulu marei.

Oceanulu atlántecu in 6 ore se retrage de la costa pana la destántia insemnetória lasandu loculu uscatu sî apoi in alte 6 revine asî reocupá urm'a implendu portulu pana susu cu undele sele. In estu modu und'a suie sî descinde de ordenáriu 20 de urme, era in tempulu ece-nóptieloru sî mai multu.

Dupa acesta miscatiune se indrepta naigatorii cu intrarea sî esirea den portu, altu-mintre naile stau in destanti'a scutita de dins'a numita rada.

Cu flusulu de sera in ace'a dí ne imbarcaramu pre

piroscafulu „Great-Britain,“ ce redicandu ancor'a naigà spre canalele „la Manche“ calea uda la Londinu.

Multu o diumetate de ora trecuse, candu ne cuprinse asié numitul reu de mare, o ametiela violenta comitata de grétia sî versare infricosiata, apoi de apathia sî lase-túdene, ce durà catu fù noptea. Acestu reu nu crútia nice unu novitiu pre mare sî se produce prin mirosulu greu alu apei sarate sî prin leganarea náiei la cei nededatí. Ne spúsera ca in tempu de fortuna dura perpétuu la persone delicate.

Cev'a camu tarbacitu a dou'a dî demanéti'a me redicai sî esii pre puntea piroscafului, cá sa me orientédiu. Se vedea númai cerulu seninu, cá lamur'a sî und'a verde lina oclindanduse unulu in alt'a.

Carmáciulu vorbea francesce, me apropiai de dinsulu sî 'lu intrebai cate cev'a. Cu mai multa afabilitate, de cumu asceptam dej la unu anglu, mi s'placà virtutea busolei sî usulu rosetei celoru treidieci sî dóue de venturi cunoscute bine númai de marinari profesî, apoi mai tardiu mi aretà departe cost'a anglica alba de creta, care dede tierei véchiulu nume de „Albionu,“ lunga care francii adausera epitétulu de „perfida“

Anglii cu totulu contráriulu franciloru suntu scriosî sî taciturni. Vorbescu bucurosî numai candu li se dà oca-siune a sî laudá institutiunile patriei loru. Asié sî acest'a mi spuse ca Angli'a e mam'a libertatii polítece, sî ca cá sa sî o pastrédie posiede mai multe nai de resbelu, cá Franci'a de comérciu, apoi cate alte iperbolii chiaru dupa debilea mea judecata.

Spre serà apropiindu de gur'a Tamisei den ce in ce se simtiea vecinetatea Londinului, unde curgu sî de unde se departa naile de tota spéci'a in número asié de mare, catu abé-tí affi locu printre dinsele. Pre Tamis'a própria, cá prin o padure de catarte sî camine fumegantí inaintáramu cu mare precautiune.

In fine ajúnsemu la dogana*). Obiectele tutoru pasagiariiloru, cá nesce mincie sborara den vaporu in sialupe sî de aci se straportara in salele doganei, incatu credeamu, cá nu ne vomu mai intalni cu dinsele; dera acei ómeni asié-su dedatî la órdene sî prácticeci, catu nice unu acu, ce le incredî, nu se pote perde sau instrainá.

Desfacumu gementanele, se visetara intr'o clipa sî de odata ne vediumu incarcatî intr'unu „cab“, (spécia de careta cu unu calu), apoi curmandu destántia destulu de lunga descínsemu in strat'a „Saint-Martins-Lane“ la ospelulu Fricour, unde ne aduse unu comisiunáriu italianu, ce statuse la panda in rip'a Tamisei, cá sa cápete óspetî, sî apoi capetá pre noi dóue corone**) prémiu.

Me mirai cá nímeni nu ne intrebà de pásuri. Omulu nostru ne spuse, ca asémene institutu e necunoscutu in Angli'a, ci e númai lusulu continintelui***).

In adeveru nice o pédeca mai urita pentru caletori cá acesta chartia de securántia inventata spre spècula, cu care tî perdî nespusu multu timpu, pentru ca meçara tota lumea e provocata a-tî dá ajutoriu in casu de lipsa, nu númai nu cápetî, dera den contra trébue sa susutii catî flamandî de consuli sî agintî cu prétiului visei.

Mai inainte de tote in Londinu te suprinde lumea cea multa sî leniscea cea mare, apoi-tî cade in ochi curatîa cea esemplária a strateloru, sempletatea constructiuniloru sî portulu mai uneformu barbatescu, in génere suru sau censusiu mochoritu.

Stratele su tote largi, drepte, sî mai alesu cele principali pardosite cu popi de lemnu sau númai macadame-sate†). Casele n'au arcitectura álesa cá in Parisî; nice suntu asié solide, pentru ca acesta cetate e o lume intrega copridiendu mai dóue miliuni de locuitori. Den anu in

*) Portoriu, vama. **) Taleri, moneta.

***) Angli'a fiindu iusula nu se númera la continintele Europei própriu.

†) Facerea drumului cu petra sfarmata dela Mac Adam inventatoriu.

anu intindiendu-se Londinulu au coprinsu proprietatî private preste o destántia catu tier'a Oltului la noi. Multe patrârie porta numele gradin'a cutare sau cutare. Asemeni pamenturi suntu date cu contracte pre cate 25—30 de ani, sau altmîntre emfiteutice, apoi cladetorii calculédia spesele numai pre acestu tempu sî construescu forte usioru.

Cu eschiderea lustrului francu altmîntre se afla in Londinu unu lusu de comoditate aire necunoscutu; a nume tote scarile suntu tapetiate pana giosu pre strata, lasu apoi ca de incaperi de sine se intielege. Firesce cere umediell'a cea multa acestu lusu; apoi inaintea celoru mai multe case pre lunga strata suntu gradenütie de flori. Cuinele totu spre superarea umediei sau intempinarea igrasiei suntu in fundamentulu caseloru cá pivnitiele.

Nice o cetate nu posede atate plátie cá Londinulu, sî mai tote suntu patranghiulárie, de unde numele loru de „Square.“ Tote su prevediute cu ce-va monumente, bine ca nu tote grandeose, inse in género cu gradine de flori, verdétia sî árburi in midiulocu. Aceste gradine de comunu cerculárie suntu inchise cu stachete de feru sî servescu de desfetare veciniloru radiesî*).

Suntu in Londinu sî gradine, bá potu díce Campie pùblece, atatu de mari, unde e nùmai pasisce verde, árburi inaltî tufosî sî ape curgintî sau lácuri lîmpedî cá cristalulu. Nùmai raru se afla trapéze de flori. Asemeni locuri pùbliche spre desfetarea poporului suntu: Regents-, Green-, Hyde- sî Saint-James-Parc, cace acestea porta nume de parcu. Dominec'a sî serbatóri'a se preumbla pùbleculu urbanu, altmîntre nùmai strainii sî aristocratí'a.

Servétiulu divinu la beséreca tiene serbatori'a pana la 11 ore antemeridiane. In acestu tempu nimenui e iertatu a deschide usî sau ferestre la magazine (bolte),

*) Asiédiatî in radi'a cercului.

bá nice la case private sî tota cetatea pare a fi cufundata in reculégeri de dovotiune. Deca cinev'a intra in templu, apoi pana la finitulu oficiului santu nu mai pote esî afara, cace eclesiáriulu tiene custódia la úsia sî nu-lu lasa.

Acestu lucru contrasta forte cu dátenile nostre sî mai alesu cu ale catoliciloru. Cesti din urma au ajunsu a face den besérecu teatru sî impiii intra sî esu dupa placu, comitivatî de cani forte desu.

Protestantii in género, dera anglia in spéciu suntu multu mai rigidî in cele den afora ale relegiunei, cá ortodosii. Ei credu mai púcinu, dera facu mai multu pentru demnitatea cultului, desî delaturara tota speci'a de „hocus-pocus,“ *) — In Londinu nu se lucra Duminec'a, cumu vediui la Parisî, chiaru sî la intreprinderile statului.

Alalta-eri mersei la besérec'a Santu-Martinu in vecinetatea nóstra cá sa vedu ceremoniele ritului anglecanu. Suntu de totu simple, camu cá ale luteranilcru nostrî, obsarvai totusî unu ce curiosu, ca pastorele forte desu repetî o ectenia scurta den liturgi'a Santului Joane Gura-de-auru, se citira molitfe lungi, cá la noi resaretenii, apoi pre lunga imne acumpaniate de organu urmà o prédeca forte reu declamata sî adormitória, lasu ca pote unde nu precepui altele, fora den candu in candu vorbele „Lord God.“

Mi se pare cá sî limb'a angla n'are súnuri placute, cu cari súntemu dedátî in limbile continentali, sau ca nouatea mi o infaciosià asié. Intr' acestea, Domne iertame! mi petrecui 2 óre sî diumetate a numerá la plesiuvi, sî aflai númai in scaunele de giosu, cace eram in galeria, 455. Firesce ca in partera siedu barbatii ajunsî in etate precandu in galerie cei mai juni, inse sî aci erá plésie destule.

*) Ceremonie desierte in sensu sarcástecu.

Anglii suntu ómeni inaltî sî frumosî, dera se alege care sî pote conservá perulu den caus'a brumeloru climei loru. Me miru ca damele au come minunate.

Adî inchiãiu, dera tî vòiu continuá preste pucinu.

XVIII.

Den Londinu Septembre 1840.

„Sie sassen und assen beim Theetisch
Und sprachen von Liebe viel,
Die Herren, die waren ästhetisch,
Die Damen von zartem Gefühl.“

(*Unu sarcastu germanu*).

Dupa ce, frate, mai facui esperiintia de 8 dîle in acesta metropole de comerçiu universale se cuvine sa mai facu o spedițiune de marfe turistece, mecara timpulu mie scurtu sî ásiu voi sa-lu folosescu cu castigu. Dera éca cev'a pèle-mêle, cumu dîce franculu, pentru ca cumu ar puté cinev'a se tiena sîru in chaosulu celu cumplitu alu unei cetatî catu o tiera.

Cá sa vedu cate cev'a luai pre cicerunele nostru Giuseppe Sognio sa me conduca unde suntu curiosetatî rare, sî mërsemu la museulu británecu. Ací e o comora de trunchi de statue den Egiptu, den Greci'a, den Itali'a sî den ambe Indiele, multe raretatî, tote frumosu ordenate dupa tiere sî epoce, cari incatu nu su depredate cu poterea, asié mi se spuse, suntu cumpenite cu aurulu lordiloru avutî sî consecrate museului patriotecu.

Straordenárie mi se parura scheletele petrificate de animari antedeluviane: mastodontî, mamutî sî ichtiosauri, apoi in curte unu scheletu de chitu naturale, lungu catu o náie monstruosa, ale carui ose paru a fi barne de bradu invehite. Vediúi sî besérec'a catedrale Santu-Paulu, monumentu arcitectónecu in form'a baséreci Santu-Petru den

Vatecanu, desî mai mica cu multu, era afora de monumentele profane in intru e pucinu decorata.

Alergáramu de acî la Zoological-Garden, unde e menageria de fere den tota creatiunea, cea mai avuta in tota Europ'a. Acî suntu patru elefantî sî 6 girafe forte frumoase, dera mucalitu-mi venî candu mi se aretâ unu bivolu cá fera curiosa, sî mai mucalitu se parû inse conductorelui, candu spusei, ca tata meu acasa are o curte plina de asemeni fére sî ca ásiu fi crescutu cu lapte de bivolitia.

Intorcundu ne deacolo intráramu in „Royal politechnic-Institution,” unu locale unde se facu esperiminte fiseco-chémice sî mecánece inantea públicului spectóriu producunduse fúlgeru sî trásnetu aieve. Unu june elegante imbracatu intrâ intr'unu aparatu de pândia impermeabile prevediutu cu resufiatória lunga, se aruncâ intr' unu basenu afundu de 10 urme plinu de apa sî de acolo pescuí 10 minute monetele aruncate al de i spectatori, Cera esîndu cu dinsele intr'unu vasu suptu aplause i se desfacû saculu de pândia sî tualet'a nemlc'a patemise.

Adou'a dî cercetáramu altu locale numitu „box hall“, unde o spécia de gladiatori angli se luptá cu pumnulu fácia in fácia, adoperanduse a se loví preste nasu sî in fole. Vediui unulu sangerandu den nasu sî den gura cá o vita sî altî doi lesînatî la pamentu, apoi-mi fû grétia de asié spectaculu sî parasii loculu. Angliloru le place astfelu de lupta barbara sî batu den mani, bá inca se remasiescu pentru luptatorii de predeleptjune.

Me duse Sognio de acî la „Centrifugal railway,” o minune noua mecháneca. Unu drumu de feru despusu in panta lina dela o parte a unei sale, face in midiulocu o incolacitura, cerculária sî totu asié linu se redica de cea'a parte la nivelu. Punenduse omulu in careta desco-perita la midiulocu de necese ajunge a se invertí cu capulu in giosu fora a cadé, cace iutîmea inlâtura ori ce periclu.

În fine visetai tunelulu suptu Tamisa, un'a den minunile lunei, ce întrece pre cele mai laudate ale anticetatiei. Dupa ce cetatea Londinulu s'au latitu tare cotra gur'a Tamisei fù lipse de comunicatiune stabile între ambe ri-pele estui flúviu sî nepotendu-se face podu den causa, cá sa nu împédece nailoru intrarea in portulu Londinului, asié numitele „London-Docks,” se decise o societate a constrú unu drumu pre suptu apa, lucru ce efeptui unu francu a nume Brunnel. E unu gangu cu dóue arcate.

Bizara*) mi se parù o dátena angla, ce pre urma affai ca e lucru naturale. In escursiunile nostre incaldindune Signor Sognio me pofù într'o cafené, cá sa ne recorimu díse, sî indata ni se serví ciáiu ferbente, pre candu asceptam dupa daten'a nostra limonata, orgiata sau sorbetu rece. Anglii suntu omeopatî prácteci, ei scotu cúiu cu cúiu; noi súntemu inca neespertî.

Asera fui apoi la teatrulu Covent-Garden, o sala catu se pote splendida, sî astai la ópera in limba angla, dera nu-mi placù cantulu de locu, căce mi sgariá urechile atate síre de vorbe monosúlabe. Se díce ca brevietatea vorbeloru angle e acomodata pentru comand'a nautica, bá se sî mira anglii, cumu alte popora potu efeptuí evolutiuni fora concisiunea, de care se búcura númai limb'a loru própria. Crédiu, dera pentru cántecu nu sî o voru acomodá nice candu, armoni'a cere vocali sonori, limpedî, nu inghiutîte sî stranutate, cá in limb'a loru.

Fora indointia Marebretani'a e statulu celu mai civile in lume. A nume am luatú a minte in Londinu, soldatî trébue sa cautî cu lumin'a aprinsa in diu'a mare, nu se vedu de locu. Sau e pucina oste, sau ca ostasíloru ordinari inca le e iertatu a se imbracă cu vestminte civili afora de servitiu. Dera suntu pre strate destui asié numitî „constabli,” o spécia de epistatî politiani, armatî

*) vorba franca semna ciudatu.

númai cu bétie scurte inse pline cu plumbu sî la cápetu provediute cu armariete regatului. De acestiá cauta sa asculte totu omulu, fia de trei palme in frunte, cace altmíntre cápetu ocaziune a esperimentá subiectivu pundulu specifecu alu plumbului intre metali.

Médiulu Londinului numitu „city“ custa mai alesu den magazine micútie, ca nesce gaoci, ale caroru proprietari suntu totu negociatori miliunari. Ei tienu ací númai mustre de marfe sî fiacare posiede fabrice íntense incatu pre tota septeman'a dupa placu pote sa-tí incarce diecedóuedieci de nai in ori ce portu vei postí. Acesti comerciantí cu banii loru tienu reginti'a Angliei de freu, sî ei imfla sî apesa barometrulu politecu in lume dupa própriele interese.

Pre lunga ace'a ca anglulu are bani destui, apoi sî e omu de cuventu sî sóledu cá metalulu, te omora cu esactetatea. Elu nu e spéculante de nevoía, ca alte natiuni, ci spéculante de condetiune, si asié tote i-su cu potintia. Elu nu-sî scamba condetiunea, ci'i remane credentiosu pana la mórte.

Originalitatea portului, a tráiului si a fabrecatelorú angle e simpletatea parata cu solidetate la tota prob'a. De ací se díce totu ce e simplu sî sî elegante „a l'anglaise,“ ádeca pre gustu ánglecu.

In societatea ángleca urbana fora a scandalesá nu te potí aretá fora in costumu negru cu cravata alba. La curte sî la lordii de frunte trébue inca cióreci strimí, ciorapi de metasa sî pantofi; Altmíntre incalciammentulu nu se cauta, cace anglii, departe de a escelá in estu respectu, porta pana sî potcove, cá la noi tierenii.

Suntu sî multe de vediutu in esta cetate monstruosa, dera sî multe ti am descriu, remane spre ami justeficá „motulu“ cá satí spúiu cev'a despre cuin'a ángleca. E simpla cá tote ale loru, dera apoi copiosa. Bucatele, vóiu sa dícu gatiturele loru suntu mai númai fripture,

pótiu dîce nefripte, ci númai aretate focului de carbuni. Carne au minunata, de totu frágeta, càce cu vite cornute nu lucra sî venatul se tiene in párcuri, unde se ingrásia, inse cumu dîcu din friptura curge sângele númai incaldîtu, mance cui' i place, altmîntre se chiama decrepitu den conteninte. Pre lunga fripture vine in gènere „ploom-puding“ unu felu de mamaliga de farina fina, vertosa, mestecata cu prune, de unde'i vine númele, inse pentru palatele alese cu stafide dulci, apoi pecioci (patatoes) ferte servite in mantelu, dîcu întrege necuretiate, apoi pane, untu próspetu sî mai multu nemica. Sorbe, salcie*) salate sî o miia de delicatétie suntu despretiate, éra de vérdia acra sî rancediele fuge anglulu cá de draculu.

Beatur'a natiunale e berea de dóue spécie; porter sî ale (dî ell), ambe escelintî, dera porterulu e neimitabile, númai pré-tare, sî de ordenáriu se bé ale. Vinuri se aducu den tiere straine númai soiuri de frunte, càce importulu e tasatu portoriale intr'o forma sî asié vinurile rele s'aru aduce cu dauna, apoi anglulu nu falsifeca. In gènere se beu vînuri spánece sî portughise, precumu: Porto, Madera, Xeres (Cheresu, Shery), Malaga.

Desî cuin'a e sempla, modulu mancarei e multefáriu in Angli'a, cá dora nicaire in lumea europea.

Anglulu e natiunea cea mai mancatiosa pre pamentu. Demanétia cumu se scola bé ciáiu**) s'au café, la 10 ore antemeridiane manunca unu „beefsteak“ sî bé bere, prandiesce in forma la dóue, repetiesce ciáiuulu la 5 pomeridiane, sî nu lipsesce a ciná cumu se cade la 9 sera, dera apoi mai urmédia adese punciu. —

Acestu modu de viétia gastronómeca se intruduse sî in conteninte pre unde comorédia angliei cu turm'a cá óspetî, pentru ca ei caletorescu forte multu, pretotindeni

*) Sauce, italiennesce salce.

**) Semplu: théé.

aflandusî interesulu. Anglii in tierele straine traiescu mai bine cu spesele diumetate cá in tier'a loru, unde tote se cumpenescu cu banii.

Sa tî mai spúiu un'a. Franculu se poreclesce Monsieur, de unde la noi au remasu la sasî denumirea soldatiloru „muoser“ de la valonii ce vorbea francesce, poporulu anglu se poreclesce „John Bull“ cá nemtiulu „Deutscher Michel“ sî muscalulu „Name Брамъ.“ Vale!

XIX.

Parisi Januáriu 1841.

„Qui dit françois, dit courtois.“

(Véchiu dictonu).

De patru luni, dilecte! ne întórsemu la Parisî, sî ne asiediáramu cá acasa, ducundu o viétia plina de voluptate. Anevóia ásiu fi cugetatu la tine suptu asemeni impregiurari deca o intemplare bizara, care tî o vóiu face cunoscuta, nu me admonea.

Sa iéu inse sîrulu de unde-lu intrerúpsem, den Angli'a, cá satî mai scriu sî den reminiscintia impregiurarile ánglice asié diferite de ale nostre, incatu se intiparescu forte in memória.

Fiindu-ca ne dúsemu pre apa, dela Londinu pana la portulu Dover ne întórsemu pre uscatu, cá sa vedemu tier'a ánglica sî afora den cetate.

Luáramu cai de posta, unu ecepágiu in adeveru boiarescu, patru cai de cate 16 pumni, murgi, cu cod'a anglesata, cu sarsamuri placate de argintu sî doi postiliuni imbracatî in giachete scarlatine cu cióreci de pele de cerbu, cisme resfrante lucii sî cu pelerie albe. In 28 Septembre pana in diua esîramu den Londinu sî pre drumu cá pelea, in destántia de 500 de stengini afora den cetate inca pro-

vediatu cu stilpi înalți de feru fusu portandu fanárie illuminate cu gazu, ce inca nu se stinsese, o luáramu spre „Dover.“

De ambe părțile se estindu departe de cetate vile*) frumoase, gradini cu flori, parcuri sî castele aristocrátece pompose; lasu ca sî campurile modeste ale farmer-iloru**) suntu pretotu-indeni închise cu gardu viu de giorgini, atunci gratiosu adornatî cu brobone rósie, s'au incaî cu reslogi. Inse nicaire se vede tapetu de ierba verde, merunta sî delicata cá cateféu'a, cumu e in Angli'a.

Pana la Dover, ce jace in capetulu unui promuntóriu suptu nesce stanci coronate de o forterétia, cerberulu metropolei ánglice, e o destántia de diece miliárie geográfece. Trecumu prin patru cetatî fiacare de cate diece mii de locuitori, unde scambáramu caii, sî venindu pótiu dîce dupa parére incetu ajúnsemu destulu de tempuriu spre a trece in acea-asî dî ap'a.

Doverulu se afla la locul celu mai strimtu alu canalelui sî-sî da numele acestui'a pentru angli „Straits of Dover“ ádeca strimtori'a doveriana, precandu francii acelei'a dîcu dupa cetatea loru litorale „Pas-(ulu) de Calais.“

Cu unu piroscafu usiurelu in trei óre trecumu canalele sî desbarcáramu la „Boulogne sur mer“ acelu locu, unde in ver'a anului trecut descinsese Ludovicu Napoleonu, cá pretendente de tron, voindu sa insurga tier'a sî sa alunge pre Orleanisti trentindu-le dinasti'a; inse nu i se sfeti, căce fû prinsu, judecatu de camer'a patriciloru sî aruncatu la prinsória in citadel'a Ham pre viétia.

Acì mai pentru nemica avumu neplaceri cu dogan'a (oficiulu portoriale) sî principele G. pentru nescari cutite de micu prétiu fû constrinsu a sólve de dóue ori mai multu portóriu. Unu actu de curtesia franca neasceptatu, inse se facù den ura cotra industri'a angla.

*) Casa de campu cu gradina cultevata.

**) Arendatori.

Francii precepu bine sustem'a proibitiva, voru sa traga industri'a de peru cu protectoratulu fabricatiunei nationali pentru totî articlii. Destulu ar fi sa se marginesca la productiunile industri'arie, in cari nice anglii nice alte popora 'i potu intrece, precumu suntu: sialurile de Lugdunu, tapetele gibeline, pânuri, pândie sî mai alesu metaserie.

La inceputu in Franci'a tote mi se pareo in cea mai buna ordene, mai pre susu cá in Germani'a, dera venindu den Angli'a de odata tî se pare, ca esî den palátu sî intri in bordéiu, asié e insul'a aristocrata pre lunga conteninte.

Bate la ochi necurati'a strateloru, a curtîloru sî a caseloru pana chiaru sî in Parisî, mecarca nu e absoluta, ci númai relativa la Angli'a. Clim'a in Angli'a e úmeda fora sema, sî facunduse acolo focu númai cu carbuni de petra se produce unu fumu grosu imbuibatu de materie uleiose, ce se asiédia pre tote lucrurile. Asié anglii suntu constrinsî púrure a sterge, a spelá sî a meturá, càce altminte n'aru poté traí, sî acestu spiretu de politia*) li se facu a dou'a natura.

Nice Franci'a nordeca nu se búcura de clim'a pura sî luminosa itáleca, càce sî aci atmosfer'a e camu grasa sî in génere sura, tótusî nu in acelu gradu, prin urmare nu se cere atat'a scrupulositate de politura; apoi Franci'a e analogu multu mai pucinu populata cá Angli'a.

Cumca franculu asemenatu cu anglulu are caractériu usiurelu se recunosce sî deintr'acé'a, cà in Franci'a tocmai cá la noi pretotindeni affi mobilie defectuose, ochi de festra spartî, cutîte ce nu táia, usî ce nu se inchidu bene, sî alte multe, dera in Angli'a, feresca Dumniedieu, nu; acolo tote suntu intreghe, derese s'au carpite, incatu nu te potî plange. Apoi candu affi ceva defectuosu sî faci observare, anglulu se roga de iertare, dera franculu-tî tiene

*) Vá sa dica curatia, acceptiunea originária a vorbei.

o prèdeca căce e limbutu, actu de curtesia nû pré laudabile, dera e firea lui, elu nu se inchina óspelui.

Tocmai cá in Germani'a cu cunoscutulu „Gleich gleich“ asié patí sí in Franci'a, nimeni nu se tiene de cuventu; anglulu den contra defige secund'a, candu sa tî plenesca voi'a acuratu sí nu-tî remane detóriu. Nu in desiertu se díce „Old England.“ In adevèru e o tiera Angli'a, unde stabilitatea e incarnata sí perfeptu incubata.

In Boulogne esii ser'a la preambulare pre costa sí esperiai unu nou fenomenu marinu pana acumu necunoscutu. Ap'a marei púrure misícata in talasuri perpétuu se rapede spre tiermu sí fiacare unda, spargundu-se la márgini in spume, scanteiédia cá miliuni de scaperatori. Multu contemplai acest'a fosforescintia licida pre intunérecu sí nu me mai saturamu de a o vedé. Ast'a se produce, cumu spunu invetiati, prin animari mai merunte cá verfulu acului, númite infusórie, ce au proprietatea licuriciloru de a lumíná la intunérecu.

Dela Boulogne veniramu la Parisi pre diliginti'a „Lafitte“ unu caru monstruosu incarcatu cu treidieci de persone, prenjucatu númai cu 5 cai sí trecumu prin Normandi'a sí Picardi'a.

Cine a dísu „ubi patria ibi bene“ caracterisá firea omului nu a tieriei. Mi aducu a mente de cãnteculu „Mabelle Normandie“, dera, dícu! nu vediui nemica frumosu. Tier'a e seraca, ómenii traiescu cu liuri (vinu de mere) numitu francesce „eidre.“ In cetatea Montreuil antaiu beui esta spécia de vinu, altmíntre tare, dera cu gustu ocietítu. E númai surogatu de vinu, cá in Germani'a caféu'a de secara.

Caii franci suntu mici pre lunga cei ánglici, bá sí pre lunga cei germani, inse tari sí venosí. Asié facui comparatiune: Caii anglii mergu in pasu, cei garmani in trépetu, cei franci in galopu sí post'a romanescá a Dlui Tache Zi-

sulu in cariera, ádeca in fug'a mare, fara diferintia in tempu sî destántia.

In 15 Decembre trecutu astai la adóu'a festivetate natiunale franca in Parisî. Tî e cunoscutu ca Napoleonu celu mare fusese internatu in insul'a Santa Elen'a suptu custódia angla, unde morì in Anulu 1821. Regele Ludovicu Filipu incheià cu anglii o spécia de aliantia, asié numit'a „entente cordiale“ sî prin urmare médiuloci estradarea remasítieloru napoleoniane de acolo, cá dupa dorinti'a marelui omu sa se depuna pre malulu Secanei intre poporulu parisianu spre repausu. Unu fiu alu regelui, principele de Joinville, cu fregat'a sea numita „Belle poule“ fu sarcinatu a aduce acesté pretiose relicie pana la fruntaria, de aci se púsera pre unu vasu mai micu sî pre Secana in susu venira pana la Neully lunga Parisî.

Sarcofagulu se asiedià apoi pre unu caru funeráriu gigántecu trasu de 16 cai imbracatî cu procovétie de catesea negra bordurate cu argintu sî cu rara pompa militária, cu múseca sî urmatu de tote trasurele vechi imperiali, de unu calu povólnecu cu sarsamurile insusî ale repausatului, comitativu de regele, principii sî demnitarii statului printre falangile ostasîmei sî miliuni de poporu se aduse la domulu invalidíloru, loculu destenatu spre acést'a, sî se puse pre unu catafalcu.

Mai multu cá tote me surprinse plansulu sî entuseasmulu poporului, care tota diu'a, ce tienù ceremoni'a funebra, pre cale de unu milu indesatu sa se strivesca nu mai incetá strigundu „Vive l'Empereur!“ (sa traiesca imperatulu). — Sî elu mortu de 20 de ani. —

In cursu de optu díle dupa acest'a corpulu balsamatu sî cu totulu nevetematu la fácia suptu cristalu fù espusu cu sarcofagulu, cá fia-cine sa lu pota vedé in beséreca.

Acurse Franci'a tota sî Angli'a diumetate cá la unu pelerinágiu (agialucu). Tota diu'a de demanéti'a pana tardiu ser'a erá patráriulu intregu impresuratu de lumea

curiosa, lasanduse n măi den 5 in 5 minute cate o suta de ins  in basereca sa-lu contemple.

In fine trecura d lele s  cei mai multă se int rsera a casa fora a-lu ved , c ce se inchise să se asi di  corpulu intr'o capela suptutera.

Unu ce comicu dera piosu deodata se templ  in acele d le. Veri treidieci de sateni de departe veniseră, c  sa védia pre imperatulu să nu li se concese, c ce er  imbracatî cu bluse*), apoi in blusa nu er  iertatu sa se lase in intru. Catu audira omenii mei intr' una lapedara blusele de pre dinsii s  voira a intr . Sa fi v diutu sermanii, ce tr ntie er  pre dinsii, cari fusese acoperite cu blusele intregel! — Ho ho! d se custodele, nu n măi nu e iertatu cu blus'a dera trébue sa aveti fracu s  sa nu fiti trentios , c  sa ve lasu. Atunci unulu lu  curágiu a d ce: „Mais, Monsieur, quand je payons l'imp t, pourquoi que le percepteur du roi m'en renvoie-t-il pas les gens en gu nilles. Je voulons, Sacre dieu! voir l'empereur!” —  deca, candu platimu contributiunea, pentru ce nu ne dă indereptu perceptoriulu regelui, deca suntemu trentios : lasa-ne sa vedemu pre imperatulu! —

Acést'a fruptefic . Unulu dintr' insii avea unu vestmentu cev'a mai curatielu să nu'i lipsea nice o umbra de coda, dupa care se bates  fracu, să se lasă in intru, v diu s  es  cu ochii pleni de lácreme, apoi cu generositate franca tutoru consociloru imprumut  trenti'a sea, c  s  ei sa p ta ved  pretiosele mosce imperiali de rondulu, in fine se int rsera la seraci'a loru consolati, nu inse fora a stringe pumnulu s  a crasini dintii asupr'a regimului, care nu are grige de seracu, ba cere inca sa se imbrace chiaru in fracu. —

Cu tote acestea regimulu francu suptu impregiurari

*) O spécia de camésia de pândia veneta ce porta poporul francu preste vestminte desupr'a.

areta sî indulgência cotra poporu sî multeî face in sfara, caceî trémura de frica den candu in candu.

Sa púiu fine acestoru impartasîri, dera curendu te vóiu cercetá cu alta epístola despre moravurile franciloru sî te recomandu lui Dumnedieu! —

XX.

Parisi Fauru 1841,

„Dum fueris Romae romano vivito more,
Si fueris alibi vivito sicut ibi.“

Satî dau, amice, idea despre vietî'a ce ducu in Parisî, sî spre acestu scopu eca-tî descriu cele den urma 36 de ore catu mai fidele.

Siedemu in celu mai frumosu patrâriu parisianu „chausée d' Antin in cornulu stratei „rue de Prevence“ in cas'a Domnei Chavané. Avemu apartementu in planulu antaiu custatóriu den cincî incaperi sumtuosu mobilate dupa gustulu francescu. Cu scopu-tî descriu tote cu aminitulu. Tavanulu e zografitu a fresco cu dieitatî olimpice, paretii suntu imbracatî cu tapete de chartia velutata in florita cu rósiu sî auru, parchetulu pretotindeni asternutu cu tapete elegantî versicolori, tablamintele camineloru suntu de mármura carariana, mobiliele de lemnulu de machagonu imbracate cu velutu colore pampadour, apoi mese, scrine, secretárie sî gheridone provediute cu table de mármure veneta sî cele mai multe asiediate pre rotútie de metalu. In fine odaile suntu decorate cu icone sî oclinde mari in cadre gustuose de auru sî páturile moi in alcove provediute cá sî ferestrele cu corune aurate, draperie de actefé rósia sî perdele de atlasu verde susutienute de ciucuri de firu, cá sa nu atinga pamentulu.

In acestu ráiu maométecu m'am fostu culcatu alalta sera la 11 ore sî cetindu reculégerile poétece ale Domnului

de Lamartine de curendu esîte la lumina, dreptu specificu somniferu, asceptam pre Morfeu tienendu asupr'a unui lighianu de metalu pusu la patiorulu patului anelulu de sigilu in mana, cá sa mi anúntie cadiendu apropiarea dieului prin resúnetu. Imitai, vedi, pre Alesandru celu mare. Camu cotra atrei'a véghia a noptii súnétulu argintiu me admonì sa stingu lamp'a de gazu idrogenu, sî lasandume in cur'a lui Morfeu in atiepire speram sa me visédiu sultanu, sau celu pucinu visiru in brátiele odalis-celoru. Rise dieulu de superb'a mea imaginatiune, me luà pre áripele sele aeriene sî cu iutîmea electrului me straportà in departare de 300 de miliárie, tocmai in colib'a nostra la funtan'a lui Danu, unde cu tine sî Gîculu násiului pazieamu vitiei in copilaria, me comità de rapinte la verétiu in Vertégia, unde tieneamu rimatori la giru sî me parasì cautandu bivoliti'a perduta in mestecanísium, dupa ce luasem corectiune de la repausat'a mam'a, fia'i tierin'a usiora! Finile membrane ale creeriloru, in statulu de de véghia sî parte in celu de atiepire deschise, acumu se inchiuseséru definitivu punendu finitu fantasiei sî natur'a cerù tributulu seu de perfectu repausu corporale sî spirítuale de odata, ce se chiama somnu adeveratu.

La 9 ore dimanéti'a servulu Pugi, ce intre mine sî principele pucinu destinge me desceptà cu delicatétia din somnu anuntiendumi sosírea catorv'a amici pofititi de ser'a la dejunu, apoi fora amenare ne serví ciocolata „marquis“ forte delicata cu tartine de untu próspetu sî corne de la panetari'a vienense, care e cea mai de frunte in Parisi, inse totu nu face semle asié de bune, dara la sara de ajunsu.

Aveamu se facemu scursiuni in cetate, properai cu tualet'a apoi cu amicii la bracieta esii de acasa spre boluardu-

In cornulu úlitiei o baba orba ^{*} nu cersiesce, pentru ca in Parisi nu e iertatu, cì vinde de 10 ani aceleasì

10 pachete de aprisioare chemice germane. Am dátena de cate ori esu d'acasa sa stau la acésta matúsia, sa ieu unu lemnisioru cá sami aprindu sugarea de Havannah sî púrure sa'i dau 10 soldí. Atata generosetate nu e fora interesu; orb'a semena cu Comsioi'a de la noi, pre care a proportiune o ásiu fi facutu miliunária cu ce dedei este babe france, cáce mi o represinta.

Nu me miru de franci, ca vendu lemnútie de aprinsu suptu nume ca su germane, dera de germani, ca nu sî le potu trece fora subtu firma franca. In Franci'a pretotindení se vedu numai „Allumettes chimiques allemandes“ pre candu in Germani'a „Echte französische Reibzündhölzchen.“ Dau dreptu franciloru, caci in adeveru in tota Europ'a germanii au celu mai bunu fabricatu de esta spéci'a.

La catív'a pasí de aci o copila de 5 ani frumoasa cá unu angerásiu, inse tota tréntie, inca nu cersiesce, cì aceleasí trei buchetiele de flori mai totu vescedite, cari de o septemana númai cu i le am platitu de 3—4 ori, le imbia tutoru trecatoriloru sa le cumpere cu cate trei soldí. Nu lipsesce inse totodata a spune celoru ce stau impregiuru, ca ea tîne pre mama-sea, veduva lángeda, ce jace in mansard'a*) unei case vecine cu 7 plánuri. Serman'a! e aproape de luna de nu tocmai in ceru la asié inaltíme. La noi seracimea locuesce in bordéie, va sa díca diumetate in gropa. In Parisí ea e susu pre calea cotra ceru sî are celu pucinu de nutrétiu aeru curatu, deca nu totu-de un'a mamaliga.

Eca-ne, ajúnsemu la taverna**) lui Peyronet. Den antea ei se afla unu tergu de poporu, cá la jocu in blacútia, facundu cercu in giurulu a doi flacai plebei, cari sacramentandu den respoteri cu cea mai mare energia se

*) Odáia suptu coperisiu dupa numele fuimosului arcitectu Mansard.

**) Carciuma.

lupta dé intrentel'a, spre a-sî reabilitá onorea vetemata lunga pochárie. Asémene duelu e iertatu in Parisî, númai sa fia ambi litegantii cu manile gole, sî nimenui e concesu a-sî arogá dreptulu sa'i desparta, pana ce a superatu*) unulu pre altulu sî i au pusu genúchiulu pre peptu. Cev'a sgarieture, sangerare den nasu sî venetari nu se consîdera, apoi la vetemari grele nu ajunge duelulu populáriu. De acea'a sî gendarmii se uita sî dau fiacarui'a pace.

Abé se finí estu spectaclu sî éca unulu sbierandu „Au voleur! (tînetî hotiulu). Unui spectatóriu cu gur'a cascata se furase orológiulu den posunáriu, dera totu o data unu omu alu politiei, altmîntre imbracatu cá unu comite, pusese man'a pre industriáriu sî scotiendu den senu unu brau vînetu, cu care şî aretà calitatea, facú semnu unui gendarmu sa-lu incarce sî sa-lu duca la umbra.

In Parisî omenii politiei ambla in vestimente civili sî suntu amestecatî in tote societátile nimeni cunos-cundu-i. — Acést'a le castiga numele de muscari (mouchards), inse asié pentru omenii de omenia nu suntu nice gretiosî, nice periculosî, ci mai virtosu o benefácere, cace prentémpina multe neajunse.

* Tocmai intramu in magazinu sa ne cumperamu manusî, sî eca trecea unu caru funebru simplu, seracutiosu cu unu cocisiu betranu menandu unu calu sî mai betranu in pasu.

O bieta muiere repausata se ducea la cimitériu suptu muntele márturiloru, fiindu comitata númai de barbatu cu unu baiatielu in brácie sî o copilútia de mana plangundu cu totii. Me uimii vediendu atat'a indeferintia sî cugetai, ca pote sî la noi aru fi asié, deca nu s'aru dá colacu, lumina sî cruciáriu fiacarui petrecutóriu la momentu, sau cá la sasî nu s'aru globí aspru dupa statutulu decuriale**).

*) Invinsu.

**) Nachbarschafts-Ordnung.

Trecù sî intrárama in bolta. Madame Buchet ne salutà cu surisulu ei gratiosu pana inca nu apucáramu noi ai face complementu, ne spuse catev'a anecdote a propos ajustandune cate o paréchia de manusî de colorea singura nobile a páiului, (paille) risemu sî esîndu fiacare capetáramu cate unu biletu de dama pentru balulu mascatu de deser'a gratis, càce in Parisî pentru dame suntu gratis. Pentru noi ne luáramu unulu cu 20 de franci.

De acì ne dúsemu la „Palais royal,“ rendez-vous ordenáriu, sî curendu intalniramu damele nostre, pre Augustin'a sî Celestin'a. Sociulu Thevenin fù contrariatu, càcè Angelin'a nu venise sî merse sa afle caus'a. Eu sî Jules ne luáramu damele la bracieta, facumu o runda de preambulare sî intráramu la Very, celu mai de frunte ospetáriu in Parisî sa dejunàmu, cace erá intre 11 si amedi.

Sal'a erá plena de generali, lordî angli, principi rusî sî altî ómeni mari, cate doi trei la mese diferite, ne asiediaramu sî noi la midiulocu, unde ni se servira mai antaiu stridie, unu felu de scoice de mare, ce se manunca cu piperu sî sucu de lemónie mai vii sî nemestecate. E manarce forte delicata, dera pana m'am invetiátu cu dinsele am totu icnitu o septemana. Unu dejunu la Very costa unu taleru de persona, dera-mi propusei sa-mi resbunu de visulu celu prosaicu sî sa traiescu tota diu'a ca pási'a. —

La trei ore veniam de la Celestin'a cace o petrecúsemu de la dejunu a casa recomandandu 'i a se prepará de balu pre sera, cá la 9 sa o pótiu aduce cu trasur'a. Trecundu pre lunga beserec'a Santu-Rochu vediui multîme de trasure, intre cari sî ecepágie regesci. Intraì se vedu, si éca tocmai se tienuse prédeca prin celu mai renumitu predecatóriu parisianu sî regin'a ins'a culegea intr' unu taleru de auru tribute pie pentru pauperii parociei. Dedei sî cu doi taleri, nu fia imputatî (adeca de fala); sî cumu n'aru dá omulu vediendu pre regin'a colectória? Altmîntre

scapam cu unu francu, dera apoi nice tî ásiu mai fi scrisu asié lucru micu.

Regin'a Ameli'a e o dama inalta, betrana, plina de demnitate, númai i se vede suferinti'a in ochii cei rósii, cá cumu ar totu plange. Dumnedieu sa'i mai númere necásurile, càce pana acumu asupr'a viétiei regelui Ludovicu Filippu númai 11 atentate se facura.

La 5 prandîramu intr'o cafené splendida pre boluardu italianiloru sî la 9 mérseму la balu in sal'a operei, care la representatiuni coprinde 7000 de spectatori.

Intipuescetî cà erá indesata mai alesu de máschere. Preste partera se asiediase parchetu sî sal'a un'a cu scen'a erá immensa. La médilocu unu orcestru de 360 de muscantî sî giuru impregiurulu loru jocá *) o lume tota nebunesce.

In carnevalu se joca la Parisî asié numitulú „cancan,“ dántiu francu *κατ' αὐτό.* Nemica mai lascivu, mai obscenu, mai schimositu, ca acestu saltu. Csárdasiulu magiaru in gradu superlativu e divinu pre lunga acésta batujocura in centrulu civilisatiunei europene, la francii atatu de estéteci in tote usántiele sociali.

Dera nu acest'a facù mai mare impresiune asupr'a mea, ci galopulu infernale produsu despre diua. La músec'a asurdítoria sa fi vediutu trei mii de desmétéci saltandu in fug'a mare in giurulu orcestrului, cá nesce démoni batutî cu biciulu sî friptî cu smóla ferta, multu preste o ora pana la inchiaiarea balului.

Númai francii suntu in stare a produce judétiulu universale sî tartarulu aieve desfetandu-se.

Acest'a merita sa vii den marginea lunei spre a lu vedé. Esîramu den balu in reversatulú dioriloru sî de atunci am dormitu pana a me apucá de scrisu dera n'am

*) Saltare, dantiare.

mai visatu nemica, cà-mi húruia sî acumu capulu de galopulu infernale.

Fii cu Dumnedieu!

XXI.

Parisi Maiu 1841.

„Donec eris felix multos numerabis amicos,
Tempora si fuerint nubila solus eris.*)“

Dupa ce vei cetí motulu usioru vei presupune, dulcele meu, ca reversulu medaliei am satí aretu, vá sa dica reversulu fortunei ce me ajunse.

Erá tempulu sa o pátiu, càce devenisemu cu totulu sibaritu, cümü te potusí convinge dentr'unu síru de epistole care de care mai rosuria.

Asié e in lume, tote lucrurile au o fácia incantatória, profili mai pucinu gratiosî sî unu dosu intunecatú. Ferice de celu ce cauta bine la profili, ca véde sî un'a sî altulu in trecatu pre catu e de lipse spre a nu se insielá. Cine suie la munte sa nu uite ca sî coborisiulu are greutatíle sele sî pote alunecá sa cada.

Ajunsei in perplesetate seriosa, dera sunt in tier'a francesca, de unde se nascú vorb'a curágiu, sî vóiu sa adevrédiu in fapta ca nu-su pusilaninu, temple-se orice. — Am invinsu la Calarasí castravetii cei acri, nu me spáriu nice in Parisí de sup'a cea macra, pana ce iera 'mi vá suride fortun'a.

Vedí ca-su plinu de curágiu sî filosofédiu ca Talete; dera en satí depingu lucrulu in sirulu seu cu amenutulú!

Curendu dupa ce-tí espedii últem'a scrisória, pentru mai nemica, me stricai cu principele G. E in catuv'a

*) Pana vei fí ferice multí amici vei numerá,
In tempuri de reversu inse vei fí singuru.

culp'a lui, dera mai multu culp'a mea. Dîcal'a romanului: „Pana nu dai cu capulu de pragulu de susu, nu vedî celu de giosu.“ Eca, ca am datu! —

A propos de pragu, mi aducu a minte de o intem- plare caracteristeca den copilaria, candu se adeveri pro- vorb'a literale.

Nu sciu tii minte pre protopopulu nostru celu be- tranu C. Erá unu gagau inaltu sî amblá cu capulu totu susu, cá unu beliduce laureatu. Odata únchiulu Naftucu cu firea lui de tartufu consumatu l'incantase la o nunta sî i promise, ca'lu va cercetá alta data a casa. Unchiulu Naftucu scii ca erá púrure cu Dumnedieu in gura sî nu se inchiná altminte fora númai: „Dulce tatalu nostru! San- tiescasc Santu numele Santiei tele“ sî pre tep'a acest'a mai incolo, dera sî altminte erá géniu naturale sî muca- litu*) in espresiuni catu se pote. Nice o data nu ridea facundu glume, sî atunci se tavalea de risu ascultatorii.

Cas'a unchiului erá antedeluviana, cu stratu de mú- schiu de trei urme pre coperisiu sî diumetate cufundata in pa- mentu. Superbulu protopopu intrandu se loví pocu! de pragulu pliostitu sî spre neauditú scandalu injurà un'a, cá corpráriulu Miclausiu, Dumnedieu sa-lu ierte! — dera ve- nindu-sî in fire dîse: Pentru ce, boieriule, nu-tî redici cas'a, ca eca erá sa-mi crepu capulu in dóue? —

Ierta, pre-santîte parinte, respunse únchiulu: „Noi candu intrámu ne plecámu capulu, càce cas'a o facura ómeni mai demni, decatu noi!“ — Acestu cuventu e multu mai pretiosu, cá tota cas'a, replicà pop'a suridiendu, sî se consolà de cocósiu lunga rachiulu cu miere. —

Príncipele G. e omu generosu sî avutu. Deca l'ásiu fi rogatu me potea susutiené la scola, pana sî la unever- setate in Parisî, dera in mundri'a mea cea intempestiva**)

*) Glumétiu.

**) Ce nu e la timpulu seu.

lu parasii, necugetandu ca-su 300 de miliárie departe de casa sî de tierele in adevèru bune romanesci, unde nímeni nu duce dorulu mamaligei.

Me púsera unii sî altii la cale sa me júdecu pentru spese de caletoria cotra casa sî indata-mi luai unu adeptu alu Témidei, care pre 50 de franci mi-apromise sucesu bunu. — Avocatii cu emfase se chiama aperatorii veduvei sî ai orfaniloru. Eu strainu sî neespertu eram orecumu in categori'a estoru den urma. — Eh! dera facui ratiune fora ospetáriu, cace totu avocți suntu sî cei ce asuprescu pre veduva sî orfanu.

Principele opuse adeptului meu pre D. Varleau, nemica mai pucinu cá aপরতরীu seracului, pentru ca'i promise de 10 ori 50 de franci, numai sa me invétie minte.

Asié biét'a mea causa se traganà dóue luni la tribunاليةle france, cari sémèna cu tote cele-l-alte, fora a mi se decide cev'a, sî eu n'aveam ce mancá.

Me preamblai destulu 'la judele de pace, la camer'a de polítia sî la palátiulu de justítia, prin sal'a numita cu totu dreptulu a „pasiloru perdutí.“ Me mirai cumu júdecii sî avocatii franci sî in diu'a de adí se acutrédia cu peruce sî cu o spécia de rasa, cá in evulu médiu. — Unu curiosu anachronismu in tier'a culturai! —

Pre urma géniulu celu bunu mi sugerà a me presentá la ambasadorele otomanu, Resídu Pási'a, care in catev'a minute ne impacà, facundu pre principele a mi numerá siese sprediece sute de franci, sî asié mi retrasei súplec'a de la judétiulu francu.

Intr' acestea facui stúdie a supr'a legiloru sî a institutiuniloru de justitia, sî eca rezultatulu.

Cumu s'au administratu sî se administra inca justiti'a la deversele popora europene ne invétia pana sî numirea tribunálieiloru, destulu de curiosa.

Templulu Temidei (Scaunulu dreptatei) la strabunii nostri, romanii, erá forulu sau tergulu públecu. De aci

remase pentru instântie pana la noi numele genericu de foru. De ora ce fû in foru se vede ca inca de atunci dreptatea erá venale, se vindea cá o marfa, cace ne spune Tacitu, ca samsarii ei, avocatii, traiescu din nebuniile sî nefericirile omeniloru, pre candu popii den superstitiunile sî medicii den nepotentiele loru.

Dupa tempu se restrinse dreptatea den foru in curtî judeciárie, cá sa nu o védia tota lumea, catu devenise de nepotentiosa, se reduse dupa ce orbi de totu, cumu se prevediuse in alegoria cu cúmpena cu totu in camera, se vede ca scura (la Neapole camera del re), se asiediá pre banca (la Angli'a, Quine's bench), apoi pretotindene pre scaune judeciarie, unde pote luá sî tracte de alunu, incatu nu se mai potù sculá de giosu.

Ungurii sî transelvánii cu pietate o trásera la mesa, dí: tabla judeciária, sî o ospetara cu aldamásiel indatenate sî prevediute chiaru in legile nostre cele venerabili, pana ce francii, batuta sau chefuita nu sciú, o culcásera in patu de dreptate (lit de justice). S'au induratu urmatorii lui Maometu vediendu-o ca n'a repausatu in patulu dorerei sa o redice dintr' insulu sî sa o incolacesca pre canapé mole, dí: divanu.

In estu modu dreptatea, sa vede, cá antaiu la largulu, den incapere in incapere sî de pre unu mobile pre altulu, ajunse convalescinte pre divanu. Eu celu pucinu recunoscú ca den divanu mi se facú indestulare. Apoi mai barfesca cinev'a asupr'a turciloru. Eu tienu un'a sî buna, dreptatea sa o cautî in divanu, deca vrei sa fia prumpta, pana candu europenii nu-sî voru reformá institutiunile de justitia.

Inse vedî cumu stau de glume, sî me aflú in marginea precepisului; — Eh! dera sa nu ne uitamu de curágiu! —

Bine au dísu cine au dísu: „Da-mi, Domne, mintea romanului cea den urma!“ —

Dupa ce capetai banii mai antaiu tienú cu amicii

unu ospétiu, ce me custà 100 fr. luai unu quartiru eftioru, inse totu pré scumpu in planulu alu treile, cace eram me-nitu sa me coboru cate o trepta, s'au mai bine dîsu sa me suiu cate unu planu, pana vóiu ajunge in chilieie numite dupa faimosulu arcitectu mansarde, care e últemulu stádiu.

Me dusei apoi la ambasiat'a nostra turca, cace cá Bucurescianu venii la Parisî, sî prin interventiunea lui Nedim Efendi, unu turcu de omenia, Escelinti'a sea, Resîdu pásî'a in numele Maiestatei Sele Sultanului, Abd-ul-Megidu Chanu, mi estradede unu pasu de comoratiune, incare-su poftite autoritatile poteriloru aliate sî amice a lasá in pace pre N. N. literatu (homme de lèttres) den Bucuresci.

Asié de trei luni de dîle se búcura Parisii dejá avutî sî de posesiunea unui literatu romanu, ce inmultiesce numerulu secretariloru de recreatiune, care suie in esta capetale la 100 de mij de insî.

Cev'a greu e inse a trái den leteratura.

Mi restrinsei pre esta cariera curtea sî mai multu, sî me pusei pre o dieta salutária dupa atat'a tráiu pótiu dîce desfrenatu, sî eca-me scapatu de totî amicii prefacuti. Insa Celestin'a, care mi-se parea fedelitatea incarnata, de multu se intorse de la matúsia-sea den Rotomagu*), dera de trei ori cercetandu-o púrure lipsí de acasa. Crédia inşe ca nu voiesce a-sî mai face treba sî cu literatî.

Unu senguru amicu in adev eru desinteresatu mi remase totusî, sî acest'a e Thevenin, omu forte cultu, cu ale carui'a consilie totudeun'a m'am folositu.

Mai inainte de a intrebá pre acestu amicu me in-scrisei la catev'a agîntie, spre procuratiunea unui postu amesuratu caleficiuniloru mele, lasandu-le adres'a. Thevenin me admoní sa nu-mi lápedu banii la asemeni misiei, cace vá fi fora sucesu, fiindu ei totî cumu-mi dîse-intielesí

*) Rouen, cetate franca.

cá hotii in tergu, spre a storce banii de la neespertî. Svatulu mi se dede camu tardiu, càce esperiasemu lucrulu in fapta.

Agintîloru solúsemu pana la 100 de franci, sî mai bene de 100 cheltuisemu presentandu-me in casele, unde me menara totu in gala sî cu trasur'a, càce asié me invetiásera, cá sa facu efectu. Tocmai speranti'a, ce nutritiam la inceputu, capetandu pre tota diu'a dóue, trei recomandatiuni, me impedecase a cautá pre acestu amiçu, sî dela Pontiu la Pilatu resbatui Parisii in lungulu sî in latulu oferindu-me de secretáriu, de curiáriu, preceptóriu sî maiestru de limbe.

La inceputu o dedei pré-nobile sî facui nasuri, dera in multe locuri avui deceptiuni, cumu dîce nemtiulu „Pech“ sî eca catev'a casuri.

Marchesulu de Tallaru in preurbiulu celu nobile Santu Germanu cautá curiariu. Me intrudúsera la dinsulu prin 7 salune stralucite sî me priimi forte bine. I dedei probe despre cunoscenti'a catorv'a limbe europene, dera avea lipse sî de cea spáneca, sî dieu! nefiindu pre malulu Guadalquivirului nu o potui sci. Mi se pare, cà n'au avutu nice o lipse, ci au facutu pre placulu unui aginte priimindu-me, lucru la care se apleca unii domni franci.

Me dusei apoi la unu turistu anglu in paduricea de Boulogne afora den cetate. Acest'a cautá unu consóciu de caletoria in Egiptu sî Siri'a cu emoluminte forte bune. Fu deplinu multiamitu cu cunoscentiele mele sî mi facú compleminte, dîse inse, ca sî-ar tîné de pecatu a me luá in caletoria asié de ostenitória, unde nu se afla nice o comodatate, càce me afla pré delicatu pentru strapátie asié mari, cumu le cunosce. Asié scapai de agialucu, bá pote chiaru de a deveni mosce in pustele Sacharei, càce acolo spunu, ca trupurile mortîloru nu putrediescu, ci se usuca in nespulu ferbinte, cá brosc'a.

In alta dî fui indreptatu in preurbiulu latinu, Strat'a

Saint-Jacques, la unu invetiatu betranu, autóriu, cá sa'i servescu de secretáriu, cerendu númai scrisória legibile sî ortografia buna. La proba sî acest'a fû multiamitu inse-mi puse condetiuni grele, númai la 2 septemani sa esu den cabinetu, intr'o dumineca dupa amedî, sî sa manuncu cu dinsulu acasa spre a nu perde timpu. Me spariai de aceste a sî nu vrui a me ingropá de viú, nice a me face iobágiu leteráriu. —

Monsieur Omus, la barier'a Clichy, pofí cá pre lunga instructiunea fiu-seu sa mai facu sî nescari servétiemerunte doméstece. De sî nu celu leteráriu dera simtiulu boiarescu mi se revoltà la esta propúnere. Nu acceptai; „boiáriulu e totu boiáriu sî incinsu cu fune de teiu.“

O dama veduva cautá curiáriu la Elveti'a sî in Germani'a. Cine sa pota mai bine corespunde cá mine?

Me frisurai cá unu dandy*) me aruncaí in custumu negru, cravata alba sî pantofi de lacu apoi in cabrioletu me dusei intre dóuesprediece sî unulu. Mi se deschisera unu síru de salune sî domn'a me priimi in budóriu (camer'a de tualeta), me asiedià pre canapé sî ne invoirámu cu 120 de taleri pre luna. Dera adou'a dí me pomenii cu scrisória forte frumosa, profumata contienendu 10 Napoleoni de auru, cá sa me lasu de contractulu verbale, căce nu mai caletoresce. — Nu luai banii sî reu facui, flindu-ca totu s'au dusu preste catev'a díle luandu altu curiáriu care mai multu cá mine apropiá de Antinou. Precepui! —

Dóue luni de díle trecura totu cu asémeni neajunse, dera pung'a mi scadiù intr'atat'a, catu déca o ásiu portá suptu sierpáriu, dupa spresiunea únchiului Naftucu, ar stá sa me iée de nasu; deci ascinsei inca cate-va plánuri cu cortilulu, cá sa ajungu la aeru curatu, sî ce sa vedî, vecina cu mine aflai unu tesauru. Mademoiselle Pauline, o copila de 16 ani cu totulu joviale sî dragalásia, ce n'are pre nimeni in lume, fora aculu sî vóia buna.

*) June elegante, ce curédia númai de tualeta, spresiune angla.

Me vediù camu superatu, in data me intrebà ce ne casu am, sî incepù de locu a me consolá. Me duse in mansard'a ei, unde domnesce o órdene sî simpletate mu-stra, apoi mi aretà prospectulu incantatóriu de miliuni de camine preste coperisiele cetatei nicaire urite cá acì.

De dóue septemani siedu in mansarda sî cu Paulin'a fácemu menágiu de dejunu. Cafeu'a cu carbuni cu totu ne tiene numai 7 soldî de persona sî bemu cate dóue tase. De prándiu me ducu intr' unu restaurante de midiulocu sî cu unu francu prandiescu supa, ce e dreptu nu pré grasa, rasolu sî friptura cu cate cev'a legume sî unu carafunu*) de vinu, apoi duminec'a sî joi'a pasticeria sau pesce, cá adausu straordenáriu. Dera ce e mai mûktu cu tacamu de argintu sî cu coménsali imbracatî „à là bourgeoise,“ nimeni in blusa. Ser'a am pane sî brándia sau carnátiu tescuitu, apoi ieu o carte frumosa, sî mancandu ce cetescu sî cetindu ce manuncu, me delectédiu cá Maometu intr' alu treile ceru, de care si-su aproape. —

Candu siédiu a casa Mademoiselle Pauline mi stori- sesce mii de lucruri cu nespusa limbutia, mi canta cate ariete gratiose sî mi face vóia buna consolandu-me den resputeri. Mia cusutu sî o paréchia de pantofi cu cilicuri, dera presentandu-mii mi a spusu verde, ca me iubescé númai cá pre unu frate, sa nu cumuva credu ca ar fi in- amorata in mine; ei ii stă anim'a la unu blondinu, sî eu-su brunetu. — Sî acì „pech.“ — Nice eu nu-su inamoratu in Paulin'a, o iubescu tocmai cá pre o soru sî o respectu, càca e copila forte cu minte, buna sî religiosa, catu nu potí spune. Ea se ingrigescé prin amiçele ei sî cunoscute cumu mi ar poté face capetáiu. Eca caractériulu adevé- ratei griseta parisiana.

Sî amiculu Thevenin au datu comisiuni pretotindeni, inse s'au mutatu la Saint-Denis, o cetate mica aproape de

*) 1/2 de patrariu, 50 de drámuri.

Parisi sî desu ne scriemu unulu altui'a. Asié stau între frica sî sperántia. Fia Domnulu de ajutóriu! —

XXII.

Parisi Maiu 1842.

„Wo die Noth am höchsten,
Da ist Gott am nächsten.“

Eca frate, unu anu inchiaiatu de candu nu tîam scrisu. Unu anu acrn fû, dera lauda domnului! in multe respecte plinu de insemnetate pentru mine sî viitóriulu meu. In acestu tempu-mi castigai multa taria de caractériu sî omulu fora caractériu e nemica.

Dóue femei influira tare asupr'a mea, Paulin'a de care tî am scrisu sî Madame Bloum, la care me afu in condetiune, apoi amicul Thevenin, cu care desu m'am intalnit sî púrure am statu in corespundéntia.

Ducundu la posta scrisória cea den urma intalnii pre scar'a cea inalta descindiendu factóriulu aducundu-mi o invitare de la Thevenin cá pre Duminec'a urmatória nesmintitu sa lu cercetédiu in Saint-Denis. Me dusei sî petrecui diu'a la dinsulu pana târdiu dupa prandiu. In acea cetate e o abatia marétia in stilu gótecu sî in criptele ei suntu depuse corpurile regiloru franci den vechime repausatî. Amiculu Thevenin me duse sî mi aretà multe frumusétie sî insemnetatî, inse, dieu! uude nu-mi scieam de capu, pare ca nemica me interesá.

Santu-Dionisiu Areopagitulu, carui'a in timpulu lui Domitianu se taià capulu in Lutétia parişiloru, capetalea Franciei de adî, luandu-sî-lu a mana spre minunea tuturoru merse ducundu-lu pana la locul, unde e abati'a Santu-Dionisiana, sî acî intalnindu pre fericit'a Catul'a, cá unu odorulu puse in palmele ei. Asié suna legend'a in sinasáriu

sî se pote cetí vietí'a Santului in minéiulu lunei Optobre 3 díle, candu sî noi comemoramú marturi'a lui.

Esii de la amiculu sî me opintii a conservá curá-giulu. Mi númerui médiele de subsistintia in cúgetu, inca 100 de franci in posunàriu, unu orológiu sî lántiu de auru, anele, spile sî unu gementanu plinu cu vestiminte mai totu nóue; acestea inca unu anu intregu m'aru susu-tiené domnesce, déra mi intipuiamu uúmai minutulu, candu aru fí sa me despartu de últemulu soldu sî cugetamu, ca ore catu curágiu, cata anima mi ar remané atunci? —

Curágiu sî iera curágiu! díse amiculu Thevenin, dera nu-lu intrebásemu, cumu face omulu sa aiba atát'a curá-giu? —

Me dusésem cu o trasura públeca numita „Coucou“ la Saint-Denis. Fiindu mai pucinu de o diumetate de milu pana lá Parisî, decisei sa me intorcu pre giosu; un'a cá sa nu mai dau cucului bani, alt'a, cà-mi veni pofta sa cantu, apoi in compani'a altor'a nu poteam. — Asié preamblandu-me pre o carare de campu singuru singurelu-mi intonai o „Marire“ pre glasulu alu cincele „Adusumi-am aminte de profetulu ce striga: Eu suntu pamentu sî ce-núsia“ etc.

Veniam dela mormintele regiloru celoru mai potintí, sî acesta impregiurare mi sugerà estu imnu, dera sî lu cantai den tota anim'a; sî sa vedí, den acelu momentu nu me mai parasi curágiulu, ásiu fi fostu in stare sa facu celu mai mare eroismu de abnegatiune. —

Deca n'aru avé omulu religiune, nu sciu de unde ar scote curágiulu. Fora religiune nu e virtute, fora virtute nu e adeveratu curágiu. Me implui de credéntia, me leniscii sî speranti'a intr'unu viitóriu serinu me renvià de nou.

Ajungundu a casa me culcai sî dormii fora visuri pana tardiu, candu eca bun'a mea vecina intra cu aeru triumfatóriu la mine in mansarda.

„Excellentes nouvelles, mon cher!“ mi dîse. Scola sa dejunamu sî satî anúntiu noutatî bune pentru tine! —

Ne asiediáramu la mesútia sî beumu café. De candu-su nu-mi tîcni mai bine, dera extractu de pelinu sa fi fostu, totu cu acea placere l'ásiu fi beutu, númai pentru bucuria sî multiamirea ce lucia den fisioni'm'a buneii copile. — Are o fire nu se pote mai joviale, nu scie ce e necasulu, ca-ce s'au desceptatu intr' insulu cà in elementulu própriu, n'au gustatu den pocharulu amaritiunei, dera nice o alta bucuria, fora multiamirea cu starea independente, cum se afla cu miile in Parisî.

Finindu dejunulu, eca, dîse Paulin'a, sa tî dau proba de amicétia, càce númai ce e probatu e adevératu. Aci e cart'a Madamei Bloum Babejac, proprietária bibliotecei de lectura in Strat'a Santu-Lazaru Nr. 82. De acolo-mi iéu cartî de cetitu sî sciindu ca are lipse de gerante te recomandai, sî sciu, ca vei corespunde sî Domn'a te vá acceptá. Properédia, nemica n'ai de reflectatu, cà-cî mai bunu postu pentru tine nu e in Parisî! —

Me dusei neamenatu. Madame Bloum, o muiere respectabile, betrana, literata, ce in junétie fusese institutrice, mi erá dejá cunoscuta den vedere, pentru ca adese cercetasem cabinetulu de lectura spre a cetî diiáriele, sî mai alesu spre a consultá „Petittes affiches,“ in cari cautamu anúntie de posturi vacantî.

Aceste afisie me mená totu la misiiei de agintî, númai raru la ómeni privatî, era candu se templá, apoi erá totu patroni de ai loru. De lungulu observai ca aceste anúntie in ori ce diariu suntu tergulu Cucului la Sant'a Vinere*) in Bucuresci redusu in teoria; in ele se afla númai stapani rei sî servitori ticalosî, totu ce e, cumu dîce turculu „haram sî haimaná.“ —

*) La Bucuresci in plati'a Santei Vinere (Parascheva) in tota luni'a se aduna servi fora stapanu sî stapani ce-sî cauta servi; acest'a e tîrgulu cucului.

Cumu dedei cart'a, Madame Bloum sprimà nespusa multiamire. Me bucuru Domnule, dîse, multu me prevení figur'a in favorea Domniei tele. De câtev'a ori cugetai sa te intrebú n'ai dorí sa intri la mine in conditiune. Me temui inse sa nu te sùperu, mecara presentiam, ca ai fi fora ocupatiune. — Multiamii Domnei Bloum de bunetate sî civiletate sî curendu intrandu in meritulu lucrului, inchiáiáramu contractu, 100 de franci pre luna sî dejunulu in natura de la Domnia-ei. — Me recomandai apoi indulgîntiei, pana me vóiu intrúduce in afáceri sî me asigurà, cà cá o mama me vá dereptá, númai sa fiu atentu la monitiunile ei.

Mi şpuse dupa acé'a, ca púrure au avutu straini, inantea spaniolului betranu, ce murise de curendu, nnu italianu sî se bucurà, ca sî cu n'ásiu fi francu, sperandu mai multa aseditate sî serupulosetate la migalos'a ei intreprindera, decumu suntu in génere aplecatî francii ai consacrà.

Intorcundume a casa cumperai unu parasolu elegante sî-lu oferii Paulinei in semnu de recunoscîntia, care acceptandu-lu me sarutà, apoi tota diu'a cantà sî jocà de bucuria, cace prin midiolocirea ei ajunsésem la conditiune onorabile.

Mai aveam trei luis d'ori*) in punga sî inca nu me inchinássem la muntele de pietate (Versatzamt). Asié dusei pre copil'a in acea sera la teatru, sî a dóu'a dî intrai cá gerante la biblióteca, cá sa-mi fruptifecu talentele leterárie.

In diu'a d'antàiu invetiai a purtá stráti'a sî intr'o septemana eram perfectu suplente alu Domnului Guzmanu, repausatulu antecesore. Cartea principale sî o rezervà Dna Bloum pentru sine.

Cate opere literárie nóue le castigamu sî tote diia-

*) galbenu de 20 de franci (franculu 24 x. arg. sau 3 lei).

riale, ce esu in Parisî, unele pana in cate 20 de exemplârie. Tote se impartu spre cetire la o miia de prenumerantî; diariile den ora in ora, de serâ pana demaneti'a, den di in di sau den septemana in septemana. Multe se espedu in provincia, mai alesu la satele d'impregiuru, caci pretotindeni in Franci'a e cursu postale regulariu.

Avemu trei baieti, cari numai stau den petiore ducundu si aducundu diiâriile in casele vecine, era cartile se ducu si aducu prin prenumerantî insii. Pentru cele repuse fiacare sta bunu cu cãutiunea pecuniãria, fora care nu se dau.

Esta intreprindere cu fundu instructu de 24 de mi franci aduce Domnei Bloum 3—4 mi de franci venitu curatu, caci aici tota lumea cetesce.

Me apucai cu tota anim'a de treba si-su in stare a derege tota intreprinderea. Donn'a Bloum me stimedia catu se pote, si planse ca o mama cu dorere, candu in septeman'a trecuta i-annuncioi, ca cu prim'a Juniu viitõriu voi sa o parasescu.

Ce sa facu, i-am marturisu, ca nu-mi e scopulu a me califeca pentru conditiune mechãneca, de si e cev'a mai nobile, ca bacani'a despretiata. Dorulu meu e sa colindu lumea si sa-mi adunu esperiintia. Se apleca acesta buna dama a mi dupleca salariulu si mi promise destule favori, numai sa remanu, mi repeti de deverse ori proverbiulu: „Pierre qui roule, n'ammasse pas mousse,“ adeca, petr'a ce se rotesce nu prinde muschiu. In desiertu. —

Asie me saturai de Parisî, catu pare ca cadu pre mine. Aeru-mi trebue, libertate, nu su facutu pentru ocupatiuni de acesta specia, fia catu de rentabili. Fiii naturei a nevoia se cetatienescu, deca nu cumv'a se inchina mamonului si eu nu-su de acei'a.

Acest'a speru sa fia ultem'a epistola den Parisî, cace

preste pucinu plecu de aci, sî chiaru den Franci'a, derep-tandume spre Itali'a.

In 8 ale acestei luna am fostu la Versailles, cá sa mai védiu o data acelu palátiu grandiosu, celu mai stralucitu in Europ'a, pote in tota lumea, apoi sî joculu apelu de acolo, ce se templa de la Maiu pana la Noembre in tota prim'a Dúmíneca a lunei pentru públecu.

Dóue strate ferecate ducu la Versailles, un'a pre rip'a drepta, alt'a pre rip'a stanga a Secanei. Imbarcade-rulu pre drept'a e lunga locuinti'a mea, sî asié pentru diversiune me dusei pre rip'a stanga, cá sa me intorcu ser'a pre cea drepta a casa, sî facui bine. Caletori'a tiene 35 de minute.

Sa-tí descriu pucinu acelu palátiu minunatu.

Se construi suptu Ludovicu alu XIV prin arcitectulu Mansard, care antaiu facù coperísie, cumu se vede la curtea Sambetiana. Palátiiulu cu gradin'a sî aparatulu pentru joculu apelu au custatu 290 de miliuni de táleri. Nu pote fi palátiu mai mare, cá acest'a.

In midiulocu cu vederea pre perspectiv'a cea mare a gradinei, lunga de o léghia sî adornata cu statue sî alte monuminte de mármura alba, e o galeria luńga de 230 lata de 35 sî inalta de 40 de urme. Susu boltitur'a e zografita cu mare maiestria, paretii suntu númai mármura, auratura sî oclinde. Pentru regele sî regin'a suntu 40 de sale, care de care mai frumoase sî sumtuose, tote lungi de cate 80 sî largi de 60 de urme, apoi nenumerate pentru curteni sî personalele de servétiu. In fine contine o sala de teatru sî o capela in adeveru regesci.

Cá unu ce straordenáriu sumétiu sî pótiu díce impiu de odata se vede zografitu pre cupol'a capelei den acestu palátiu chipulu regelui celui mai aasolutu, Ludovicu XIV, in cet'a angeriloru, ce stau inaintea scaunului parintelui cerescu, representatu subtu figur'a unu betranu venerabile.

La atat'a márire ajunsese estu rege, catu nu se

multiamí, cá altii a se pune dupa morte intre santí, ci de viu intre angéri chiaru. —

Palátiulu cu parcu sî gradina coprinde unu spátiu de 3 miliárie geográfece. Apele prin canale suptutereane menate in sute de sîróie se urca in catev'a basine preste dóue sute de urme in aeru sî recadu in árcuri, apoi formédia paduri, cascade sî alte figure pre destántia mare, ce incanta pre spectatóriu.

Acestu palátiu nu e acumu acomodatu pentru resiedintia, ci contine tabele atistece sî curiosetatî, ce se inmultiescu den anu in anu prin acesitiuni den partea statului.

Dela tote aceste frumosétie mi luai adio, pote pentru totu de un'a.

Ajungundu ser'a acasa aflai cu cutrémuru, ca pre rip'a stanga chiaru in tempulu ce veniramu noi se templà o crunta catastrofa pre strat'a ferecata.

Adou'a dî se aflà cumca fiindu publecu forte multu la Versailles s'au fostu insîratu pre-multe trasure intr'unu trárganu, s'au pusu dóue locomotive un'a dupa alt'a. Den intemplare cea den ante cu patru rote. Rumpendu-se o rota locomotiv'a respectiva imbranci, cé'a lalta o incalecà sî trecundu preste dins'a trase asupr'a focului versatu 7 vagonne claiá pre gramada. Suflandu ventulu infricosiatu sî fiindu vagonnele de nou zografite cu uléiu, apoi den nefericire tote incuiate de conductoru, tote ársera sî nímeni potù scapá. Arsî sî ucisî se numerara 150 de persone sî mai totu atati greu vetematî in spitale. Inca asemene desastru nu se templà in Franci'a de candu esista drúmuri ferecate.

De candu suntu bibliotecáriu cercetai númai pre amiculu Thevenin sî pre Paulin'a, care acumu e meresa a unui tipografu blondinu sî frumosu, cá unu modelu de zografitu, pre care cu últem'a ocaziune mi-lu presentá Pau-

lin'a suptu númele Leblanc totodata pofindu-me la ospétiulu nuntei, ce inse nu potui aceptá

I-am inbraciatu fratiesce pre amendoi implorandu asupra-le binecuventarea ceresca sí me despartii uimitu. Déele Dumnedieu fericire sí corónei cu virtute!

Virtutea sí perfect'a moraletate sí afla ideali númai in clasa de josu a cetatianiloru, cari in adeveru traiesce cu pana ce'i da tatalu cerescu in tota diu'a binecuventandu'i palmele misícate intru nencetata rogatiune, cumu díce salvatóriulu Jésusu. — Aristocratulu sí avutulu se tavalescu in desfrenare, era satenulu e subminatu de lacomia sí pisma in tote partile, vitie ce rodu societatea din fundamentu.

Nu vóiu uitá acea copila buna, pentru ca sentiu catu au influitu asupr'a mea sí púrure mi vóiu aduce a mente de vorbele amicului Thevenin: „Omulu onestu e buna cunoscíntia, fla in ori ce conditiune sociale aruncatu de sorte“.

Charulu domnului preste noi!

XXIII.

Nicea provinciale Juniu 1842.

„Unbilligeres gibts nichts, als einen unerfahrenen Mann,
Der nur für recht hält, was er selbst gethan.“

(Den Terentiu.)

Lasu, frate, impresiunile momentului pre alta data, sí tâ scriu despre Parisî sí despre franci den departare.

Franci'a sí poporulu francu e de acea natura, in catu omulu strainu venindu sí comorandu intre dinsii catu de pucinu, se simte cá acasa, se întielege, ca neavendu a se luptá cu lipse, — sí eu fui in parte unulu den acei fericiti in cursu de doi ani de díle. — Celu pucinu acumu asié mi se pare.

Franculu se vede ca e de unu sange cu noi, intru dinsulu e númai bunetate sî jovioletate. Deca'i vorbesci limb'a catu de reu, nu te ride, ci te corege cu multa dulcétia sî delicatétia, cá sa nu-tî véteme sintiulu catu de pucinu, se interesédia de tine, indata te intreba despre institutiunile patriei tele, căce elu e preste tote politecu, sau sî deca nu e, crede a fi.

Nu raru mi se templà sa audu de la unii, candu le naramu ore-cari impregiurari de ale nostre, eschiamandu: „Frate! voi aveti libertatea in fapta sî noi de nume.“ Fioresce aducea tempulu ocaziune cu sene, cá sa le spunu númai partea cea buna, den principiu, cá sa nu-mi categorescu tier'a. Candu den contra le desveliam ore-cumu reversulu, apoi francii erá punctuali cu consolatiunea: „Amice! francii sa traésca; númai ei ve potu scapá de jugu.“

Acì se areta caractériulu francului de natiune mare, de curágiu nemarginitu, dera sî de fanfaronata preste mesura.

Ce e dreptu, francii suntu in fruntea poporaloru europene sî cauta a se susutiena in frunte, căce indata ce s'aru lasá, ori i aru intrece altu poporu, aru remané in coda, fiundu pentru ei rangulu alu doile coda. Inse nice candu acestu poporu ambitiosu, acesta natiune amatória de gloria nu se va lasá de conducerea lumei civilesate, căce'i e sî usioru dupa ce spíretului au intratu in carne sî ose, éra celelalte natiuni s'au indatenatu cu „avtos efá“ den partea loru.

Amiculu meu Thevenin e republicanu incarnatu sî adese-mi díse, númai repúblic'a e statu deplinu sî orecandu tota Europ'a vá ajunge república.

Ce veti face atunci voi, francii, l'intrebai? — Atunci noi, cá sa fiinu totu in fruntea altor'a, fácemu „fichtre“ Chépublica*).

*) Siepublica, vorba umorísteca, aretandu prógresu dupa republica.

Francii se potu cultevá cu multa usioríntia, càci limb'a loru e cá sî universale sî nu se ostenescu, cá noi a invetiá limbe straine, afora de cele clásice. Tier'a loru e mare sî grasa in totu respectulu, de acea-a nice caletorescu in mesura, cá alte natiuni, fora cautandu castigu.

Tare strica pre franci frivoletatea; altmíntre aru subjugá lumea, cá strabuii nostri romanii. —

Observai ca cea mai mare parte din francii presupusî cultevatî, totusî suntu númai spoitî cu invetiatur'a, tocmai cá romanii nostri; càce spuindu-le de Bucuresci, de unde spuneam ca suntu dîcea: Bine, bine! amu auditu de Bucari'a e provincia asiáteca. Transelvani'a e pentru cei mai de fruntè totu asié, cá pentru noi Zeland'a nóua.

In fine la noi omulu invetiatu nu e asié pretentiosu, franculu den contra, catu de immorante se scie produce cu rara emfase.

La densii tote sciíntiele suntu reduse in abreviature, unu ce in care escelédia invetiatiu loru, dera acest'a strica nespusu de multu, ca tenerii den fire ágeri de minte, inse nu pré aplecatî la stúdiu seriosu, petrecundu cu abreviaturele perdu gustulu a-sî castigá eruditiune sóleda.

Ce sa dîcu, pentru ca atat'a sémena cu noi, sau mai bine noi cu ei, caletatíle sî defectele de odata, unele cá altele, mi fécera francii de totu chari, sî asié plecandu den Parisî, unde, nota bene, pre lunga alte persone grate lasai pre Domn'a Bloum, casî adóu'a mama, — despartírea-mi fû atatu de dorerosa, cá cea den Transelvani'a, mecara n'ásiu fi mai remasu. Sî cumu nu? candu in doi ani, firesce servindu-me númai de acea limb'a, atatu me deprinsei in francesce, catu nice a cugetá nu pótiu altmíntre, bá chiaru esta epistola e númai traductiune den francesce, la care pusei rara straduintia. Firesce ca vorbele-su elementele cugetarei.

Dera candu vorbescu de franci, intielege Parisiani, cace tí marturisescu, ca provinciele pucinu le conóscu sî

númai 10 dîle petrecui cá substitutu de invetiatóriu la o fabrica in Satulu Puteaux. Me recomandase amicul Thevenin la acelu oficiu, dera lasu ca nu-mi placú, inse nice-lu poteam cuprinde definitivu den caus'a ortodosiei mele acolo chiamata eterodosia.

Purcederea din Parisî fu, cumu tî-aretai dorerosa. Plecai petrecutu de catîv'a amici pana la locul menitu sî versai lácreme suindu-me in diligînti'a Lafitte, care cuprinde 30 de persone. Cu acesta macina uriásia mersemu pana la Cabilonu pre Socon'a ¹⁾, de unde ne imbarcáramu pre vaporu. Trecumu prin faimos'a cetate industrária Lugdunulu ²⁾ la confluintele apelor Socon'a sî Rodanulu ³⁾, prin Aveniunu, orecandu resiedentia sî feudu alu antepapiloru, Apesieste ⁴⁾ sî Marsili'a, tote cetátile Franciei, despre cari, fiindu ca n'am comoratu intr' insele n'am ce-tî nará.

Cev'a incidéntie totusî nu-tî retacu.

Debarcandu la Aveniunu den piroscafu den templeare calcai cev'a pre petiorulu unui individu, care cu totu pardonulu, ce'i opusei nu lasà a mi trentí cateva „Baszama“ cu glasu mare. Ne mai audiendu de cativ'a ani acente dulci patriótece, cá acestea, in asié mare destántia de patri'a mea sî a estui juronu, cá unu fármecu mi atinsera urechile, sî intorcundu-me cu unu „Ebadta“ den partea mea de rapinte fui imbraciatu de unu magiaru „pur sang“ crediendu ca i-su conatiunale. Se multiamí dupa pucina splecatiune in francesce, cãce finisem repertóriuulu de magiara, a me poté salutá incai de compatriotu, asemene sî eu. Conversáramu apoi fluinte germanesce, cace erá pe-stanu, sî ne patriotesáramu cu tota caldur'a, catu fumu impreuna.

La mesa pre lunga multîmea caletoriloru se aflá functiunari públeci, intre cari sî prefectulu departamentului de Vaucluse. Magiarulu meu intr'atat'a carti asupr'a bu-

1) Châlon sur Saône. 2) Lyon. 3) Rhône. 4) Aix en Provence.

cateloru, mai virtosu căce nu-su calde, sî ajunse pana a recită inantea tuturoru faimosulu „Extra Hungariam non est vita etc.“, ceea ce făcù pre prefectu, omu betranu, joviale, a’i aruncá cu ore-care umore mestecata de afectu, „ca mocanulu nu scie ce e siofranulu.“

Cuin’a francesca in adevèru e escelinte, dera panea in gèneru nu e sarata de ajunsu, pentru ca nu se sara cá la noi cu sare géma, căce in Franci’a e pucina, ci cu sare marina, ce are gustulu fadu, apoi bucatele dupa gustulu loru cautu sa le manunci mai reci, altmìntre te facu mocanu, cá pre magiarulu nostru. Franculu nu pote precepe, ca sî alte popora aru avé cev’a bunu, celu pucinu mai bunu cá elu, asié e de fanfarunu.

In Marsili’a cetate marina comerciale de frunte, unde ajúnsemu curendu cu alta diligintia, masei preste nopte. Adou’a dî fiindu domineca mersèi la capel’a greca de acolo, sî la liturgia cantai unu cheruvicu romanesc, căce nu-lu uitasem den tempulu ciervovniciei. Acest a puse pre credentiosii greci in mirare, dera fiindu ca-lu salmodiai camu den nasu, cu dulcétia, dupa Kir Petru Efesiu, tocmai cumu place greciloru, l’inghiutira pre de plinu, desî i scandalesá orecatu testulu strainu, era la urma preotulu cu totî confesiunalii me impresurara cu compleminte sî cu întrebări „*διὰ τὴν πατρίδα*“ cari firesce, crunta desamagire, le intempinau cu respunsuri france in genuina parisiana, de ora ce neogrec’a de multu mi esise den capu, mecara o cunoscušem binisioru o data.

De la Marsili’a totu pre uscatu venii la Nicea. Aici aflai trei cunoscuti, Domnulu Costa cu soci’a den Bucuresci sî consulele generáriu francu, Marchesulu de Chateaugiron, care sî in Bucuresci fù consule sî-mi stete intr’ ajutoriu la Residu-pasi’a in Parisi, candu cu procesulu, apoi unu sasu den tier’a Barciei, transelvanu, ratecitu pre aici, a nume Andreas Bolteres, dora Rosnovianu.

Nu su acumu óspetî in Nicea, căce vinu númai iern’a,

nefiindu pote in tota Europ'a locu mai placutu sî mai apertu de frigu, cá acesta cetate. E asiediata cá unu caminu, avendu muntî spre apusu, spre média-nopte sî resaritu, totî acoperitî de vii, olivi, smochini, apoi citri, portocali sî grenadî in aeru liberu, pre candu despre média-dî o strata larga cercunda tiermulu marei mediterane, ale carei unde linu se resfácia in petrîsiu de grese catu alunelale sî recorescu aerulu neinctetatu.

Siedu aici de 10 dile sî me delectédu culegundu remasîtielale de portocale din pomi, avendu la locuintia o gradina marisiora plina.

Minunatî pomi suntu citrii sî portucalii. Pre dinsii se afla pome copte gálbene cá cer'a de antiértiu, verdî cá nucile de anu sî flori in tota pomp'a de estu-tempu, cari balsamédia aerulu sa te imbeta. Apoi grenadii (rodii) in marimea pruniloru tufosî cu frundia verde inchisa, imbracatî cu flori rósie cá foculu, catu triandafirii de mari. Nu te sáaturi ai vedé.)

Am totusî sî unu necasu. Aici se afla unu misiunáriu protestante genevrinu, anume Victoru Jag, care in totu modulu se nisuesce a me face proselitu. Trébue sa scii, (asié e faim'a), ca genevrinii, protestantî calvini, suntu pentru confesiunea loru, cá Jesuitii pentru cea católeca.

Dera fiindu ca tu nu scii nice Jesuitii ce suntu, apoi númai atat'a-tî spúiu, cu vorbele Domnului Jag, ca nu se straduescu a te moralesá, din contra chiaru a te corumpe, númui sa te aduca la credinti'a cea católeca, dupa ei singur'a mantuitória. Suntu fanatici pentru proselitismu, inimici implacabili altoru confesiuni sî religiuni, dera îndulgintî in catu despre principiile moralei. Sa me feresca cerulu a imputá tote acestea parintelui Jag; fanaticismulu sî ur'a altor'a ajunge, sî in estea esclédia. Oh! ce adeveratu eca ori cine vede gunóiuulu in ochiulu altui'a sî nice de cumu barn'a intr' alu seu.

Resistai barbatesce, cace nu indesiertu de tîneru

inca ceteam omeliele in margaritulul Santului Joane Gura-de-auru. Cu atat'a me pótiu laudá sî den epoc'a ciercovniciei. Nutrétiulu sufletescu mai bine-mi prinse, cá ferturile de castraveti acri ale parintelui protopopu Andrei Jalomitianulu.

Resolui a merge dreptu la Neapole sî a me imbarcá pre unu vasu cu velu, cá sa caletorescu cu indelétele sî mai cu pucine spese, cá pana aici. Eri intalnii pre capetanulu unui bastementu tarantinu, ce face cabotágiu*) in Mediterana, acordai cu dinsulu pentru paságiu patru ducati (Unulu 5 zwanzi) sî pentru viptu domnescu, cumu díse, doi carlini (1 zwanz) pre dí, dera mi cautà a me invoí, cá sa trecu preste Neapole sî sa desbarcu la Salerno, catev'a ore mai departe. Cu atat'a mai bine, vedu mai multa lume. Caletori'a marina vá durá 10 díle. Nice acestea nu su legate de gardu, fiindu ca sî asié n'am alta tréba.

Asié dera mane plecu din portulu vecinu Villafranca, dependéncia a Niceei, cu bombard'a tarantina la Neapole sî naigatiunea vóiu sa tí o descriu din delicios'a Partenope.

Adio!

XXIV.

Insul'a Elb'a Juliu 1842.

„Durch die Meere sonder Grausen,
Wie auch Sturm und Fluthen brausen,
Hat der Mensch Weg sich geschafft.“

Am desbarcatu, dilecte, pre unu stanu de feru sî cetate nu e, cá sa cápétu distractiune, asié dera me apucu atî scrie, de sî anevóia vóiu puté spedí epístol'a den médiulu marei mediului tierei, cu securanti'a den cetatíle mari, unde secure tí le tramisei prin intermediulu ambasatoru austriace pana la Vien'a-

*) Naigatiune pre lunga cost'a marei.

Cu catu necasu am trasu in anulu den urma, in Franci'a bine m'am fostu aclimatesatu sî o pótiu numí adóu'a patria, dera ocupatiunea siedentária in Parisî-mi dedese de capu. Sa nu fi fostu intre cartî pote totu o mai duceamu, am datu inse de descrieri turístece, mi le facui lectura de pedileptiune, sî asié dorulu de duca den ce in ce impirà in mine mai tare.

Paciintí'a o esercetai númai pana-mi castigai médiele de caletoria sî mi alesei de tienta Neapolea, paradisulu paradisului *) pamentescu, cá sa-lu védiu sî sa móriu indestulatu.

Din economiele ce facui preste anu sî den catev'a giuvaiere vendute capuisem sum'a de 300 de scudí sau 1500 de franci, apoi me rediemai pre Dumnedieu sî pre bieteles cunoscíntie, cá sa o luptu mai departe.

Sa nu uitu inse, ca cerendu pasu la ambasad'a otomana in Parisî, Escelenti'a sea Residu-pasi'a binevoí a me chiamá la sene sî cu generosetate invelí intr' insulu cincí Louisd'ori pentru a me poté intorçe in patria fora a asceptá multiamire.

Tî descrisei caletóri'a pana la Nice'a provinciale sî petrecerea acolo, acumu vóiu sa tî continuu.

In preser'a purcederei facui pucina provisiune sî doi matrosí me luara cu cinulu pana la Villafranca, unde me inbarcai in bastimentulu ce stá pre ancora.

Avumu la bordu in acea sera unu spectaclu forte frumosu, càce spre serbatória principiloru apostoliloru Petru sî Paulu pre tote inaltímile d' impregiuru se aprinsera fócuri de bucuria, cá la noi in preser'a de Santu-Giorgiu, ce tienura preste 3 ore. A dóu'a dî capetanulu Rafaele Corbo, pilotulu, tata seu Giovanni Corbo, carmáciulu Gaetano, 6 matrosí sî eu impreuna mérsemu la besé-reca sî lasáramu la bordu númai doi musí, apoi dupa

*) L' Italia e il giardino del mondo, Napoli il giardino del' Italia.

rogatiune intorcundu-ne, cu caremonia se inaltia paviliunulu, se redicà ancor'a, apoi velele se inflara sî maiestosu incepù „Santa Chiara“ (asié se chiama bastementulu) a despica und'a cotra sinulu ligürecu.

Tocmai cugetamu sa cercu alemintele lui Signor Corbo, „macheroni, stocofisio, biscoto di mare, formaggio e buon' vino, tutto eccelente,“ cumu dîsesse, candu incepura tote obiectele a mi se inverti inantea ochiloru, a mi se revoltá dejunulu in stomachu sî me coprinse o ametiela asié de infricosiata, catu nu sciu ce se mai templà cu mine. Erá reulu de mare.

Bombard'a nostra, (asié se numesce esta spécia de náia cu dóue catarte, mecara nu erá armata) n'avea incarcatura, fora cev'a ballastu*) de petrísu in fundu. Doi matrosi me asiediásera la recóre intr' unu amacu**) den intru sî acolo tigorii pana ser'a tardiu, apoi esîndu tarbaticu sî leganandu-me pre punte (scoperta) aflai ca tota diu'a inaintásemu numai 3 leghie marine, cá cumu ai dîce den casa in tenda. Dera incepù a suflá ventulu serátecu sî sburáramu pre suprafáci'a licida cu destula iutîme, númai versarea sî dorerea de capu nu incetà pana a dóu'a di, in care tempu tienui dieta de mancare sî beutura, den tempu in tempu sugundu numai cevá sucu de lemónia.

In fine me dedásemu cu leganatulu naiei sî cu mirosulu undei sarate. Unu apetitu lupinu me coprinse sî incepui a inghiuti bucature nemestecate, pana ce Signor Rafaele me admoni sá me moderédu, cá sa nu cádiu préda indigestiunei.

Erá 40 de ore de candu pornisemu de la Villafranca. In dóue Juliu ser'a trecumu printre insulele Gorgona sî Capraia, sî ne aflamu aproape de canalele de Piombino naigandu spre insul'a Elb'a unde curendu ajúnsemu.

Se aruncà ancor'a in „Porto de la Rio“ descinsei in

*) Pundu pentru e celibriulu náiei candu e desierta.

**) Léganu de pândia.

insula sî me incarterai in cea mai buna casa locale. Aveam inca fesulu grecescu sî pantaluni cu cute de catefê rósia, cu cari me serviam cá costumu de caletoria. Mi se facù ovatiune de bietii locuitori crediendu, ea suntu fiúln vr'unui pásia den Stambulu.

Cas'a la care me dúsera erá chiaru acé'a, in care conacise Ludovicu Napoleonu in Anulu 1840 mai inante de a desbarcá la „Boulogne sur mer“ mi o spuse proprietáriulu casei cu lacreme, cace Elbianii au pre Napoleonu celu mare, care fusese relegatu unu tempu in esta insula in suvenire sî de famili'a Napoleonidíloru se interesé-dia forte.

Eri facui catev'a scursiuni in insula, cercetei loculu unde se splotédia minele de feru, câce tota e númai stanca de feru. Dorisemu a vedé „Portoferrajo,“ unde resiediuse Napoleonu, dera fiindu pré departe nu potui merge, mecará se imbiá ospetáriulu meu á mi dá caleusu sî ásinu cu samaru comodu spre acést'a. Totusî me suii pre o culme sî vediui loculu den departare.

Pentru distractiune pusei se-mi sparga o portiune de stanca feráteca cu esplodatiune, gustai intr'o funte apa feruginosa tare cá rachiulu; ce are virtute constrictiva, culesei smochine verátece, numite fiori di fighi, mancai sardine sî caracátetia (polpi, octopus,) prospeta pescuita de mine insumi cu amendoi musii, pana ce celalaltu personale alu ecepágiului incarcá ferrazze (minerale de feru brutu) in náie.

Minerari aici suntu condamnatii Mareducatului Toscan'a dupa esemplulu Rusiei, care inca întrebuintédia criminalii la mine. Elb'a e dependintia toscana.

Insul'a e frumosa forte, númai la loculu unde ne aflamu de dóue díle ajungu miasme den paludele de la Piombino, de cari mai me apucara frigurile, dera, lauda Domnului cu prósemulu flusu, care vá fi intr'o ora plecamu.

Dî sî tu Domne ajuta! —

XXV.

Neapole Juliu 1842.

„Veder Napoli e poi mori.“

Misériele umane suntu fora cápetu. Abé me dedasem cu marea sî incepeam a gustá o placere rara in caletori'a nauteca, candu tote mi se nemicira.

Bombard'a nostra se incarcà la Elba de ferazze, care se duseru la Salerno, sî fiindu ca se luara den locu liberu inferbentate de sore casiunara in intrulu naiei o ferbentiela ne mai audîta, catu abé potui dormi de totu golu catev'a noptî dupa plecarea, inse mai reu fù diu'a cu arsîti'a din intru sî den afora.

De regula spre sera bate cev'a ventu pre mare, ce durédie cateva ore, apoi intra bonaccia, in care tota diu'a nu faceamu 200 de stengini clatenandune.

In deverse ronduri-mi parù reu, ca nu mersei cu vaporulu, pentru ca moriam de uritu incongiuratu de apa, espusu arsîtiei sorelui pre punte sî friptu de ferazze in intru; pre-lunga acest'a standu nemiscatî la unu locu 18—20 de ore. Lasu ca nici delfini, nici recini sau altu monstu marinu nu se vedea, fora cerulu sî ap'a.

Dupa alte tote sî marinarii suntu pucinu alegri, eserchetatî in paciintia sî bigotî forte. Demanétî'a, la amedî sî ser'a inante sî dupa mancare, totu ecepágiulu se aduná la unu locu in pup'a naiei sî in genuchi cate o ora tienea rogatiuni cantate forte langurosu, cele mai multe dupa dátena dereptate la Modonna. Altmintre marinarii suntu forte ómeni de omenia.

In cateva díle finii provisiunile próprie sî fui constrinsu a me alimentá cá marinárii den cele comune. Acést'a fu coron'a suferintieloru speditiunei mele nautece. Mancasem biscotî de Brasiovu inca den teneréie, biscotî

franci, „à la cuillère“ biscotî angli servitî cu ciáiu, cunosceam gustulu macaroniloru cu cásiu de Parm'a, cu sucu de carne sî innecatî in untu própsetu. Asié mi intipuisem preparatele omonime ale lui Signor Rafaele, dera vai ce amagire! —

Biscotulu marinu sémena in virtute cu ferulu ocielitu, altmîntre e coca nesarata, cá panea francésca, macaronii lui Signor Corbo mi se servira fertî in apa simpla presaratî cu brendia múceda sî ilusrata de strépedî, stocofisiulu, o spécia de talpa ce se vinde cu pundulu, (Pfundsohle) atat'a de aromáteca, catu salu mirosî den cost'a toscana sau den Sardini'a perdute in orizontele departatu, apoi unu vinu dulce sî fadu fora proba de potere. De odata cine sa mance, dera Signor Rafaele mi dîse: „Ben certo li piacera domani“ sî in adevèru adou'a dî para ca-su páncove sî mirodie.

Promisei matrosîloru „buoná mano“ númai sa-mi faca petrécere, cá sa nu móriu de uritu. Me luara in sialupa sa ne scaldámu, in adinsu me restornara in mare sî me repescuira. Ei sariea den verticea catartului, eu abé den bordu in mare, unde apoi Signor Rafaele me prindea sî me punea in sialupa. Lasu ca aveam unu pétecu de pluta legatu de mine, cá sa nu me cufundu, dera totu gustai den candu in candu und'a amara. Asié cu asémeni esercétié, camu dure pentru unu domnisoru parisianu, petrecumu inca patru díle lungi de vera, pana ajúnsemu la locul destinatiunei.

Sa nu uitu inse lucrulu principale. Apropiandu-ne de gur'a Tibrului totu avumu unu spectaclu straordenáriu. In departare nu preste dóue sute de pasî, in linia paralela cu ná'i'a nostra, de o data vediumu unu chitu lungu, cá de 30 de cotî despicanu und'a cu marire, aruncandu den ambe narile dóue árcurî de apa spre spinarea, ce i se vedea cá o insula negra descoperita, era mai departe cod'a natatória in forma de gubernáculu, spre dreptarea cursului.

Talasulu ce'i demarcá dereptiunea facundu gigánteca undulatiune ajunse pana la noi sî cá o frúndia facú a ni se legená nai'a. Matrosii cadiura in genuchi sî cu devotiune rogara pre Madonna, sa departe monstrulu, care de sî-arú fí prinsu mintea cu noi verindu-se pre suptu náie, cá o mincia o aru fí aruncatu in aeru. Dera scapáramu, càce erá spre sera, candu incepea ventulu, sî ne departáramu de loculu evolutiuniloru acelu monstru laudandu pre Sant'a Maria vergine.

In 8 Juliu eramu la inaltîmea insulei Capri, unde imperatulu Tibériu petrecù cele den urma díle in desfre-nare pana fú ucisu. In vecinetatea estei insule ne tienù bonacci'a tota diu'a, dera cùrendu dupa dejunu avumu era de spectaclu unu fenomenu cerescu, ádeca unu eclipsu totale soláriu. Lumin'a dílei den stralucirea straordenária in aceste regiuni incetu pre incetu atat'a se intunecà, catu se parea, cá cumtu unu nuoru grosu aru fí inantea sorelui. Luáramu hérburi de sticla, le tienúramu asupr'a luminei aprinse sî apoi prevediute pre o parte cu culciusiu de funigine ne servira a poté contemplá fenomenulu astronómecu, cace cu ochii liberi nu númai nu se vedea, dera spuse capetanulu cà e periculosu vederei ochiloru.

Me mirai, ca sî matrosii italiani credu, cá romanii nostri in vracolaci, pentru ca catu tienù eclipsulu mereu se inchinara Madonei.

Signor Rafaele fora a fí erudítu avea cunoscîntie várie, sî amendoi tieneamu dese despute, mai alesu teoló-gice, fiindu ca eram dedatu cu acestea den Nice'a. L' întrebai ca pentru ce matrosii suntu asié superstitiosî sî bigoti, pentru ce nice candu roga pre Dumnediéu, ci nú-mai pre Madonna sî Santii? Capetanulu mi respunse cu multa demnitate. „Vulgulu, díse elu, nu se pote aventá cu mintea sa cercetédie lucrurile filosofece, ci elu simte númai cu anim'a, apoi divinetatea animei e „per excellen-tiam“ precast'a Mari'a (italienesce Madonna sau Domn'a

nostra), care púrure se roga pentru noi, sî prin interven-
 tiunea sea la parintele atotu-potente ne castiga totu binele
 sî ne scapa de tote relele. — Candu incepe omulu a fi-
 losofá, atunci in totu minutulu cade la indoíntie sî rateciri,
 den cari mintea nu-lu pote scote, ca - ce e marginita forte
 in amesurare cu secretele necuprinse ale divinetatii sî
 ale naturei. Bá prin necontenit'a cercetare pote omulu
 sa ajunga la supérbia sî la impetriere cotra cei-l-altî ómeni,
 dera prin credentia, fora multa cercetare, anim'a i se in-
 caldiesce sî lu face semtítóriu la suferíntiele sémeniloru
 sei. Filosofi'a mundra inca n'au stersu nice o lácrema,
 credíntia in simpletatea ei extrema le sterge pre tote, sî
 religiosetatea, fia in catuv'a sî mestecata cu superstitiune,
 nu vétema. Ea intretiene charetatea (amorea teologale), nesulu
 celu mai necesáriu sî mai profitabile omenirei. — Cine
 crede sî esercetédia faptele dictate de amorea de apropelui,
 de ace'a nu se desparte sperántia intr' unu viitóriu mai
 ferice, pana ce mortea lu scapa de unu visu púrure ne
 realesata, dera placutu sî consolatóriu in acesta viétia
 semenata de scopuli sî váluri, cá Mediteranea furiosa pre
 venturile ecenoptiali.“

Forte mi placù dulcea filosofia a Domnului Rafaele
 sî-mi vení forte „a propos, “càce in Parisí e lumea tare
 filosofa, sî nu negu, ca simtiulu religiosu sî la mine capetase
 o struncinare sî se camu tempise. Moraletatea públeca e
 basata pre religiunea, in care fia ce omu e crescutu; nú-
 mai cine e in stare a sterge tote intiparirile sî reminiscin-
 tiele omului, sa cutédie a lu desmantá de la usántiele
 religióse, in cari s'a pomenitu. — E inse preste tota
 potint'a.

Mi aducu a mente den tenerétie, candu antai'a data
 me facù Doctorulu Ostermayer sa manuncu carne Véneri'a,
 cumu, pre lunga perpetu'a icnitura, semnu vederatu alu
 aversiunei nascuta den dátena, dupa ce me dedaí mi se
 pareo, cà dora sî neascultarea sî mintiun'a inca aru fi cal-
 cari de acéasí categoria, cá transgresiunea postului.

Dupa ce trecù eclipsulu Signor Rafaele mi aretà sinulu neapolitanu den fácia, ce stá cá unu semicercu grandeosu inantea nostra. Mai antaiu Capulu misenu cu viile, unde crescea ore-candu faimosulu vinu de Falernu laudatu de poetii in cantece bachice inante de a fi cunoscutu celu de Champagne, tocmai cá acest'a. Bai'a cu templulu Veneri sî vecinu alu lui Mercúriu, cá cumu anticetatea aru fi prevediutu pátemile lunei nóue de ea necunoscute, cumu adeptii unei divinetatî de necese cauta sa invoce pre cééalalta. Marea morta, campiele eliseane, muntele nou resaritu intr'o nopte cá o ciuperca prin virtutea volcáneca. Pozzuoli cu templulu lui Jóie Serapiu, jumetate inundatu de ap'a marei, apoi muntele Pausilipù semenatu de vile sî gradine paradísece.

Cetatea Neapole, antic'a Parthenope, cá o regina pre tronu, corunata cu castelulu Santu Elmu, muindu-sî polele in mare la Castelulu „dell'uovo”, sî cuprinde gratiosu fundulu midiulociu sî Capulu de munte, cá unu baldachinu decoratu cu pini pitórici, in forma de umbréle colosali intense, se redica den apoi.

Mai departe spre apusu muntele Som'a sau Vesuviulu cá din pipa gigánteca púrure fúmega, noptea inse aretandu par'a focului, ce scote den renunchii pamentului, nice odata ostenindu-se. In fine cetatíle desgropate dupa 17 secli, Erculanulu sî Pompeja impregiurate de vii sî plantatiuni de bumbacu suntu incadrate de capulu Sorentinu, de unde pana la noi ajungea miresm'a floriloru de pomeranci, ce lu adumbrédia.

In adeveru Neapolea merita a se chiamá gradin'a Italiei sî mi-aru paré reu sa nu fi venitu a vedé acestu ráiu pamentescu.

In acé'asî dî ser'a ajúnseму la Salernu sî aruncáramu ancor'a in portu. Sî Salernulu are unu senu frumusielu.

Dogan'a nu ne iertà a desbarcá in cetate pana adou'a dî, dera capetanulu sî eu descínseму sî ne aretaramu pa-

surile, apoi adúsemu la bordu mancari alese sî vinu escelinte numitu lacrim'a Christi, cu cari ospetai ecepágiulu intregu. Sî pentru ospétiu, dera dupa usántia tota noptea cantara matrosii cate barcarole le erá cunoscute.

In 9 Juliu desbarcáramu totî sî mérsemu la besérec'a San-Mateo, unde se serbá fest'a „Madonna delle grazie“ sî dédemu charu atotu-potintelui, ca nu intempináramu periclu sî ne bine-cuventase caletori'a.

Luandu apoi diu'a buna dela Signor Rafaele dupa ce totî ai lui-mi sarutara manile plecai cu o spécia de omnibus, sî prin unu sîru nentruptu de sate, vile, cetatî ajunsei la Neapole, unde m'am incarteratu la „Nobile Albergo della villa di Napoli, calata dei Fiorentini.“

Aici asceptu serisória de la tene, númai sa te feresci de a face alusiuni politece, cà sî asié credu ómenii ça-su spionu francu.

Pasulu de la Resídu-pási'a de dóue septemani jáce la prefectur'a de politia sî fú aflatu in buna forma, provediutu cu tote visele, dera tótusî capetai esta dimanétia citatiune, sa me infaciosiédiu mane la prefectura puntu la „ore douedieci sî trei si diumetate“ (ventritre e mezzo).

Ce voiescu, Dumnedieu scie! Pote am scapatu vr'o vorba slaba den gura sî aici e loculu atî tîné limb'a intre dintî, in légea anglului*), nu sa latrí verdî sî uscate, cá in Franci'a, unde politia asculta totu felulu de esseptoratiuni cu indulgéntia, cá sa affe opiniunea públeca, fora a te superá pentru acést'a. Nu me temu inse de flécuri cà am spriginu potente pre canceláriulu francu Domnulu de Martigny, carui'a su recomandatu. Adio!

*) In limb'a angla se dice in locu de „taci“ tînetî limb'a intre dintî.

XXVI.

Neapole Augustu 1842.

„Wenn der Bauer nicht muss,
Rührt er weder Hand noch Fuss.“

Cu rara abnegatiune de sinemi sî cu multu sacreféciu, me crede, Gentilíseme! luai pen'a a mana, cá sa-tî mai scriu cev'a de aici.

Filosofi'a populária sta in proverbiele sele púrure bine nemerite sî cuprinsetórie de adeveru nedesputáveru.

„La pomulu laudatu sa nu te duci cu saculu mare.“ — De multe ori avui ocaziune sa me convingu, cá in ce pu-sei mai multa sperántia, de acolo intempinau mai mare deceptiune, sî asié-mi facui réghia, cá nice candu sa-mi incordu imaginatiunea preste óre-care gradu, spre a poté privi realitatea in fácia cu potentiosa indiferentia.

Perspectiv a fármeca, lucrulu de departe se vede multu mai perfectu sî mai rosuriu, pre candu contemplate de aproape sî in detáiu, cadu in ochi númai defectele: Poesi'a imaginatiunei devine prosa triviale in realtate.

Éca asié e sî cu delicios'a Partenope.

Nu-tî descriu Neapolea dupa gradurile de lungitúdene normale de la insul'a Ferro, sau de latetúdene ectoriale, ca-ce acestea le ai pre map'a mercatoriana, ce tî tramisei den Parisi. Nu-tî spúiu nice numerulu poporatiunei, ca-lu ai in geografia. Totu asié potî aflá, ca guberniulu locale nu e republicanu, nu e monarcia tiermurita, bunã-or'a, cá in Franci'a, dera nice despótecu, cá la musulmani, ci unu blandu sî parentescu absolutismu, cumu e mai acomodatú pentru poporale europene nemature, cari cu títia mamei sugu ide'a de aristocratismu, sî fia-care individu se nisuesce, nu prin fapte ci prin nascere a adeverí, ca e mai bunu de catu altulu, s'au celu pucinu, ca egalédia o suma sî intrece alta suma sî mai mare de individí.

Dera lasu este consederatiuni pré-inalte sî me tiermurescu la lucrulu nostru celu cu totulu modestu.

Tî am dîsu ca me sacrificu prin ostenél'a ce ieu de atî scrié. Acest'a sa o iei literale. E den caus'a caldurei de 30 de graduri, ce domnesce aici in esta epoca a anului.

Venii den Franci'a plenu de energia sî activetate sî asié luptai catuv'a tempu espunendu-me arsîtiei spre mirarea insoru neapoletaniloru, dera multu nu resistai naturei, sî eca-me preda celei mai complete indolîntia.

In multe dîle nice potî mancá de lene, in altele cu greu súferi chiaru camési'a pre pele sî tî cauta a jacé tinsu pre canapé tota diu'a in costumulu stramósiului Adamu, inante de a cadé in pecatu.

Acumu cere cugetare sî idei bine insîrate dela omulu atat'a de desmedulatu! —

Cine e constrinsu a se miscá in diu'a mare pre strate se servesce pûrure de umbrela, tocmái oficiarii sî generalii ostirei locali, cá sî altii. Omenii ambla in bracamentu asié de usioru, catu abé nu se vétema decînti'a^v in pûblecu.

Diu'a pare ca e cetatea morta, ser'a sî dimanéti'a roiesce unu furnicáriu de poporatiune de spariatu, imple tote stratele, plátiele, gradinile pûblece sî mai alesu portulu sî cost'a marei, unde pûrure e cev'a recore.

Mi place a me mestecá in poporu pretotindeni, unde se afla gramaditu, cá sa-i cunoscu morávrurile.

In „Largo del mercato *)“ vinu contadinii, s'au locuitorii satelorú sî insulelorú vecine cu provisiuni la tergu sî au pórturile cele mai pitorice, ale muierilorú parte mare sémena cu ale femeilorú romane ardelene, bá sî limbágiulu aduce bine cu celu romanescu. Aici audii chiaru spresiu-nile: „Mama-ta, Sora-ta,“ cari nu-su usetate de cei-l-altî italiani. Zarzavaturi se aducu pre magari in cósîntie, era laptele nu se vinde in plátia, ci proprietáriuulu duce vac'a

*) Pláti'a tirgulni.

de fune den porta in porta, sî fia carui-a mulge in vasulu própriu cantetatea de lipse, càce altmîntre s'ar sarbedî de caldur'a cea mare.

In Largo del mercato se facu esecutiunile de justitia inca den vechime. Lunga balcunulu palátiulu judeciáriu suntu infipte in parete orisontale catev'a cîepúsie de feru avendu in verfu ingradeture in forma de lingura, sî aci stau sî adî capetînele consociloru faimosului Masaniello, care in médiulu seclului alu cincî-sprediécele den pescariu prin revolutiune in 15 dîle se facuse rege sî apoi fû ucisu.

Caractériulu poporului se pote studiá sî la alte locuri.

Suntu in Neapole cercitre 300 de beséreci tota diu'a deschise, dera credî ca ajungu? — In tota respantea pre strate inca se face servétiu divinu sî se celebrédia nenumerate procesiuni, unde poporulu cu adunca pietate iea parte sî petrece multe ore in genuchi cu devotiunea, in tote dîlele, càce aci totu de un'a e serbatóri'a orecarui santu.

Nicaire atate icone facatórie de minuni cá in Neapole. Taumaturg'a principale e Sant'a Brigitta, care singura scapa de tote nevoile sî conduce cu securántia caletorii pre mare sî pre uscatu. Sî suntu in besérec'a ei „ex voturi“ catu nu mai incapu pre parétî sî pelegriinii o împregiura cu miiele.

Populáti'a (plebea) neapoletana pre lunga atátu nutrétiu stîfletescu e amatória sî de nutrétiu intelectuale sî acest'a-lu cauta in giurulu portului, „al molò,“ unde in genuchi, pre branci s'au intinsî pre fole, mai alesu partea barbatesca, multe óre intr'o dî cá in alt'a, se delectédia la dechiamatiunile unoru desmétéci, numitî „canta storia,“ cari travestescu in modulu celu mai oribile epopeele diviniloru Tasso sî Ariosto. Fiacare ascultatóriu le duce in tota diu'a, vóiu sa dîcu ser'a „granulu“ (cruciáriulu), ce nu dede demanéti'a popii.

Alu treile cruciariu e da necese alu regelui, cace in esta cetate mare totu atrei'a sau a patr'a casa coprinde o

botega de „Reali Lotti“ vá sa dîca burelu de loteria, unde nice o data nu potî sa intri, asié su de indesate de lazzaroni*). Nice se afla in tota lumea atate eartî esplecatorie de visuri, sî mecara lazzaronulu nu scia carte, tótusî unu amuletu sau talismanu de acestea posiede.

Fiindu ca sîntemu la lazzaroni, apoi trébue sa-tî spunu, ca ce e acésta clase de ómeni, cace ei caracteriza Neapolea.

Lazzaronii suntu trocarii neapoletani. Deca nu scii ce-su trocarii intreba unu Brasióvianu sî tî vá spune; apoi mutatis mutandis Lazzarone sî trocariu e un'a sî ace-asî vítia de ómeni, dera cà sa nu ratecescu in catuv'a tótusî me lasu iu descriere mai pre largu.

Cu tata, mama sî progenitura Lazzaroni suntu in Neapole cercitre 150 de mii de sáflete. Dîcu în adinsu sáflete, pentru ca lazzaronii suntu ómenii cei mai de omenia in cetate. Ei se nütrescu cu caratulu marfeloru la bordu sî vice versa, cu servétie felurite la parteculari sî cu negociulu frutelor de mare prin ospetarie.

Locuinti'a Lazzaronelui e plati'a pública, stratele sî anghiurile suptu cerulu liberu; la sore, la umbra totu atat'a. Patulu lui e o corfa lunga, ce'i servesce de traga**) in meseri'a de purtatulu obiectelor. Lazzaronulu se çulca in corfa intinsu pre spate redicandu genuchii asupr'a cercului, sî tienendusî petiorele pre talpa, cá sa nu'i táia vinele. Imbracamentulu lui costa den camésia púrure destrabalata, den cioreci de pandia totu deun'a resfrintî pana la copse, unu brau de lana ce au fostu rósium sî o scufa***) era de lana, lunga, cu mótiu indoitu spre nasu, care inca au fostu rosíateca, dera acumu nu i se mai cunosce faci'a.

Lazzaronulu, feresca Dumnedieu! nu cersiesce, dera nice se tocmesce pentru lucrulu ce i se increde, ci púrure

*) Crediú ca deriva de la Lazari, caliculu din Evangeliu.

**) Instrumentu de a portá in spinare. De la traga, trager sau trocariu.

***) Caciula.

se recomanda generosetatei patronului, mai alesu candu are a face cu galantuómini. Galantuomo e ori cine e imbracatu „à la francese,“*) sî asémene omu se titulédia púrure cu „Eccellenza“ nu númai de lazzaroni, ci sî de celelalte clasí inferiori a le societatei.

Cuin'a lazzaronului inca e pláti'a públeca, unde se ferbu macaroni sî se frigu in uleiu peperoni (ardei). Elu cu famili'a, catu de numerosa se ajunge pre dî cu unu carlinu (10 cruciari argintu), fiindu ca e sobrietatea personificata. — Deca se templa cumv'a sa castige odata doi, trei sau mai multî carlini, apoi atate díle nu mai face nemica, pre cate e provediutu cu bugetulu ordenáriu. Capetale nu-i trébue, pentru ca in ecetatea lui nu voiesce prin própri'a activetate spre a-lu castigá, sa frustrédie pre concurintí de médiulu subsistíntiei momentane.

Candu lazzaronulu n'are castigu traiesce cu mure, cu brubone sî mai alesu cu fighi d' India, ce se afla in abundántia pre tote gárdurile sî ripele, apoi cu frutta di mare. —

Fighi d' India suntu frupte de cactu, care cresce cá la noi urdícile sî scaii; ele au mustu sî multa dulcétia, de sî camu fada. Frutta de mare suntu scoicútie de totu sóiulu, ce lasa marea pre prundu in tempulu reffusului; fia caré contiene o bucata de matéria carnosá mucilagenosa, ce se manunca mai viia svercolinduse de pre gaoce.

Mancarea principale in Neapole suntu macaronii, nu númai pentru poporu, dera sî pentru galantuómini, sî nu lipsescu nice pre o mesa. Aflu ca cu scopu, fiindu-ca past'a**) nutresce mai bine corpulú storsu de puteri prin necontenit'a asudare produsa de clim'a ferbinte, apoi ea n'are inconveniintiele nutrementului de carne la locuri caldurose.

*) Costumulu francu, intrudusu 'la tote poporale civilesate.

**) Bucate de faina, aluatu e im próprie, cá insemna dospitura.

Nemica mai cómecu de catu a vedé pre Lazzaronii ospetandu la macaroni. In giurulu unui blidu se asiédia josu in mediuloculu plátiei tat'a, mam'a sî copii, unulu in pol'a altui'a, fia-care iea man'a plina de macaroni fertî, ii redica catu pote mai susu, pleca capulu spre cefa catu pote mai josu, atienta ochii spre ceru sî apoi den acea dereptiune, cá nesce lumbrici lasa macaronii unulu cate unulu sa'i cada in gur'a cascata sî nemestecatî ii inghiute.

Aproposetulu macaroniloru, satî spúiu, cumu-mi amblà sî mie antai'a data in Neapole.

Venindu de la Salerno in dreptulu Pompeiei doi cavaleri se urcara lunga mine in omnibus. Dedei cu dinsicu la vorba sî aflai cu placere, ca cá mine suntu ómeni de litere. Mi se recomandara receproce, unulu erá Don *) Orazio Franzo, palermetanu, altulu Don Serafino Wagner, germanu den Berolinu. Sî eu le spusei numele sî patri'a, apoi se intielege, cumu dice germanulu „Gleich und gleich gesellt sich gern, sau gleiche Brüder, gleiche Kappen“ de locu fumu intimi unii cu altii. —

Se portara cu multa civiletate sî mi oferira servétiu amicale de conductori la institutiunile locali, ce intre compleminte sî protestatiuni de recunoscintia acceptai.

Ajungundu in Neapole, dupa ce me incortera, fiindu tempulu prandiului, catra 18 ore den dí (amedí'a italeca), Don Orazio sî incepù oficiulu dícundu.: Sa mérgemu, Don Giovanni, la prandiú, te conducemu intr' unu restaurante nobile, sî me invoii bucurosu. —

Ne dusemu. Localele erá respectabile, plinu de galantuómini. .Catu ajunsemu se comandà vinu de Capri sî lacrim'a Christi in butelie, sî indata fiacarui-a se puse den ante, nu unu taliariu, ci o patena monstruosa plena cu verfu de macaroni preparatî „a la francese.“ Literatii mei

*) Neapoletanii se titulédia cu Don dupa manier'a spáneca; càce stéteru multu tempu suptu cnut'a celor'a.

pre lunga unu „con licenzia“ se desbracara pana in camésia sí desfacundu cate doi nasturi la brau se apucara de lucru. Nu facui cá densii, dera fiindu ca de catuv'a tempu traisem mai númai cu macaroni reu preparatí la bordu, credîndu ca dora in acesti'a costa totu prandiulu, sí mai alesu consederandu copiosetatea, apoi fiindu macheroni deliciosi, cá tieganulu me facui toba, mancandú totu ce erá in patena.

Pote nu scii istori'a tieganului la mes'a cumetrului; sa tí-o spuiu: Unu tieganu avea cumetru romanu.

Fu odata invitatú de cest'a la ospétiu sí i se serví zara*) cu mamaliga calda. Dupa firea lui romanulu se scusà pentru pucinetatea bucateloru imbiindu pre cumetrulu sa poftesca. Tieganulu intre protestatiuni de multiamita laudà darulu domnului sí-sí provediù pantecele de zara cu usura. — Se aduse apoi purcelu friptu sí placinte, era tieganulu d'a se cai sí d'así muscá búdielè la tota bucatur'a ce ducea cumetrulu in gura, ca-ce elu n'avea unde sa mai bage. — Ai, cumetre, díse in fine: „Ce bucate bene gatite, dera reu protivite. Trebui'a antaiu purcelatele, apoi placintatele, sí la urma sa fi zaruitu, cui ar fi mai trebuitu!“ —

Asié patii chiaru cu literatii mei, le numerai bucaturele de la supa pana la pome, ce se adusera in urm'a macaroniloru dupa mod'a europena, cace eu nice potui gustá den acele bucate. Pre urma aflai ca macaronii suntu stilpulu casei sí altele vinu in órdene, unde se pote.

Tréca, merga, cugétam. Celu pucinu me voru omeni Domnii literatí pre spesele loru, dera tocmai aci mi se puse siéu'a. — Nu númai ca pote nu mancásèra de trei díle, càce me spariai, ce bagara intr' insii, dera Don Serafino avea númai unu carlinu in pugiliariu sí Don Orazio sí-lu uitase cu totulul a casa. Fora nice unu cuventu solui

*) Altmintre: lapte acru, lapte batutu.

ratiunea pentru totî, ba inca me prefacui a me superá, cãce nu me onorédia cu dreptulu de a le fi amfitriunu, sî mare norocu, ca tote fura éftene, númai cev'a preste unu taleru cu vinu cu totu.

Aflai pre urma, ca comensalii mei erá doi asié numitî caveleri de industria sî dupa acest'a me camu ferii de dinsii. Dumnedieu sa-tî dée sporiu! —

XXVII.

Neapole Septembre 1842.

„Il tempo passa e non ritorna a noi,
E non vale il pentirsene di poi.“

Mi am plinitu, amatiseme, misiunea in Neapole sî preste pucinu plecu, „horribile dictu“ tocmai la Petrupole. Vá sa díca dupa ce me mai fripsei in poterea verei la Neapole, unde e cea mai ferbinte clima in Europ'a, fatulu decise, cá tocmai in poterea iernei sa me aprópiu de polulu arcticu, spre a degerá pote in zon'a ghiaciosá. Patii, cumu díce romanulu „De nevóia manci sî colaci.“ Aflai o familia rusa, cá sa o petrecu pana a casa cá curiariu, fácemu calea incetu prin Franci'a, Elveti'a sî Germani'a in cursu de 6 luni, cá sa ajúngemu spre finitulu carnevalului in Petrupole. Mi se deschisera in tempulu den urma mai multe cariere, preferii inse acest'a, pentru ca-mi da ocaziune a vedé locuri nóue. Acordai pre luna 80 de taleri sî 300 pausiale de rentorcere, emolumente bune, pótiu díce púpeza pre colacu. Cá sa meruescu atat'a po-team fi 3 ani bibliotecáriu; númai de n'ásiu degerá in stepele ruse, cá armat'a lui Napoleonu. —

Dera pana a nu plecá spre regiunile iperborée vóiu in scurte trasure sa-tî mai descriu un'a den scursiunile mele in giurulu Neapolei.

Erá intr'o dî cotra sera in pláti'a „Largo di castello,“ unde esîsemu cu Signor Ronzoni, cá sa luamu in revista miseatiunea populária, totudeun'a desa spre declinulu dîlei, candu eca den antea nostra unu corricolo desiertu cautandu pasagiari.

Signor Ronzonie unulu den nenumeratii ciceruni locali, cari de ordenáriu suntu ocupatî númai in tempu de ierna, candu concurgu strainii la Neapole, unde ierna nu e. De multu erá redusu a sí suge den unghie, cá ursulu, pentru ca n'avea nice unu castigu dupa ce tota lumea caletória cautase zon'a stemperatu in Elveti'a sí pre malulu renului in Germani'a. Tiendu eu in acea epoca loculu lordîloru angli sí alu principiloru rusî mi se oferise, númai sa lu tînu de maneara sí beutura cu destulu cúmpetu, a me insocî sí a mi aretá tote memorabiletatîle in Neapole sí impregiuru.

Sa mérgemu díse la Pompei'a sí la Vesuviu, cace cine scie, candu vei mai avé ocaziune favorabile de a le vedé in viétia, sí fora multa vorba luáramu locu in corricolo cu command'a „per Pompei!“

Corricolo e o trasura cu patru roté sí porta pre arcuri aeriane cá léganulu o scoica de calesa, in care e locu pentru doi galantuómîni, ce sí porta cea mai mare parte a spéseloru de straportu. Dupa ce ne asiediáramu in scoica, cociariulu standu pre scandur'a denápoi in petiore sí tienendu frenele unuí cursóriu tíortionatu cu multe zargaláie sí clopotiei preste capetele nostre, cá Febu in quadrig'a sea etéreca, dreptu semnu de locomotiune, trei minute nentrueruptu continuà unu plésnetu de bíciu finindu de odata cu schiamatiunea tonífera: „per Pompei!“ — apoi cá pristenulu sburà coricolulu preste basaltulu strateloru despicandu in dóue o mare de Lazzaroni sí alti in aflușu.

Pana la puntea „della Maddalena“ pre ap'a Sebetulúi, confiniulu cetatei neacopoletane, pre capra, pre ruda, pre graduri, de láturi, de napoi sí chiaru de desuptu intr'unu

rétiu alu coricolului inca 15 individî coprinsésera posturi de pasagiari sustemisase dupa categoria, de la unu grano pana la 5 de persona, cace 17 individî incapu in corricolo, sau próprie dîcundu pre lunga dinsulu.

Erá o grapa de pasagiari pitoreca, demna de penelu maiestru, totî descultî, pana la fratele Girolamo asiediatu pre capra, ce dupa prescriptele ordenului monacale avea calige de lemnu, care'i acoperiá talpele.

Suptu plesn'a de metase a Faetunului, mai alesu inse suptu energiosele comande sî gesteculatiuni, desî atatu de sarcinatu úniculu cursoriu in scurtu tempu curmà destánti'a nu nensemata pana la „Torre dell' Annunziata“ unde descinsemu sî pana a dóua dî másemu intr'o locanda aprobe de costa marei.

Cu reversatulu dioriloru ne sculáramu sî pedestri mérsemu a vedé cetatea Pompei'a, de viia ingropata in anulu mantuintiei 79 cu cenúsi'a sî sperl'a din Vesuviu. Acesta catastrofa se templá cu ocasiunea primei eruptiuni cunoscuta a acestui vulcanu, care fû sî cea mai infricosiata, dupa ce muntele multî secli dormise sî devenise cá o colnice placuta, tapetiata cu ierba verde sî smaltiata cu flori.

Istori'a conservase memori'a cetatei Pompe'a sî a Erculanului, totu de odatu cutrupite, inse loculu, unde ele fúsera asiediate lumea l'innorà cu totul, pana la anulu Domnului 1706, candu cultevatorii campestri sapandu la vii le descoperira mormintele atat'a de pretiose, sî adî cea mai mare parte iera vedu lumin'a dílei sî punu pre spectatóriu in mirare.

Ne preambláramu pre 26 de strate pardosite inante cu doue mii de ani, incongiurate de case sî provediute cu trotórie elegantî, visetáramu mai antaiu unu síru lungu de tumbe sau monuminte mortuári cu inscriptiuni, case, palátie, foruri, teatre sî temple mai totu intregu sî asié de bine conservate, cá cumu ieri númai le aru fi parasitu locuitorii fugundu de turci sau de tatari.

Mosaicele sî picturele a fresco pre paretî, apoi tote cele-l-alte relicie desiertate de cenúsi'a, ce le insepelise, suntu atat'a de vii sî frumose, cá cumu in septeman'a trecuta le ar fi facutu artistulu. — Tote atesta opulinti'a sî gustulu, dera sî decadenti'a moravuriloru locuitoriloru acestei a dóua Sodoma pre timpulu, candu se aretà cresti-nismulu in lume cu rigidele lui reforme.

Intre altele se vedu urme despre latîrea cultulu priápecu cu profusiune reproduse prin artíle plástece, in basorilievi, nenumerate amulete de bronsu sî alte repre-sintatiuni cu totulu obscene, intre cari cevá non plus ultra, unu facsimile de phalum aiftu cá insemanu públicu la cas'a de disolutiune, lucruri ce paru a justeficá catastrof'a ce au cercatu cetatea Pompei'a sî celelalte 6 neferici lo-caletatî impreuna cu dins'a. —

Dupa ce veduii tote, pana sî schelete destule de ale noiloru sodomitî, luai remasu bunu de la aceste locuri memorabili sî veniramu preste campie de bumbacu sî vii fructifere in cenúsi'a vesuviana pana la Resin'a, unde ne castigáramu ciuci (ásini), sî calari suiramu spre muntele Som'a, cumu se chiama Vesuviulu de vecini, cá sa vedemu de aproape sî autoriulu nefericirei pompeiane.

Calea duce a munte preste culcúsie de lava catu rósia, catu sura sau negretiosa, dupa cumu fú mai de multu sau mai de curendu vomita pre acele locuri, era ici cole pre lunga cate o oase de cultura, sau petece ce au scapatu de potopulu vulcánecu in origine, sau se forma prin cenúsie coadunate dupa tempuri.

La calma numita „delle ginestre,” regiunea juniperului, unde se afla eremitágiulu San-Salvatore, descalecaramu de pre ciuci, intráramu in chili'a fratelui sî ne incrisemu numele sî patri'a in regestrulu ce ne presentà, cá sa se scie cine suntemu, sî de cumv'a amu avé pofta de a imitá pre Empedocle, sa nu fimu constrinsî a face descultî itineráriulu spre tartaru.

Mai încăleacăramu o data sî ascînsemu pana la locul numitu „Atrio del cavalo“ immediatu la pol'a gurguiului cónecu custatóriu cschisivu de lava impetrita, morta, fora celu mai micu semnu de vegetatiune.

De aci tramisemü ciucii in giosu lunga cremitágiu sî impreuna cu unu caleusu anume Giuseppe, pre poteca sierpunte, printre lava ne suíramu 45 de minute in soletúdene infioratória, trista sî solemnu imposante, pana la marginea cratériului celui mare in verticee, la inaltíme de 3660 de urme preste livelulu Medeteranei.

Den locásiulu desructiunei sî alu mortii, unde necurmutu laborédia poteri suptuterane spre a-lu face sî mai infricosiatu, cautai cu ochii asupr'a marei presarata de insule sî barce cu miele, apoi asupr'a cercuitului paradisecei Campania*), sî nu me saturam de frumuséti'a naturei stralucita contemplandu-o den acelu locu tristu sî fora viétia.

Gurguiulu Vesuviulu are forma de caciula cu fundulu apesatu, cá o caldare giganteca, den midiuloculu carei'a resuffa cratériulu actuale impregiuratu de scuri gramedite in inaltíme, ce egalédia marginile esterne ale cratériului principale. — Den 20 in 20 de secunde vulcanulu improsca cu repegiune mare o bufata de scuri usiore, inflacarate, insocita de fumu grosu sî abori de puciosa sufocatória, pana in altime de 300 de urme in aeru, apoi aceste proiectili recadu cu fracasu formidinosu in forma de rachete in intrulu vulcanului, cá iéra sa se improsce, dera mare parte superate de ventulu, ce la acea inaltíme totudeun'a suffa, pre de laturi, pre candu fumulu cu aborii se straforma in nuoru, care perpetuu adumbrédia vertecea vulcanului.

Dupa prim'a contemplatiune mai inante de tote cercundáramu in 40 de minute crateriulu esternu amblandu

*) Provinci'a neapoletana porta estu nume.

preste lava petrificata asemene unui aluatu dospitu, rosiá-tecu, reversatu preste busele capesteriei*), apoi descinsemu in intru.

Terenulu suptu petiorele nostre custatóriu de asemene lava intensa suná cá ol'a, semnu cumu-ca numai o scórtia usiora ne tienea preste abisulu desiertu ascunsu in senulu muntelui, era ici cole cloace de lava fusibile ferbinte ne amenitiá pasii cu inghiutire sí totale mistuire, deca am fi potecnitú intr' ins'a.

Pre locu atat'a de periculósu cu rara precautiune sí cu cutremuru inaintáramu, nu fora grautate, pana la muntecelulu de scure afenatu comasate in giurulu crateriului deschisu, la a carui pola in deverse dereptiuni fuintanea cá slatenele lava focosa, rósia, fusibile.

Ne suíramu pre muntecelu de partea ventului, cá sa nu ne innece putorea sulfurina, nice sa ne plóue pre cápete scurile ardinti improscate recadiendu den aeru. Den marginea abisului, in destántia de trei pasí númai, potumu momentanu a ne aruncá ochii in spaimentos'a fauria a lui Plutone asemene unui cuptóriu de vetraria (sticlaria). Are periferia de cercitre trei sténgini, e inflacarata, sí cu márginile inchiagate de cristalisatiuni sulfurose.

O bufata poterosa de rapinte facú a ne prestaveli de vale sí lasandu nu nensemnote portiuni den cióreci acatiate de scurile ghintiurose, semnu constatatóriu alu cutediantie nostre, ne consoláramu ca incai nu scapetáramu in lav'a combustibile la unu pasu lunga noi.

Cu unu tipariu adaptatu in maniáriu de lemnu ne facú Giuseppe impresiuni de lava cu anulu, lun'a sí diu'a ascensiunei, apoi dupa ce se recira cu ele in posunáriu esíramu pre alta parte la verfu pre terenu nu mai pucinu periculosu. Mai contempláramu odata totulu sí apoi pre o parte a gurguiului impresurata de cenúsia grosa, cá unu

*) Troca de pane.

nometu de nea descínsemu calare pre bétie in sariture capreólice, númai in 5 minute acé-asî destántia, ce o suisemu in 45 preste lave sólide.

Dupa ce cu scurile ne rupsésemu ciorecii, prin cenúsia cufundandu-ne pana in brau, ne perdúramu mai cu totulu incalciammentulu. Veniramu cumu potumu la fratele de la San-Salvatore, care espertu cu asemeni intemplari tîne una garde-roba de véchituri, spre a le imprumutá celoru ce voiescu a sí crutiá vestmintele próprie. Ne provediumu de la dinsulu cu cele de lipse pe doi ducati*) sí ne restauráramu cu o butelia de lacrim'a Christi, vinu renumitu ce cresce in cenusile vesuviane, apoi veníramu spre casa.

Ce-mi mai remane den cate mi propusei a tí mai cuminecá ascépta-le den Genev'a sau den Francofurtu, unde vomu resiedé mai multu; pentru esta data basta. Fraternal salutare! —

BCU Cluj / Biblioteca Universitară Cluj

XXVIII.

Genev'a Optobre 1842.

„D'ou nous venons on n'en sait rien;
Où nous allons, le sait on bien?“

Pana-su inca aproape de Itali'a, sí Campania naapole-tana mi e inca víia in memoria me rentorcu in cúgetu la urm'a prospeta, cá sa culegu últemulu buchetu de reminiscintie din tier'a clasicetatei.

Fusésem o data la „Lago d' Agnano“ vecinu cu Neapolea, unde retienutu de frumuséti'a locului preste mesura, negregisem miasmele pestifere produse prin cánep'a topita in lacu, sí-mi atrasésem unu morbu forte periculosu, o spécia de tifu cu deliriu, dera lauda Demnului! in 7 díle me rensanetosiai pre deplinu.

*) Unetate monetária cu valoare 10 carlini, sau 5 Sfanti.

Morburile nu sunt dese în acea climă și remediul lor e transpiratiunea străordenăria, precum și multitudinea apelor minerali și termali, cari se pot întrebuința în afară de o formaletate și speșele aere neîncongiurabili.

La întorcerea de la Vesuviu trecumă aproape de „campo santo,” cimiteriul neapoletan, și asié ne abatumă, ca să-l vedim cu acea ocașiune. —

Mă parută rău, că n'am morit, să mă fi înmormentat în acel loc de repaus, dă cel mai frumos și plăcut pământului. —

Să la costă și pe panta lină, și pe cale largă și desfătată, făcundă 12 vertegii regulărie printre doi ziduri înalți, de sus până jos tapetăți cu o plantă rampantă, ce abé se vede de florile ei rozurie. În fața care anghiu e o asié numită stântia, adăca o plătia semicerculăria, un altăriu și pe zărele den fundu un tabelu a fresco den pătămile lui Christu. Tocmai desupra unu spățiu patranghiulăriu pardositu cu petre tăiate și ermétece închiaiate acópere foss'a comuna pentru seraci. Acestă curte lazzaronăca e împregiurată de capele și mansolăie cu criptele familiărie ale patricilor neapoletani, cari de cari mai frumoșe și mai pretioșe în mărmară, pictură, sculptură și auratură semétrice despuse. E între altele o capelă gótecă mai mare superbu decorată, mai alesă cu tabele în vetrulă ferestrelor.

Den esta curte a eternetăiei, locășiulu de pe urma alu miserilor și alu celor mari esii spre costă într'unu edemă de păsice verde, la straturi de flori, cată vedă cu ochii disemenată cu cele mai gratioșe morminte de mărmară, de bronsă și de petra încongiurate de flori și adumbrite de mirtă și cipresă înalți sau de rosari și oleandri púrure înflorită. Împregiurulu estei gradine a leniscei suntă apoi salcie babilonece cu ramurile gelnice până la pământ, dăndă caractériulu de întristare loculu de repaus pentru clăsea midiolăia cetătia.

Nu sciu deca pote fi raiulu mai frumosu!

Catolicii au unu cultu raru pentru mortî sî cimate-riele loru suntu plene de poesia pretotindeni, cu catu mai multu in sensualea Italia? — Mi place a petrece intre morminte. —

Plecandu de la o parte luai monumintele in revista unulu dupa altulu. Stetei la alu unui june nu de multu ingropatu dupa cumu aretá. Inscriptiunea cu litere de auru. La capulu lui erá unu géniu de marmura caráreca tienendu in steng'a tableta blanca altminte, pre care inse ore care visetatóriu cu condeiu de plumbu scrisese versulu scepticu, ce sta in capulu acestei epistola, éra in drept'a tînea tórtia stinsa aplecata la pamentu sî cautá tristu asu-pr'a movilei ce acoperiea tierin'a junelui.

Unu mirtu sî unu oleandru in flore facea umbra placuta. Me asediai aci sî me cufundai cu totulu in cuge-tare despre destinele omului sî enigmátec'a lui fiintia, pana ce o melodia langurosa a unei voci tremurante me tredî den medetatiune, sî cá prin fármecu-mi straportá memori'a in patri'a asié de départata.

Erá cantulu unei matúsia betrana, ce lunga o pagliara*) vecina torcea la umbr'a unui smochinu sî cu vocea ei vacillante prin o ária curatu de „frundia verde“ roma-nésca, alungá paserile de la pomele pre diumetate copte.

Me dusei la dens'a. — Erá urita cá o strigóia, númai capulu golu frumosu adornatu cu peru argintiu'i dá unu aeru de respectu. In Itali'a suntu cele mai urite muieri betrane din lume, càce copile de 10—12 ani ajungundu la maturetate, se trecu forte curendu sî betranétia prematura nu númai nu le lasa nice o grátia, ci e indiecitú mai hida**) cá in climatele stemperate. Barbatii den contra se conserva mai bine cá femeile.

*) Coliba de paie.

**) Urita, ca francesculu hideux.

La întrebare me asecură betran'a, ca ari'a de frundia verde o are dela repausat'a buna sea sî Signor Ronzoni-mi spuse, ca e generale la campagnolii*) neapoletani, 'mecara pana aci nu o mai audîsem.

Dedei babii 5 carlini sî o rogai sa-mi cante pane me vóiu departá, apoi suptu undulatiunile cantecului, de bucuri'a baniloru cu atatu mai langurose, cu pasî lini, cu anim'a plina sî între sîrôie de lacreme de uimitiune parasii loculu, venindu spre cetate.

Strabunii nostri, ai româniloru, sau au fostu napoletani, sau „frundia verdea“ e melodia credita de noi sî de ei de la greci, sau de la orientali in génere. — Indicu, sî lasu sa júdece despre acest'a ómeni eruditî sî mai alesu musaii pofesi, ce vá produce canduv'a natiunea romana.

Incheiu dera frate cu Neapolea sî tî aretu templementele caletoriei pana aici.

Pasulu ~~Bce-mijdedese~~ Residu-pasi'a ~~aryla~~ Parisî suná la Bucuresci prin Neapole. Aci nefiindu ambasata otománeca, cá sa-mi instradéie estu pasu la Petrupole, autoritatile locali nu voira a mi dá drumulu sî asié fui constrinsu a alergá la protectiuni sî a me caciuli la Gerariulu rusu. Winspor sî la canceláriulu francu de Martigny, carui-á eram recomandatu de Marchesulu de Chateaugiron, consulele de la Nicea (Nizza).

Cu ajutoriulu sî rádiemulu acestor'a ministrulu de esterne Ruffo di Callabria mi estradede unu pasu nou, ce me indreptá totu la Bucuresci pre calea cea mai scurta, adeca prin Francia, Elveti'a, Germani'a sî Rusi'a.

In 17 Septembre ser'a ne imbarcaramu pre piroscafulu toscanu Leopoldu II preste nopte veníramu la Civita-véchia, portu papale, sî remanendu preste dí aci avui satisfactiune de a vedé antai'a data pre Santitatea Sea, Pap'a Gregoriu XVI, ce venise sa-sî visite portulu.

*) sateni, tierani.

Erá festivetate mare, poporu multu, salve de tunuri, nai decorate cu tote paviliunile den lume. VEDIUI pre vicáriulu lui Christu de aproape in góndola frumosu ajustata cu baldachinu de metase pre desupr'a. Pap'a imbracatu in vestimente de totu albe cu peleria rósia in capu siedea d'inaoi sí doi cardenari in púrpura den ante. Gondol'a avea in prova bandier'a restignirei sí la pupa icon'a apostoliloru Santu-Petru sí Paulu, unulu cu chiaile raiului sí celu-altu ca sabi'a in mana. Trecundu aproape de noi, mecara eramu sísmáteci, ne impartesíramu de benedictiunea apostóleca cu abundántia imprasciata in tote laturile.

Adóu'a dí demanéti'a desbarcáramu in Liburnu, portu etrúricu, sí aci visetáramu sinagóg'a ebraica, cea mai frumosa in Europ'a. Rabinii liburnesí nu se cunoscu den preotii católici dupa imbracamentu. Se pote ca au vr'unu semnu parteculáriu, eu inse n'am potutu destinge.

In 20 demanéti'a pre o fortuna infricosiata escata nóptea ajúnsemu in portulu sardu Genov'a, sí suferindu forte de reu de mare nu ne vení a cercetá curiosetáti in esta cetate, ci repausáramu tota diu'a.

Spre sera purcésemu la Marseli'a, inse ventulu sí furtun'a fura asié de contrárie, catu tota nóptea naigundu spre diua den vist'a insulei Sant'a Margaret'a ne cautà a ne intorce in urma finindu carbunii. De candu suntu nu patemii, cá in acea nopte furtunosa. Naiea suiá nencetatu muntí sí coboriá vai de valuri luptandu in sarite preste dinsele, era noi dupa ce ne vomisemú mai sí meruntaiele den noi jaceamu in paturi cu gardeni, cá sa nu ne prevalimu pre parchetulu naiei pretotindenii inundata cu apa.

Numai in 22 demanéti'a alenandu-se tempest'a*) plecáramu de nou sí spre sera desbarcáramu in Marseli'a

*) Furtun'a.

franca, unde fusesem inca in Iuniu venindu de la Parisî, dupa cumu tî am scrişu de la Nicea.

Acì siediumu dóue dîle in ospelulu „d' Orient,“ alu carui proprietáriu, Monsieur Borelle, cu tota afabilitatea me intruduse in nou'a meseria de curiáriu, cá sa mi pótiu impleni misiunea cu onore.

Mai antaiu-mi facù itineráriu esactu pana la Petru-pole, mi dede spre stúdiu sî notitia unu tabelu comparativu alu tuturoru sustemelor de moneta europene sî conspectu de reductiune dintr'un'a in alt'a, mi recomandà ospelele de frunte, nota bene cu cari Domni'a sea stá in relatiune colegiale, apoi me inzestrà cu tarife postali moderne pana la Camciata.

Domnulu Borelle avea tote acestea în dégetulu celu micu, cace singuru fusesse curiáriu sî avea esperiintia.

Pre lunga acestea-mi dede directive bune, de cari me tienu, dera me invetià sî destule cainii, de cari Dumnedieu sa me ápere a face usu. Acesta meseria inca o folosescu númai de espediinte momentanu; nu pré mi e de gustu, cá sa-o imbráciu pentru totudeun'a.

In 24 Septembre, dundu Domne ajuta! purcésemu den Marseli'a sî o luaramu spre Alpi, inse abé esiramu den cetate sî incepù o plói'a care pana in 29, candu ajunsemu in cetatea Alobrogiloru, Genev'a, necontenitu ne irrigà. Sub asié auspície nu númai caletoríramu cu greu, dera cate frumusétie naturali ni se facura apa.

Drumulu ne fù prin Vapincu,*) residentia destulu de amarita a prefecturei „Hautes Alpes“; Gratianopole,**) cetate frumoasa, ore-candu capetalea Delfinatului, acumu a departementului Isarei, in Franci'a. De acì esîndu den confinie ajúnsemu la „Chambéry“, candu v'a residenti'a duciloru de Sabaudi'a asiediata intre muntî la locu placutu,

*) Gap.

**) Grénoble.

dera cumu dîcu ploia nencetata ne stricà totu curágiulu, sî in detàiu nemica potumu visetá. Poporatiunea Sabaudiei e franca sî domnitoriulu ei e regele Sardiniei ce resiède in Taurinulu Pedemuntelui.

Intre Chambéry sî Genev'a trecumu unu podu minunatu, numitu alu lui „Carlu-Albertu,“ spendiuratu pre funi de telu (drotu) acatiate de dîoue stanci asupr'a unui precepisu. Acestu podu e celu mai lungu sî mai frumosu den cate am vediuta de acésta spécia, inse dimensiunile nu le am semnatu sî nu vóiu sa tî scriu mintiuni.

A incetatu ploia, e unu tempu plăcutu, acumu facu scursiuni, cari tî le vóiu descrie den Germani'a. Fii sanetosu!

XXIX.

Francofurtu pre Meinu Januarius 1843.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„J'ai vu les champs de l'Helvétie et ses chalets et ses glaciers.
J'ai vu le ciel de l'Italie et Venise et ses gondoliers.“

Tocmai serbai alu óptale anu nou de candu ne vedemu nûmai cu ochii spiretuali. Anulu nou dupa usântiele europene e epoc'a candu omulu face haltu in cursulu viétiei, spre a sî dá sema de trecutu sî a se orientá in respectulu viitoriului. Facui sî eu reflexiuni felurite, dera nu potui inca ajungé la rezultate multiamitorie sî me védiu constrinsu a persiste sî de aci in ante pre calea nesecura a intemplantari, pana ce tempulu vá aduce cu sene eventualetatî mai decisive. Dera nu pote fi mirare, cumu eu in consultatiune cu própriuulu individu nu potui esbuti a luá o direptiune decisiva, ci stau inca cá Erculu intre carari, avendu altu esemplu viu in antea ochiloru. Serenism'a dieta federale germáneca, cintesinti'a celoru 40 de regimeni ale poporului celui mai filosofu den lume de multu consulta despre modulu, cumu ar fi sa se fericesca

viti'a germana sî esbutésece tocmai cá sî mine a deslegá problem'a misiunei sele.

Atat'a númai, pentru ca fiindu in Francofurtu nu potui sa incongiuru a nu tî mentiuná de diet'a germáneca, ce resíede aici, sî e prim'a curiosetate a estei cetatí libere. Adóu'a curiosetate locale e judanulu Rothschild, dî imperatulu Europei, care cu spíretulu sî súfletulu seu de metalu galbenu (aurulu), face legi sî preşcrie regule de indreptare tutoru potentatíloru crestini ai acestui continente.

Dera dupa metodulu véchiu sa ieu ordenea chronologica a istoriei, sî asié me rentorcu la Genev'a in Elveti'a, de unde tî am scrisu mai pre urma.

Itali'a cu frumusétiele sele nu númai clásece ci sî naturali dupa ce petreci tempu indelungatu intr' ins'a, inca incepe a tî cadé cu greu, anume candu cunosci sî alte locuri. Te sáaturi de ver'a perpétua, verdeti'a cev'a camu palita prin arsíti'a sorelui de la unu tempu nu te mai incanta, florile cele multe sî pomele súdece de unu caracteriu partéculáriu te facu a dorí pasíscea viia, merele bature sî perele imperiali, cari in tota Itali'a nu-su asié de delicate sî saporose, cá la noi. Monumintele de arhitectura greca sau bizantina uneori tî se paru pré cochete sî poporulu italu in fine ultra-sensuále.

In clim'a stemperata, unde natur'a prescrie vegetatiunei repausu, ea renasce sî se consérva cu atat'a mai poterosa sî mai gratiosa, bá chiaru sî declinulu vegetariloru are o poesia straordenária.

• Afora den Itali'a arhitectur'a are unu caracteriu mai aspru, mai severu, cu atat'a mai impunetóriu, sî omenii suntu in génere multu mai sentimentali sî mai sólidí.

Eca diferinti'a de la o tiera la alt'a, a nume intre Itali'a sî Elveti'a.

La Genev'a ce e dreptu rosmarinulu, mageranulu sî levantulu nu suntu buruiane, cá in Campani'a neapoletana, mirtii sî pinii pitórici aici suntu inlocatí cu fagi sî stegiarí,

oleandrii și laurii cei mundri cu prosaice tufe de arinu, inse lin'a undă a Lemanului*) cu usura te indemnisa de marea turénica, Muntele albu, gigantele Europei, de patru ori mai înaltu cá Vesuviulu, coronatu de ghiácia cristalina eterna cu mai multa marire impune, și bene ca in sensulu contrăriu, dera cu atat'a mai multu infiorédia și aménintia cu destructiune pre moritoriulu ce calca asupr'a lui desier-tele pline de restriste, totu asié lipsite de viétia.

Departate sunt: Capre'a cu suvenirea cruntului Tibériu, Pausilipulu cu tumb'a divinului Virgiliu, Baj'a cu mormentulu Agrepinei, fi'a, sóci'a sor'a și mam'a domniloru Romei, dupa cumu dîse poetulu; dera aci e Lemanulu cu suvenirele sele multu insemnatórie! —

Ací au predecatu Calvinu reform'a, ce prin consecíntiele ei facú den crestinismulu ratecitu in labirintulu curatu dogmátecu o adevérata relegiune umanetária, morale, divina; aci se nascú Joane Jacobu Rousseau, omulu naturei și alu adevérului. — Voltaire, lucéferulu tempuriloru moderne, Gibbon nemoritoriulu istóricu alu Romei și Byron, neimitabilele poetu alu sentimentului, apoi catí altí genii premari ai omenirei ilustrédia cu memori'a resiedentiei loru málurile acestui lacu emininte poétece și pline de inspiratiuni.

La Genev'a siediumu intr'unu ospelu den cele mai grandeose in Europ'a, numitu „ospelulu de Bergues“ den care vedí cetatea, laculu și Alpii, inse comoratiunea ne fú scurta in proporțiunea insemnetatíloru den pregiuru.

In 2 Optobre a. t. plecáramu dé lungulu Lemanului intinsu de 7 miliarie prin o padure románteca in tota decorea costumului tomnátecu de frúndia rósia și galbena abatendu-ne cate pucinu in cetatea Lausóniu, frumosu asiediata in cost'a lacului, la Friburgu, unde visetáramu cate-dralea cea marétia și gustáramu productiunea musecale a

*) Laculu Genevei.

organului celui mai renumit în Europ'a, cu care se imită rucutamentulu tînetului sî vîielulu orcanului încatu se tresariau ferestrele. Comoráramu pucinu în Bern'a, resiedinti'a conseliului supremu alu republicei celoru 22 de cantune elvétece, apoi în Tunu, cetate amena în Oberlandulu bernese.

În 14 ajúnsemu la Lucern'a, unde vediumu monumentulu redicatu Elvetianiloru cadiutî la aperiarea palátiului Tieglarielor în Parisî, la Anulu 1792. E unu leu colosale taiatu în stanca viia strapunsu de sagete.

Acestu monumentu, cumu suna inscriptiunea e redicatu fedelitatei elvetiane. — Mi aru fi facutu inse mai buna impresiune, candu acei fii de republicani aru fi aperiatu caus'a libertatii, nu a despotismului cu atat'a fidelitate.

Regele Neapolei, sau cumu se dîce alu amboru Sicielielor sî Santiétatea Sea, Pap'a, sî acumu-sî susutienu autoretatea cu garda pretoriana elvéteca, cá regii Franciei de mai înainte, sî republicaniloru nu le e rusîne sa venda sange liberu, cá sa servesca de instrumentu, spre a retiené alte popora în sclavia. Pentru dreptulu de recrutare cantunele elvetiane cápeta sume enorme de bani, inse acestu tergu e de cea mai mare immoraletate sî nu se potu scusa falsii republicani, dîca ori ce în contra.

Omulu liberu pote sa-sî alega ori ce meseria spre a-sî castigá pana si a-sî eluptá independenti'a personale, chiaru sî servétiulu militáriu, deca are vocatiune spre acést'a, inse comerciulu sustemátecu vederatu menitu spre apesarea altoru popora cine lu vá incuviintiá la unu regimu republicanu? —

Dera asié e lumea, unde domnesce mai mare libertate politeca, acolo se areta sî egoismulu celu mai crasu, care cu atat'a mai multu te desgusta, cu catu ai acceptá, cá aci sa vedî omenirea în tota demnitatea ei perfectionata.

Trecumu de aci pre la Tiuricu la Schaffhausen, sî contempláramu renumitul cataractu alu Renului, unde

apele estui flúviu destulu de insemnatu scápeta verticale den stance de la inaltíme de 80 de urme, facundu unu scomotu straordenariu sî spumegundu in modu grandeosu. E unu spectaculu naturale den cele mai rare in Europ'a.

De acì esíramu den Elveti'a prin padurea negra la Germani'a própria sî petrecumu cate-va díle in cetatea apelu*) , acumu binisioru desierta de ospetî, apoi o luna in Stuttgardi'a sî de acolo veniramu aici, unde petrécemu forte bine, cáce nicaire in lume pote fi tráiu mai bunu, cá in esta parte a Germaniei avuta in vinuri alese, venatu de tota speciá, pome sî producte, apoi intr'o societate cetatiana fora curte sî aristocratismu sî in adevèru tolerante in respectu religionariu.

Tî asiu mai scrie despre Germani'a, ca multe mi placu ale estei tiere, dera omenii, cu cate caletatî bune au, sa sciu face sî de risu sî de ura. Asié spre esemplu „die deutsche Ehrlichkeit*)“ pre care calarescu nemptii, nu e virtute de care m'asiu fi potutu convinge in vietî'a practeca, cáci in Germani'a, cá sî aire, totî cu cari ai tréba sa silescu a te beli, cumu potu mai bine, sî ospetaletatea, a casa la tote poporale barbare. sa nu o cautî in esta tiera. Dera sa vedî, au o virtute politeca germanii, care se esprime prin „der ehrliche“ sî multu mai desu „der dumme deutsche Michel,“ care in adevèru nu le e spre onore, fiindu-ca au lasatu, cá tota lumea sa le imbuce cate unu petecu de tiera giuru impregiuru, sî catî au remasu in centru, in locu d'a se uní suptu o caciula, sa faca o natiune tare, susutienu 40 de imperatî sî patru-dieci de curtî, cá sa le storca tota sudorea; apoi candu nu mai potu-sî iéu pitiorele a úmeru sî-sî cauta patria nóua in lumea larga, in catu ei suntu cei mai aprigi cosmopolitî, tienenduse de asiom'a „Ubi bene, ibi patria.“ —

*) Baden-Baden.

**) Onestatea, probetatea germana.

Afara de acestea germanii suntu invetiati de spariatu, dera numai dupa idea loru infalibili in sciintie. Proba-ti vóiu aduce unu istoricu germanu de frunte, care viti'a (race) umana, recunoscuta de tota Europ'a cultevata suptu numire indo-europeana o numesce indo-germana, cá sa redice lustrulu natiunei sele. Cu atat'a inca n'aru fi nemic'a, dera apoi pote-se iertá la unu istoricu mare ignorant'á cu care aserédia, ca tote natiunile europene suntu de vitia indo-germana, afara númai de Romani, Unguri si Arnauti. Acestá ajunge spre a mi preface credinti'a in superstitiune si a mi formulá simbolulu asié „Deca nemtiulu invetiatu nu scie de ce vitia e romanulu vecinu cu dinsulu in mediulu Europei, crédiu si marturisescu ca cunoscintiele lui despre antepodi núi-potu fi mai esacte; remana in pace ein ehrlicher deutscher Gelehrter. Pre noi nu ne folosesce sciinti'a lui, dera sa ne adoperamu a-ne castigá insine, cace sciinti'a si cultur'a importata, fia si den tiera claseca germana, nu folosesce romanulu; ea trebue sa se desvolte la elu acasa si numai atunci va avé frupte si urmari bune pentru dinsulu. Spre rusinarea istoricului recunoscú a fi deovitia cu germanulu, dera asié cumu e lupulu cu canele voru remané viti'a latina cu cea germana. —

XXX.

Santu-Petropole Prieru 1843.

„Mundus vult decipi, ergo decipiatur.“

Candu se díce la noi „S'a dusu la Ord'a“ insemna ca cinev'a si a perdutu urm'a; si totusi Ord'a abea e departata cale de trei díle. Crédiu inse, ca prin Ord'a se intielege Odriulu (Adrianopolea), unde in adeveru cine se ducea in tempurile vechi avea nu númai cale destulu de lunga, dera si prospectu de a se intorná domnu alu tiei,

apoi in fine probabilitate de a se inchiná Sultanului cu capu cu totu.

Fia ori-care originea estei spresiuni, mie'mi lipsescu mediele de a o aprufundá, inse sciu ca pucini transelvani sî au ratecitu pasii pana la acestu capu alu lunei, sî de mine cu totu dreptulu potendu-se dîce ca m'am dusu pana la Ord'a, pentru memória-tî scriu sî de aici o epistola, den distántia ádeca de 400 de miliarie numerate dupa sborulu dreptu alu paserei.

Catu fu iern'a in potere tacui, cá sa nu fiu constrinsu a me vaitá de gerulu celu cumplitu nórdecu, precumu lamentai in ver'a trecuta asupr'a caldurei tropice neapolitane. Jérn'a aici sî acumu-sî tiene energi'a inse stempuratur'a e cu multu mai crestina, cá in lunile trecute, candu númai ducundu epistol'a la posta risecamu de a me rentorce cu nasulu sî urechile degerate, cumu multor'a chiaru estimpu s'au intemplat.

Fie tí este sire testimoniu, ca n'am degeratu sî iea-le de avisu, ca preste pucinu me voiú rentorce in lumea civilesata in nóu'a caletate de secretariu alu unui boiariu rusu de frunte, principele B . . . y.

Vedí ca cá unu adeveratu Yankee multe condetioni am scambatu; acat'a e sî acest'a mai númera sî tu.

Dera voindu a luá sírulu de unde intrerupsemu nu potiu, sa nu reflectédiu la tierile in cari petrecui mai inante, càci mi se reflectédia in memória.

Ne contestatu cea mai inalta, prin urmare sî cea mai frumoasa tiera a Europei in felulu seu e Elveti'a, ai carei muntí púrure coperití de ghiátia se redica pana la 15000 de urme preste nivelulu Oceanului, formédia nenumerate lácuri sî servescu de funte celoru mai mari ape ale continentelui nostru.

In proportiune firesce mai mica Transelvani'a sémena forte cu Elveti'a, cace de sî muntii nostri abea ajungu inaltímea de 8000 de urme, totusi sî acesti'a suntu surginte

- multoru ape ce se scurgu in tote tierile circumvecine. Númai lacuri ne lipsescu, apoi in privinti'a naturei locului usioru ne am poté mesurá cu Elveti'a.

Cu totulu den contra pre aceste locuri. De la Francofurtu mergundu la Dresd'a catev'a díle apoi trecumu totu pre siesu la Borolinu. Muntí sî colnice inca den mediulu Germaniei nu se mai vedù, afara de cate-va undulatiuni de pamentu, sî acelea rare. De la Berolinu spre Petrupole, in destantia de 210 miliarie geografice e numai o campia lúcia sî unu siesu planu cá mes'a, atat'a de monotonu, incatu tí se urescu dílele calcandu-lu, mai alesu unde lipsesce sî padurea cu totulu.

Cea mai mica movilútia, bá chiaru nescari musiuoróie aru fi in stare sa delectédie fiulu muntíloru, dera, durere pare ca nice soboli nu produce Rusi'a cá sa'i rescolesca in catuv'a suprafáci'a plana sî turtita. Multu mai reu; dupa ce nu vedí nice o cocósia catu de mica, pamentulu rusescu spunu ca e pretotindení curmatu de rovine intinse, de lacuri nenumerate in florea tiermuríloru sî e afenatu cá unu burete, ce acumu firesce nu potumu vedé de nea sî de ghiaci'a celu acoperiá.

Provediutí cu cate trei cosioce, cu cisme blanite sî saci de petiore asémene captusítí cu pele lanata, apoi cu butelie de romu sî vinu de Mader'a plecaramu in 6 Fauru den Berolinu cu posta régia sî pre drumu escelinte in 3 díle ajúnsemu in cetatea Rogiomunte, care e in este partí cea mai insemnata, nu departe de marea bálteca. Totu prin localetatí de pucina insemnata trecumu apele Oder, Visurcea*) sî Vistul'a**).

Afora de proviantulu própriu fumu tractatí mai alesu cu cipari sî cu supa de bere, apoi cu pane de secara in tote ospetariele, sî asié tier'a nu mi se parú de lauda in esta privintia.

*) Weser.

***) Weichsel.

Lasu ca iérn'a in desiertu s'ar cautá frumusétie naturali, dera crédiu ca ori-candu natur'a mastera acestoru latetúdeni nu e in stare a le dá cev'a grátia. Prusi'a den altele e fertile in cerealie ordenárie sí bine cultevata dupa cumu mi se spuse, dera e un'a den tierile fora nici unu buricu, sí nu-mi placù.

La Taurogen, statiune de mica insemnetate calcáramu pre pamentulu rusescu, tier'a uneformitatii sí a linieloru drepte cat' exochin, ne trásemu computu cu vam'a muscalesca, care in adeveru e un'a den cele mai de omenia in tota Europ'a pana chiaru sí in privinti'a cartíloru.

Cartíle netiparite in Rusi'a, nu ni se confiscara, ci sigilate in pachetu pre apromisiune de onore ni se amanuara, spre a le supune censurei in Petrupole, care apoi intr'unu minutu le dechiárà libere.

Strat'a imperiale russa pre o destántia de 780 de verste (cate 7 unu milu geográfecu) e trasa in stilu adeveratu rusu drepta cá lumini'a, fora nice unu respectu la sate sí cetatî, e forte bine macadamesata, sí materialele de reserva e asediatu afara de lumin'a drumului. Tote podurile de lemnu sí stilpii verstali, redicátî pre partea stanga venindu den Prusi'a, din 500 in 500 de stingini, suntu coloratî in linie spirale cu colorile impériului negru sí argintiu.

Acesti stilpi verstali inaltî de cate 7 urme stau cu cant'a cotra caletóriu si'i presentédia de la statiune la alt'a numerulu loru cursivu in sensu progresivu sí inversu asié, cá la fia-care sa sa védia cate verste suntu inante sí cate inapoi; era verst'a statiunária mai inalta aréta in giurulu capetului destanti'a catorv'a cetatî principali ale imperiului den cercuitu.

Den 7 in 7 verste e cate o casa cladita dupa unu siablonu uniformu in care se afla curatorii drumului sí servitorii telegrafului, la midiuloculu carei'a se redica unu turnu albu cu coperísiu rosíu. De ambe partile, adeca

spre metropole și spre fruntaria, sunt adaptate pe pereții albi câte două scandurele lungi colorate negru, cu cari se facu semne telegrafice. Acestea sunt: lini'a verticale, orizontale, inclinate spre dreapta și spre stanga, apoi cruce dreapta și Santu-Andreana. Noptea aceste semne se se facu cu lumin'a prin fanarie aternate in capulu latiloru telegrafeci.

Totu asié uniformu dupa siablonu suntu construite și casele postali, den 18 pana la 25 de verste un'a, in care strainulu căpeta adapostu gratuitu destulu de comod, mobilate fiindu de statu cu cele mai necesarie, inca forte elegante.

Lini'a dreapta intr' atat'a domnesce in Rusi'a, catu afora de provinci'a polona Litvani'a dora nice 10 localitati nu aflaramu in drumu, bá chiaru cetatea Plescovu, resiedintia guberniale cu 10,000 de locuitori, inca se lasa cercitre două verste de laturea drumului, o bajocura intr' o tiera, unde natur'a altminte pune asié pucine pédece ingineriloru la confectiunarea stratelor, incatu despre terátia. In Rusi'a mai eftenu se caletoresce cu post'a, și de ast'a ne serviramu luandu la fruntaria podorosna (pasu de posta).

Post'a rusa sbora cá ventulu și postilionii se asiédia pre capra, inchama patru cai la rota și 'i mana cu multa grátia, cá cursorii antici den quadriga. Acest'a e usántia in tota Rusi'a, cace drumurile suntu large și spatiulu concede a te latí dupa placu.

Caii imperiali la posta suntu midiulocii, dera afara de acesti'a am vediutu númai vitútie cu totulu menunte și degenerate in elimatele nórdce.

Sanie usiurele cu patru calusiei cá umbrele, chamuri de átia, proprietariulu cu barba lunga, cu cosiocu lungu și unsu, apoi cu opinci impletite den musga de teiu sbora preste scortia neei fora a se cufundá, incatu credi ca e nalucire aeriana produsa prin fat'a morgana.

Pre unu geru nice candu mai giosu de 20 de graduri, curendu curmaramu fabulos'a destántia sî in 15/3 Fauru pre o moina necuprinsa, o plóia calda sî unu noróiu, cá la Sam-Medru in regiunile nostre, intraramu in cetatea lui Santu-Petru, resiedínti'a potentisimiloru Tiari ai tutoru Rusieloru.

Acesta capetale e un'a den cele mai nóue, dera sî cea mai stralucita in tota Europ'a, cace pre lunga gustulu celu eschisetu european, are lusulu aseátecu de consociu, cá nice un'a den cate am vediutu pana aci.

Petropolea se fundà de Petru celu mare numai in 16 Maiu 1703, jace la marginea Ingriei aproape de sinulu finicu pre rovinosele maluri ale Nevei sî preste 12 insule cuprinde o suprafácia de 2 miliarie patrate. N'are portí, bariere, nici alta inchísura ore care.

Ploi'a fu númai momentana sî in noptea urmatoria atmosfer'a se asprí de ajunsu, neea coperí tin'a amortíta de trei palme, era Neva si tote canalele de mai inante erá inghiaciate ca tunulu. Númai in circuitulu Petropolei e asémene anomalia in temperatura.

Petropolea cu nemesuratele sele proportiuni pre base lata caracterédia Rusi'a in miniatura, are plátie monstruose, strate lungi sî drepte, multe largi de 150, sî nice un'a mai strimta de 60 de urme. Desî prima vista acesta cetate se pare camu destramata, face unu efeptu straordenáriu prin arcitectur'a cea alesa, prin regularitatea constructiuniloru sî grandeosetatea monuminteloru, apoi mai virtosu prin canalile sele, de ambe partí in tota lungimea incadrate de granitu cioplitu in patru anghiuri den fundamentu, sî decorate cu parapete pana la brau, fia de granitu cá de desuptu, fia de feru fusu formandu lei, grifuni sî ácere imperiali bicapetate sî bronsate.

Nu e natiune in lume mai iubitória de pompa cá muscalulu, dera nicaire se vede mai mare profusiune, spre a-sî multiamí esta pasiune; de unde urmédia cà aci case,

beséreci, dera mai alesu turnurile suntu mai tote cu cope-rísiele aurate. Totu negociatóriulu, pana sî celu mai ne-voiáziu sfarnáriu are desupr'a úsiei magazinului o tabla cu litere de aur monstruose, cari facu se stralucesca tota strat'a, de ora-ce buchile ruse dupa form'a loru coprindu unu spátíu forte latu.

Cá tota Rusi'a, mai alesu Petropolea e numai o spé-cia de castre militárie, sî cumu am dîsu de Rom'a, ca den públeculu strateloru 95 percente suntu popi, asiè se pote díce in Petropole, ca su 95°/_o soldatí, cace in Rom'a dere-gutorii publeci sî alumnii instituteloru suntu popi sî unefomatí popesce, pre candu aici soldatí sau unefomati militaresce, pana chiaru sî custodii nopturni.

Venirea nostra intr'atat'a e epocale, ca sosiramu in Petropole odata cu celu mai renumitu cantarétíu alu tem-pului, faimosulu tenóre Rubini, care dupa ce au seceratu lauri pretotindeni in Europ'a, vine de sî in declinulu vocei sele, sa culega triumfe sî in Rusi'a, unde lumea de nevoía se mulciamesce sî cu talente in declinu, cace in florea loru nimeni ríseca a le sacrificá climei periculose de aici.

Se díce cá Rubini e in declinu, inse l'am audítu cantandu la Berolinu in Púrítani, Pirata sî in Otello, unde cu vocea sea cá sî supranaturale puse lumea in estasu. Se vede cá virst'a face a se presimítí declinulu.

Mi se spuse ca in tota ser'a i s'a solutu 800 de taleri den casa comunale sî 200 de la regele de cate ori a can-tatu in Berolinu.

Aici in data dupa sosire dede Rubini trei concerte in sal'a cea stralucita a reuniunei boiaresci (Dvoriánskia sobrania). Fiindu ca venisemu impreuna pre drumu sî cá curiariu-i facusem ore cari servétie me destinse Dlu. Rubini cu ofertulu mai multoru bilete gratuite pentru concertele sele, din cari oprii numai trei sî mi facui cu

restulu mana buna la cunoscutí. La casa se dá asemeni bilete cate 5 Ruble de argintu*) unulu.

Sal'a nobilitaria e pomposa sî fu luminata cá diu'a, apoi sa fi vediutu reflexulu magicu alu uniformeloru sî ordiniloru la cavaleri apoi alu brilianteloru la dame te ai fi spariatu de atat'a avutia sî stralucire. Elitea aristocratiei ruse cá sî poporulu iubesce lustrulu din afara preste mesura.

La tote concertele lui Rubini luà parte sî Maiestatea sea Ciarulu cu tota curtea intr'o loge cu totulu deschisa. Me apropiái de infricosiatulu autocratu, in catu númai column'a, pre care stá radiematu me despartia de densulu, sî n'am admiratu pomp'a feerica sî gal'a, nice cantulu divinuu alu artistului, catu simplicitatea Ciarului Nicolau Pauloviciu, care strapurtatu de sublimitatea cantului singuru strigá Bravo sî batea din resputeri cu préi-naltele palme.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fora nice unu fundamentu tota Europ'a apusena crede, ca imperatulu Rusiei e capulu, vá sa dica papa in besereca ortodosa. Acest'a vine de acolo, ca acestu potentatu sî au estinsu dreptulu ce'i compete „circa sacra,” mecara nu tocmái asié cá regele nostru in respectulu ore-caroru confesiuni. — In Rusi'a e mai multa tolerantia religiosa, ca in tota céealta Europa, sî acest'a e meritulu Ciariloru.

In adeveru poporulu rusu nu de frica, ci den convingere venerédia pre Ciarulu seu, cá pre unu dieu visibile, dera nu in privintia relegiosa, ci cá pre acel'a, de la care senguru pote purcede totu binele sî tota fericirea temporária; cace acestu bietu poporu e tare apesatu de mii de tirani, cari tremura númai de fric'a acestui potentatu, ce le insufla cuvenitulu respectu; altmintre aru fi mai rei decumu-su.

*) Rubl'a de argintu 5 zvantî, rubl'a de arama 28½ kr. argintu.

Ciarulu e celu mai absolutu domnitoriu european sî o lume tremura inantea lui, dera evidente se areta, ca puterea autocráteca 'i e basata mai multu pre amorea supusîloru, cá a regelui Ludovicu Filipu, fiinduca departe de a se ascunde, sau a se teme de asasini, den contra e purure intre poporu, sî in tota dílele se preamba pre strate intr'o sanióra, cá unu simplu locutiinte. O caciula militária rósia destinge pre imperatulu de altî oficiari militari sî admonesce poporulu a-lu salutá. Principele de corona titulu Cesareviciu are mai atat'a védi'a, ca insusî imperatulu.

In septeman'a alba (Maslenitia) se facura, cá in totî anii, jocuri populárie in plati'a cea mare Santu-Isaacu, mai alesu asié numitii muntî rusesei sî alte paiatierie sî arlequinatate dupa gustulu locale.

Lasu altele sî-tî descriu númai muntii rusesci.

Scii ca in esta tiera mai nice musiuoróie nu suntu, cu atatu mai pucinu déluri, dera poporulu voindu a se saniá face muntî artificiosî; ádeca pre alásie treptate in penta lina adapta unu scocu de scanduri, versa pre dinsulu apa den verfu, sî acéea in data inghiaciandu devine cá o costa de colnice lúcia de ghiacia, apta de saniatu. Pre asémene munte mii de insî se súia pre trepte cu saniuti'a suptutiora, sî den altîme se laşa pre scoculu celu largu in giosu cu regegiune mare, in catu inca catev'a sute de pasî se imprime saniútiei cursu precipitatu.

Pláti'a Santu-Isaacu e monstruosa, cace are 1500 de pasî in lungime sî preste una miiá in latîme, e inse sî un'a den cele mai stralucite in Europ'a. De o parte e superb'a beséreca a lui Santu-Isaacu construita cu patru fruntárie grecesci asiediate pre cate 12 colonne fiacare, asiedera 48. Aceste colonne suntu de granitu finicu rósiiu in alte de cate 56 sî in diametru de cate 7 urme totu dîntr' unu singuru trunchiu; asupra-le se redica o cupola grandeosa sî patru turnulétie, ale caroru coperisie rotunde sî

cruci gigántece sustienute cu lantiuri suntu cu totulu aurate, precumu sî capetieele de bronsu a le columneloru. Impregiurulu cupolei suptu strásîn'a coperisiului inca se afla o colonata de feru fusu cu capetieele sî canéle aurate, apoi tote beserec'a e imbracata cu marmura veneta, sî in fruntariulu de la resaritu stà versulu den salmu „Domne intru poterea tea se vá veselí imperatulu“ firesce in limba antica slavona. De alta parte a plátiei e imposantele palátiu de ierna a lu tiariloru, apoi admiraletatea cu o ciepusia de turnu aurata, care despica nuorii, in fine cercunda plati'a palátiiulu senatului sî alu Santului Sinodu dereginte cu colonate forte gratiose. La resaritu Nev'a larga de o versta sî insul'a Santu Basiliu presenta modernulu templu alu lui Mercuriu, ádeca burs'a, altu monumentu remarcabile.

In mediuloculu plátiei e monumentulu lui Petru celu mare, acestu erou calare pre unu calu redicandu-se in dóue petiore, turnatu de bronsu in greutate de 54,000 de puntî sî asediatu pre unu trunchiu de granitu intregu de 3 miliuni de puntî ajustatu de pedestariu cu inscriptiunea:

Petro I^{mo} Catharina II^a.

Cu ocasiunea petreeceriloru carnevalice popularie, ce sémena in catuv'a cu carnevalulu den Rom'a, númai de alta fire locale sî climateca, vediui tota lumea petropole-tana in preambulare sî desfetare, apoi in Jói'a alba cea din urma dí a cursului, se aretara mai antaiu o suma de trasuri imperiali cu dame sî damicele nobili den institute, apoi totí cei mari ai imperiului in carete cu cate patru cai, cá se védia petreecerile poporului pre strat'a cea mare „Perspectiv'a nevschiana“ (Newskii prospect) sî in plátii'a Santu Isaacu. Tocmai acumu recunoscu oportunitatea stratéloru large sî plátielóru intense in Petropole, unde cá la Bucuresci e concentrata tota aristocrati'a imperiului, altminte n'aru corespunde usántielóru ruse nice pre departe.

Aristocratii rusi den cinurile*) premárie civili sî mi-

*) Rangu, clase, categoria demnitária.

litărie pana la colonelu inchisive au dreptu sa amble in cetate cu patru cai, sî feresca Dumnedieu sa-sî neglega cinev'a dreptulu. Muscalii nu inchama caii denante, că altî europeni immediatu lunga capulu rudei, cî intre caii dela rota sî cei den ante unu spătiu de altî patru cai re-remane desiertu sî coprinsu de curele lungi crucesiate. Cociáriulu de pre capra menă doi cai sî cei den ante se conducu de falaitáriu (Vorreiter) dupa mod'a rusa incalecatu pre calulu den drept'a.

In díle solemne, la visete sî la preambulare asémeni trasure se misca pana la 2000 in cetate caroru fresce trebue spătiu cuviintiosu, căce multele mii de alte trasure sî birgile públiche cu unu calu sî doi inca trebue sa crucesiédie in tote direptiunile in esta capetale intensa.

Birsia se chiama trasura públeca, cu care te servesci dupa cursu sau pre ora cu tasa determinata. Aire asemeni trasure se dîcú fiacaru. Denuminatiunea de birsia se trage den Petrupole, unde trasuri de esta spécia mai antaiu s'au asiediatu in pláti'a bursei (rusesce: birja), era denumirea fiacru den Parisî, unde se asiediásera lunga beserec'a Santu-Fiacru. Esta din urma numire fù imitata de intrega Europ'a, númai muscalii, altmintre imitatorii tutor'a, se abatura sî formara numire originaria, care apoi o strapusera rómaniloru prin cociarii lipovani*), cu cari totuodata indiestrara Jasii sî Bucurescii. Cu birsi'a se servescu omenii in genere dupa cursu sî la ori ce destántia in cetate custa númai 25 de Copeci (100 Rubl'a).

Largimea strateloru in localetatíle ruse e de imperiosa necesetate sî den alte motive, precumu: primo, Muscalii tare relegiosî sî bigotî au multe beséreci apoi sî mai multe cruci sî icone espuse in publecu veneratiunei; poporulu de rondu trecundu pre lunga fiacare face frontu sî se inchina de 12 ori cu metanie. Acumu potî satî sa-tî intipuesci catu spátiude devotiune se cere la o poporatiune de 500—

*) Secta religiosa care se castrédia pentru imperati'a ceresca.

600,000 in Petropole. Secundo, iern'a aici tiene siette sau optu luni de dîle, in care timpu fiacine are asuprasî doue — trei cosioce; pre stratele cele strimte ale Viennei comunicatiunea suptu asémeni auspicio de necese aru fi imposibile. Tertio, de sî rachiti'a*) in imperiulu rusu e monopolu alu statului sî destulu de scumpa, muscalii au singulária aplecare spre spirituose, se chefuescu forte desu, sî atunci intorcundu-se dela crisma acasa, cumu canta nemtiulu, imputandu lunei ca e beta, nu le ajunge strat'a mecara e fabulosu de larga. Aru mai fi sî altele multe, dera cine sa observe totu in doue luni de dîle, apoi indigenii nu su in stare a te luminá, númai strainulu face observatiuni fine.

Mi aducu a minte in respectulu observatiuniloru, ca odata mergundu la beseréc'a greca in Neapole, luai cu mine catîva cunoscutî straini ritului nostru, cá sa lu cunosca. Unulu mai antaiu se mirá, cãce credintiosii nostri nu siedu, ci stau in besérec'a, altulu, cã canteculu grecu in besérec'a te adorme in tota puterea vorbei, alu treile, ca cadelniti'a are zarcaláie sî elopotiei sî ca dupa ritulu nostru preste mesura multu sî desu se cadesc'e la liturgia. — Unu alu patrule aflá tote acestea relative in celu mai naturale nesu un'a cu alt'a sî esplecá lucrulu asie: Omenii in besérec'a stau, canteculu e acomodatú sa'i adorma; cá sa nu cada den petiore sî sa se periclitédie, pop'a desu curédia ai desceptá cadindu cu incensóriulu adornatu cu zarzanele corespunsetórie scopului.

Dera fiindu ca suntemu la besérec'a, e momentulu, cá sa-tî spuiau, ca cultulu nostru ortodosu celu pucinu in Rusi'a e nu númai mai pomposu, cá chiaru in Rom'a, dera sî placutu prin músec'a vocale superbu cultevata sî prin demnitatea cea rara, cu care se esecuta ceremoniele sacre, in catu pre ori care strainu l'impaca cu besérec'a nostra, bá-i insuffla sî respectu. Grecii cu prostele loru dátene sî

*) Diminutívu de rachiu (vinarsu) forte usetata de muscali.

cu saltichi'a nasale nici candu voru poté ajunge acolo, și ne facura besérec'a mai ridicula cu introducerea maneleloru musulmane intr'ins'a, apoi chiaru și cu susu pomenitele zarzanale, cari nu le au muscalii.

Catedralea Santu-Isaacu inca nu e gat'a in intru, dera am cercetatu multe alte beséreci, cumu e metropoli'a Alesandru Newski și Sant'a Maria de Cazanu, dóue temple grandeose și incarcate de auru, argintu și petre nestemate. A nume e demna de vediutu pretios'a lavra a Santului Alesandru cu baldachinulu și luminariiele in cea d'antaiu, apoi iconostasulu intregu și mai alesu icon'a precastei, reputata taumaturga, in adóu'a, tote de argintu masivu decorate cu petre și margele in pretiu fabulosu de mare.

In aceste beséreci și in multe altele chorulu cantaretiloru costa den cate 25 de individî asediatî intr'unu paviliunu cu stachete aurate in midiuloculu beserecei, ce cantu in quartetu unu chorale angerescu la santa liturgia. M'a incantatu cetirea sau U mai bineb cantarea apóstolului adeveratu artisteca, ce suie de la o nota inferiore prin trei octave și pana in capetu pre nesimtíte scóboru la acea-así. Diaconulu in genere e tenore și preutulu basistu consumatu in arte.

N'am fostu asié ferice sa potiu ascultá oficiulu divinuu in capel'a imperiale a palátiului de ierna, inse o cercetai, fiindu púrure deschisa doritoriloru de a o vedé. E in totu respectulu demna de unu monarcu atat'a de potente. Am sa-tí memorédiu și den acest'a númai o curiosetate, care me surprinse, cá și portretulu lui Ludovicu XIV intre angeri la Versailles. Ací icon'a lui Christu inantea altariului e infaciosiata in ornatu liturgicu papale și are tiremnulu, (tiar'a, coron'a papale) in capu, spre semnu, ca nu Ciarulu e papa in beserec'a ortodosa, cumu in desiertu credu apusenii, ci insusí Christu e capulu dogmátecu invisibile alu beserecei ortodose ecumenice.

Cu tote m'asiu impacá, inse me miru, cumu in Petropole, chiaru cá și la noi pre sate, se salutédia lumea cu „Chri-

stosu au inviatu⁴ pre strate. In tempulu de adî acest'a aru ajunge sa se marginesca in besereca.

Pascile in adeveru suntu serbatória de mare bucuria in tote tierele crestine, cu catu dera mai multu in Rusi'a, unde poporulu mare parte e sclavu, cãce la Pasci sclaviloru chiaru le e iertatu a imbraciá fratiesce sî pre Domnii sei, caroru alte ori le facu metanie, cá unoru diei.

Acumu viu la relatiunile personali:

In septeman'a premaria a postului Domnulu K. cu care venii aici, plecà la bunurile sele in fundulu Rusiei, dupa ce cu condetiuni destulu de favorabili nu me potù induplecá a merge cu densulu la Penz'a. Cu generosetatea proverbiale a rusiloru catra straini inca 100 de ruble — mi numerà preste tocméla sî prin atestu stralucitu me recomandà in totu respectulu compatriotiloru sei.

Adunasem iera binisioru la bani, inse fiindu dedatu cu traiu camu lusuosu, care aici costa mai multu, cá in Parisi sî Londinu, curendu me apropiai de fundulu pungei.

Dupa unu certu tempu aducundu-mi a mente, ca sún-temu in parésemi sî ca eu ortodosu in tiera ortodosa ar trebuí sa cugetu sî la cele sufletesci, me aplecai la unu costu adeveratu rusu alu seracimei, spre a crutiá catîva copeci. Costulu rusu constà intr'o dí cá in alt'a in supa de vèrdia acra, numita rusesce Sci (Uzu), pane negra, cumu díce nemtiulu Pumpernickel, era beutura Kwasu sî medu; cea d'antaiu una felu de bere de aluatu de se-cara, adou'a mursa de miere trecuta in fermentatiune vi-nosa. Firesce ca cu asémene nutrétiu sî eu acceptai Santele Pasci cu doru copilarescu. — Dera fia pentru acestu ajunu reputatu de mare meritu in beserec'a nostra, care nu se rádiema cá protestantismulu númai pre grati'a divina, fia dupa infinit'a grátia seau sî dupa naturalele cursu alu lucrurilor, tocmai in joi'a mare, candu me intorceam de la sant'a impartasîre fui chiamatu de principele B. in urm'a unui anúnciu insertatu de mine in tote diiarele petropo-

letane, prin care in modu pretentiosu cu singulária ostentatiune mi redicásemu caletatîle in gradulu superlatívu.

Principele cev'a mai june cá mine mi placú sî eu-convēnii asémene; deci curendu inchiáiáramu contractu spre a lu insocí cá secretariu trei ani in caletorie prin Europ'a.

Eca cumu suná anunciulu meu iperbólecu:

„Unu june literatu unguřu cunoscundu cu perfectiune limbele germana, franca, italiana, apoi binisioru angla neogreca sî rusa den altele espertu etc. cauta postu de secretariu privatu, maiestru de limbe etc.

Ospelulu Coulomb Michailowskaya.“

„Mundus vult decipi, ergo decipiat.“

O másema bine ca nu pre morale, dera ací, cá in multe alte impregiurari securu erá de rigore. — Deca raticiam a marturisí, ca suntu romanu, fiindu ca muscalii cunoscú bine o parte den romani, tota lumea aru fi dísu: „Den Nazaretu pote fi cev'a bine?“ — sî remaneamu pre lunga verdia acra sî kwasu, pana ce cu tempu pote impleam canalulu Moic'a in desperatiune.

Prinse bine mintiun'a inocinte, dera curendu fui redusu a mi espiá pecatulu; căce presentandu-me la principele B. cu o mustatiora destulu de respectabile, chiaru pentru unu magiaru genuinu, acel'a nu suferi sa o portu, cá sa nu 'i facu concurintia, sî mai alesu, cá sa se cunosca dupa mustátia cine e principe sî cine secretariu. Facui mina a me opune acestei mutilatiuni personali, reportandume la mosii sî stramosii mei nobili unguri, cari nice candu au suferitu bríciiu pre suptu nasu, dera in desiertu.

Mi cautá dera a me despartí de mustétia sî me consolu cu 1800 de ruble pre anu, apoi cu impregiurarea de a me preamlá cu unu principe de vítia stralucita trei ani intr'o careta. Crédiu ca e destulu consolatiune pentru unu magiaru falsu, inse am sî alta satisfactiune, cá in Rusi'a nice unu civilistu, pana sî cei mai de frunte boiari, cari n'au rangulu militáriu, n'au dreptu a portá mustétia, dera

cei ce porta caftanu natiunale rusu, sî mugicii*) in género porta apoi chiaru sî barba intrega.

Pentru sucesulu ce-mi procurà natiunaletatea impromutata magiara te salutu odata unguresce: Isten áldjon meg! —

XXXI.

Parisi Juniu 1843.

„Ein edler Mensch kann einem engen Kreise nicht seine Bildung danken. Fremd' und Vaterland muss auf ihn wirken.“
(Goethe)

Dupe 11 luni de absintia eca-me, Amice, iera in Parisi, unde acumu suntu cá acasa, sî am satisfactiunea de a jocá rola de Mentore pre lunga Telemachulu meu din Scuti'a, càci dupa ce am fostu petrecutu doi ani aici nu númai insemnetatile principali parisiane dera sî dátênile sî apucaturele locuitoriloru mi su cunoscute sî ile impartásescu la tota ocasiunea.

Cá sa nu dée dare pentru rangu propusei junelui principe intre altele sa nu faca casu de titulature, ci sa se lase in públecua a i poté adresá cuventulu simplu „Monsieur“ sî m' au ascultatu.

Francii, de sî trecura preste cate-va revolutiuni sî ajunsésera a aboli tote titulaturele sî rangurile, ba chiaru a degradá sî santii sî insusî pre Dumnedieu, totusî suntu ómenii cei mai aristocráteci din lume. Dupa ce au trecutu undele cele turbure preste dinsii s'au intorsu la firea loru de multu indatenata sî iérasî le intrudúsera cu usura. In Europ'a dupa cumu au dîsu unu istoricu, aristocrati'a esiste odata in firea ómeniloru sî e indestructibile, cace educatiunea, limb'a sî tote monumíntele ni o tienu viia inantea ochiloru. Cá sa schimbámu lumea aru trebui sa

*) Prosti, sateni.

incépemu de la republic'a lui Platone taindu firulu trecutului cu totul.

Rangulu de principe impune, pentru ca in Franci'a e forte rar u sî se reduce mai alesu la membrii deverseloru dinastie, pre candu intre aristocratii cei vechi se afla nû-mai titrulu de „Duce.“ In Rusi'a den contra suntu atati principi, catu vulgulu dîce, ca ai pote ingrasiá rimatori numai cu principi, cace suntu mai multî cá baroni în Austri'a.

Dera pana nu intru afundu in esta matéria sa me intorcu la Petropole sî sa-tî insîru in órdene esperiatele sî itenerariulu celu lungu, de sî nu atat'a de interesante, fiindu ca in parte tî l'am impartasîtu prin scrisorile precedentî.

Cá Rusi'a e de trei ori mai intinsa cá restulu Europei scii, dera a proportiune e sî seraca de tote, mai multu inse de poporatiune, sî asié regimulu rusu suptu asémeni auspicie, cá ore-cari regi africani iea mesurile covenite spre a trage folosele potentiose de la totî strainii, ce cercetédia tier'a, sî le pune pédecu candu facu mina de asî scuturá pulberea incaltiamentului.

Dupa ce esta ierna ajunsei la Petropole, adou'a dí cautà a me presentá la politia in burelulu strainiloru, unde depusei pasulu, ce aveamu de la Rufo di Calabria, sî in scambu capetai spre a poté comorá in Rusi'a pasu muscalescu pre trei luni, pentru care solui cincu ruble de argintu. Acest'a e censulu strainiloru de caletate, caroru cá literatu cu generosetate rusa fora contradícere me anumerara.

Dupa acést'a nimeni se mai interesà de mine, ci me lasara a mi consumá rublele castigate intr'o diumetate de anu, ceea ce se sî templà curendu, càce cercetamu o ospetaria nobile italiana frecantata de teneri de familie bune apoi de straini multî, sî in parteculáriu de nescari ómeni ai politiei cu maniere de totu urbane, cumu se dîce la Bucuresci „politicosi“ sî cheltuiam cate 4—5 ruble pre dí, cá cumu nu s'aru mai gatá.

Omenii politiei in tote tiererele, pana sî in Rusi'a, suntu cei mai veráteci, mai delicatî sî afabili din lume, firesce ca nûmai den búdie, pentru-ca civilisatiunea au inventatu politéti'a, care tiene locu de anima buna ori unde acest'a lipsesce, apoi politi'a securu nu e institutu eticu, sî adeptii sei nice nu-su menitî a face profesiune de cordialitate. Cu tote acestea me cuprinse mirare aflandu sî in acea tiera renumita de apostrofi vii, de sî numai la politia, atata civiletate cûrata europena.

Trebue sa marturisescu inse, ca muscarii in gènere suntu omeni cu anima buna, forte preventori cotra straini, sî se straduescu, cá acestor'a sa dée catu de buna idea despre tier'a sî gîntea loru, de comunu mai reu faimate, de catu in adeveru rele. Unu poporu nu trebue judecatu dupa guberniulu seu, care adese e importatu de aire, sî acést'a se pote díce cu totu dreptulu despre Rusi'a, care au adoptatu celu mai strasnicu absolutismu sî aristocratismulu den Germani'a, suptu cari geme unu poporu blandu sî bunu de fire, carui'a se tienu inchise tote cararile ce l'aru duce la cultura.

Pana a nu plecá din Rusi'a cu 20 de díle, dupa in-viatiunea ce mi se dede, petrecui in anunciatoriulu petropoletanu unu avisu, cumu-ca cûgetu a paresî tier'a, care pre tasa de o rubla fu insertatu de trei ori cu numele, caractériulu, loculu nascerei sî locuinti'a esactu descrisa din ácea cetate. Acesta formalitate nimeni o pote incongiurá, fia strainu fia indigenu, candu ese den tiera sî mi se pare ca e in favorea creditoriloru. Rusi'a din altele inca e plina de formaletatî seci sî tote lucrurile se facu pre formularie sî siablone prescise cu minutiosetate estrema.

Foile cu respectivulu anúnciu le alaturai unei súplice timbrata cu o rubla in argintu direptata Escelentisimului gubernatore militáriu alu capetalei, impreuna cu pasulu de comoratiune, rogandu-lu ami estradá pasu pentru straine-tate, care a dou'a dí mi se sî amanuá timbratu cu alta

rubla, asié catu petrecerea in Rusi'a pre timpu de cercitre trei luni de dîle me costà 8 ruble sau 40 de zwantî, ne numerandu alergaturele la diversele cancelàrie sî computòrie. Principele pre lunga altele avú sa solva inca o tasa de 300 de ruble, carei'a din anu in anu suntu supusî indigenii, cari petrecu afora den marginile impériului. Asié dare de lusu o asiu recomandá la tote statele cu pung'a gola.

. Joi dupa Pasci pre unu timpu dupa impregiurari forte frumosu plecáramu den Petropole lasandu Nev'a sî golfulu finicu inghiaciatî cá tunulu sî pre drumulu, ce tí am descriu ducundu-me, in 5 Maiu ajùnsemu la Berolinu, fiindu pre drumu 7 dîle. M'am miratu cumu sî natur'a au demarcatu confiniele Rusiei, caci o mica redicatura formandu mediuin'a intre dins'a sî Prusi'a stá inca invelita in mantelulu intactu de nea alba, precandu in Prusi'a plugurile de tote partîle rescolea suprafaci'a agriloru intre concertele gratuite ale alaudeloru.

La Berolinu trásemu in ospelu la Cetatea Rom'a, unde afláramu pre fratele celu mai june alu principelui, Anatolu, care venise multu mai inantea nostra. Susceptibilitatea principelui meu fù aci cruntu mortifecata prin o impregiurare forte redicula. In Germani'a de comunu familiile aristocrátece formédia majorate, ádeca titrulu de principe, comite etc. se strapune númai la perimogenitu, sî germanii asié-sî inchipuescu lucrulu sî la straini. Dupa ce principele Anatolu venise mai inante la Berolinu erá privitu cá unu reginte alu familiei B. sî sosindu mai tardiu sî majoranulu seu, acestui'a se denegà titrulu de Serenitate sî principe, sî velle nolle cautà sa se acomodédie cu destinctiunea de „fratele principelui B.“ Acést'a dede ocasiune la despute comice in ùltemulu gradu sî facú multu sange reu, catu fratele celu june, cá nu cum-va involuntárie sa usurpe dreptulu de antaietate sî aire, unde domnesce chica feudalisteca (der feudalistische Zopf), se

invoi a remané in Berolinu, pana ce noi vomu fi ajunsu la Parisî, cá sa cuprîndemu pusetiunea sociale cuvenita.

Dupa ce se incheià esta conventiune importante, indata pasîramu la efeptuirea ei sî adou'a dî plecáramu pre strat'a ferecata la Halle, de aci cu post'a la Francofurtu, unde comorandu pucinu, quasî numai spre a ne inscrie in tote regestrela, purcésemu pre strat'a ferecata taunusiana la Maguntiacu. Acì másemu o nopte sî ne preambláramu pre ripele maiestátecului fluviu Renulu. N'asiu fi mentiunatu Maguntiaculu din altele, dera aflai aci garnisiune austriaca, trupe ungárice, sî numai nadragii cei strimî mi adusera a minte de patria, sî mi stórsera lacreme de uimitiune vediendu feciorii nostri.

La Parisî veníramu in 16. Maiu, trásemu in vecinatea paduricea de Boulogne sî pana a aflá locuintia propria ne incorteláramu la principele Ludovicu de Wittgenstein, ce e in legamentu de afinetate cu famili'a B., sî ocupa vil'a numita „Castel Madrid,“ ^{si} apoi ^{si} Lucrendu capetáramu apartamentu mobilatu in vecinetate sî siedemu intr'o casa cu principele Labanoff Rostovski, care cá ou cu ou sémena cu consulele Fr. Balthes din Cinculu mare.

In giurulu Parisîloru suntu vile sau case de desfetare forte frumose sî gradine deliciose facute mai alesu pentru strainii cei multî, cari acurgu aci, pentru ca Parisii suntu cetate pentru tote anotimpurile sî nici o data desiertatî de certe clasî ale societatei, cumu spre esemplu cetatîle italiene ver'a sî Londinulu iern'a. Cu tote acestea constructiunile france porta unu sigilu parteculáriu de defectuosetate. Ele in genere au forte pucine ferestre, din cauza, ca in Franci'a esiste o dare sub numire de „usieritu sî ferestritu,“ care face seracimea a sî construí locuintie cumu amu dîce chioare sî acestu defectu se resimte pana sî la locasiele opulintiei.

A propositu de ferestritu trebuie sa-tî amintescu unu faptu scandalosu, ce tocmai se pertractédia in parlamentu, la camer'a deputatîloru.

Dupa legea electorale franca dreptu de alégere activa au totî cetatiani, carî solvu contributiune derepta de 200 de franci, pre candu de alegere pasiva numai cei ce solvu 300 fr. sî mai bine. Regimulu constitutionale, sau cumu-lu batesà Ciarulu Nicaulau „regimulu fraudei sî alu mintiunei“ den tote poterile adoperanduse a-sî capetá deputatî favorabili, instrumente orbe ale vointiei sele, midiu loci a se alege cate-va creature de ale sele, ce nu avea censulu, éra dupace se facù scomotu mare in diiariile opositionali, acesti'a prin connivinti'a perceptoriloru regii-sî intregira censulu facundu din casele loru asiediate in departamente númai usî sî ferestre; incatu acelea, gaorite cá rotiulu de pesci fura comisionalitre cercetate sî repertulu suna, ca nu mai suntu apte de locuitu.

Fiindu ca am intratu in parlamentu, de sî nu tocmai pre úsia, ci cumu amu díce amu saritu preste gardu, trebue incái sa-tî dau o idea de partidele ce se afla intr' insulu, apoi o idee generale, dupa cumu se usetédia in tote parlamentele a se asiediá deversele nuántie ale partideloru politece.

In Franci'a acumu suntu trei partide principali: Orleanisti sau dinastici, legitimisti sau burbonici sî republicani mestecatî cu bonapartisti. Partid'a gubernementale, conservativii, cá pretotindene in corpuri legislative, cuprinde centrulu salei numitu in batujocura pantece sî vulgáriu de totu burta (ventre). In drept'a siedu opositionalii legitimisti, regalisti, aristocratî sî últem'a nuántia retrogradî. In stang'a den contra opositionalii liberali, progresisti moderatî, esaltatî sî gradulu superlativu radicali, apoi in sensu inversu de la tribuna incependu asié numitii campeni sî desupr'a muntenii, sansculotii sau jacobinii, mecarca cele den urma denuminatiuni au camu caduitu in desuetudene.

Sa le lasamu acì sî sa te conduce pucintelu sî la besérec'a francesca.

In evulu médiu candu beserec'a domniá in Europ'a regii franci se reputá fiii primogenitî ai besérecei católice sî se titulau „Majestate christianisema,“ titru concesu de

papii atotu-potentî. Totu asié purtá cesarii germani titru de Majestate sacratísema, regii Spaniei M. catolica, ai Portugaliei „fidelisema“ ai Ungariei „apostóleca“ sî ai Mare-Bretaniei, „fidei defensor.“

Suptu asémeni auspécie incepura totî acesti campiuni ai besérecei a cladí cele mai tráfasie temple gótece in tota Europ'a apusena, cari cea mai mare parte remasera neispravite sî pote catu lumea voru remané, càce de candu s'au emancipatu filosofi'a sî nu mai e ancil'a teologiei omenii nu se mai entusiasmédia pentru locásiele acestea ale divinetatii, ci o redusera in incapéri mai pucinu pompose, bá cu totulu prosaice.

Unu astu-felu de templu marétiu, dera cu doue turnuri cionte, de diumetate, e sî catedrala „Notre-Dame“ asiediata intr'o insula a Secanei, ce se chiama „cité“ antic'a cetate Lutetia parisiorum pre romanesce „Lutos'a sau tinosa.“

Francii se falescu cu catedrala loru, dîcundu ca e cea mai frumoasa in tota lumea, mecara multe altele, sî a nume cea din Argintoratu, care e de acel'a-sî stilu ogivale mai multu-mi place; dera ce sa faci franciloru, ei suntu suntu poporulu celu mai nationale in tota lumea sî nationale-tatea loru o impunu tuturoru poporeloru. Cu totu dreptulu sî se mundrescu prin faptele maniloru loru. Din altele templulu Notre-Dame e catu se pote de falnicu sî omulu necunoscutoriu alu artei arcitectónece nu e in stare a critisá altu ceva, de catu estrem'a negligentia care se vede in acestu monumentu grandeosu sî deterioratiunile casiunate in revolutiunea franca de la 1789.

Pre timpulu acelei revolutiuni desfiintînduse regatulu se abolise cultulu crestinu, se mediatesásera totî santiu sî se destronase sî Dumnedieu din scaunulu marirei. Calendariulu francu, atunci erá impartítu in 12 luni de cate 3 de cade sî in locu de santiu martirologiului in tota diu'a erá petrecute legume, cumu de esemplu: luni cépa, martí áiu, mercuri chrianu, joi ridichia, vineri pecioci, apoi napi,

verdia, ardeiu sî altele in totu cursulu anului. Francii republicei smulséseru totî arburii aleelor din gradinele regesci sî in ele cultevá pecioci, cá sa aiba poporul. nutrétiu, sî voiá sa derime sî catedralea, spre a face in loculu ei gradina de legumeni spre indestularea cuinei cetatiene, inse firesce intr'unu acesu de turbare nu se potú sfarmá unu monumentu colosale la care lucrà tota Franci'a trei sute de ani, sî se multiamira a rupe cápetele cator-vasantî, a sfarimá iconele de pandia sî a aruncá ornamentele liturgice in noróiu.

In Anulu 1793 acesta beséreca se dechiarà de „templulu Ratiunei“ sî o femeia se asièdià in loculu Precastei, cá sa representédie pre dîn'a Ratiune, carei'a merse poporul cu dictatoriulu Robespierre in frunte, ce se inaltiasa in rangu de patriarchu alu cultului, spre a i se inchiná.

Metropoli'a Notre-Dame se reputa punctulu centrale alu Franciei sî de aci se numerá destántiele in totu regatulu, precumu se numerá in Rom'a antica de la „mil aureus“ sî precumu adî anglii le númera de la „London-Bridge“ (puntea Londinului) sî muscalii de la palátiulu admiraletatei den Petropole.

Cumu s'au scambatu lucrurile, vá sa dica cumu s'au restauratu tote dupa atat'a esundare a spiretului públicu! Francii, de sî nu in génere, suntu poporu forte religiosu, sau celu pucinu observa institutiunile besericesci cu tota demnitatea, mecara suntu departe de bigotismu. Dera nice crédiu ca ore care alta natiune pote sa aiba unu cleru mai desteptu sî mai cultu, de cumu e clerulu francu, care cumu dîse Chateaubriand nu se adópera a comprobá, cá crestianismulue escelinte, pentru cà vine de la Dumnedieu, ci den contra cà vine de la Dumnedieu pentru ca e escelinte.

In Franci'a casetori'a, batesulu sî inmormentarea suntu acte civili, nu besericesci, dera preotîmea cu infliuntî'a ei cea morale intr'atat'a scie tiené védi'a besérecei, catu nimeni nu neglege nice detori'a sea cea religiosa in esta

privintia, sî asié ea influesce dé dreptulu, nu prin mediulu institutiuniloru de statu, cumu se intempla la noi, spre a sustiené religiunea.

Viti'a romaneca necontestatu e acéea, care prepunderédia in Europ'a in totu respectulu. Acést'a are cea mai multa putere, pentru ca au absorbitu multe popora straine sî le au impusu caracteriulu seu sî limb'a sea. Asié de esemplu Gali'a au inghiutîtu pre franci sî pre normani; Spani'a alanii sî maurii; Itali'a visigotii sî longobardii; éra Daci'a, ostrogotî, cumani, avari, pacinatî, bulgari sî cate alte orde barbare, ce o incúrsera sî o dominara; dera in últem'a analise la tote le facù de capu, tote césera tenacetatei sî vitaletatei vitiei romane, care e menita a absorbí inca sî restulu altoru poporatiuni, inse de aci inante sî prin cultur'a, spre care pasiesce cu repegiune.

Durere númai, ca cu pucina esceptiune viti'a romana in ocidintele Europei e stationária sî tende a se impuciná, nu a se inmultí.

Ispani'a s'au storşu prin multele colonisari preste Oceanu sî cá Itali'a cu clim'a caldurosa favoresce voluptatea preste mesura, apoi precocetátea femeiloru devine caus'a nefructeficatiunei. Franci'a, dupace prin resbelele cuceritórie ale lui Napoleonu sî au repusu florea poporatiunei, apoi mai in urma cu resbelulu mauricu sî nensemnat'a colonia in Algeri'a, inca s'au raritu de poporu, adî patemesce de unu reu multu mai mare in gradu infioratóriu, adeca de sistem'a de 2 copii, cá sasii nostri in Transelvani'a, sî acést'a in tienuturilé agrecole, unde aru trebú sa fia puterea natiunei, care nu se pote susutiené prin proletaria-tulu fora de onergia alu cetatîloru sî prin immigratiunea straina.

Amorea patriei e legata de glia, cetatianulu urbanu e cosmopolitu. De aci vine ca tieranulu francu inamoratu in péteculu de pamentu ce posede se infiorédia, ca nu'i vá ajunge, cá sa pota dotá o progenitura copiosa cu cate o farima de patria, (cace patri'a agrecultoriului e agrulu

lui), ci aceea vá fi constrinsa a se deslipi in parte de natiunea cea mare sí, cá germanii a cautá asilu in alta parte de lume; sí asié, lipsindu'i midiulocele spre a sí inmultî patrimoniulu, de desperatu cadiu in estremulu acel'a, cá voluntárie sa puna márgini procreatiunei soiului seu in acea tiera populata.

In Angli'a acestu reu nu s'au incuibatu, pentru ca acolo tieranulu e númai farmer (arendatore) nu posesóriu de pamentu, prin urmare nice e tare pasiunatu de elu. In Germani'a au devenitu moda emigratiunea in mase, sí fia-care tienutu avendu conesiuni intre emigrantii originari din lumea noua, idea espatriarei nu'i e asié spaimentosa, apoi celelalte tiere nu suntu suprapopulate sí poporatiunea jace inca in catusile feudali, cari nu o lasa sa-sî planuesca singura conditiunile viitórei sele esistintia.

Supraporatiunea se stavilea in vechime cu medie religioase, prin ascetismu sí monachismu, care sí acumu desî nejustificatu domnesce in Oriinte, chiaru in acele tiere, unde in adeveru n'ar fi de lipse; dera e in firea poporatoru orientali a se tiené cá scaiulu de dáteni odata rade-cinate, pentru ca la dinsele n'au petrunsu civilisatiunea europea, care cá mod'a cutriera sí arunca lumea dintr'unu extremu in altulu. A nume in Indiele orientali domnesce cea mai crunta superstitiune nutrita de preotínea fanatica.

Acolo veduv'a se arde de viia, indata ce i more barbarulu. Omenii ajúnsi la ore-care etate tienu dreptu actu placutu dieitateri cu miiele a se sacrificá fetisiloru sei, sau aruncunduse in undele Gangului, spre a deveni nutrétiu crocodililoru sacri, sau tindiendusî grumadii, cá se'i strivesca rotele carului sacru incarcatu de idoli, ce se porta in procesiune pre strate la díle de serbatori anumite; sí acestu sacreféciu de sange se face spre cea mai mare glória a pretinselor devinetáti.

In acestu modu in partile acelea desu populate mai nu se vedu omeni préste etatea de patrudieci de ani, sí asié se stavileste supraporatiunea.

In Europ'a civilesata monachismulu s'au deochiatu, simtiulu relegiosu dîn partéa acest'a s'au tempitu, dera detor'ia preotîmei cei luminate este, cá sa ápere lumea de rateciri, ce repumna ratiunei sau mintii sanetose, apoi a regimeniloru crestine, cá sa caute médie corespunsetórie, prin cari sa curme reulu dandu directiune amesurata impregiariloru, cá genulu umanu sa pota prosperá, mecara de s'aru inmultî cá stelele cerului sî cá nesípulu marei. Apoi francii, ce altmintre cu demnitate prestau vítiei romane se faca inceputu a ne colonisá tierile romanesci desierte.

Cate tiere se afla inca desierte chiaru in mediulu Europei, catu de rara e poporatiunea in Asi'a sî in celelalte partî ale lumii? apoi ins'a natur'a númai de cateva sute de ani au desiertatu de ape inca Oceani'a sau regiunile australi ale globului, cari pana se voru impopolá sistematically celelalte voru fi sî ele apte de a inlocá sî nutri cu indestulare europenii civilesatî, ce nu mai incapu acasa. Adio! Mane plecamu la Elveti'a sî nu voiu uitá sa sa te cercetédiu sî de acolo. —

XXXII.

Thun in Elveti'a Augustu 1843.

„Look forth, look forth my fairest,
Thy faithful Knight is nigh,
The rosy tint of morning
Hath deek'd the Eastern sky!“

Credientiosu rolei de mentore concrediutu mie de principes'a mama sî incuragiatu prin dociletatea junelui aristocratu, am facutu unu planu de escursiuni prin tierile sî locurile mie cunoscute, sî cu respectu la sanetatea struncinata am conseliatu principelui sa venimu in Elveti'a, cá

sa faca cura sî bai de seru, spre a-sî recuperá vigorea perduta intr'o espeditiune caucásca.

Am sî venitu sî me búcuru, ca planulu au reesitu catu se pote de ferice.

Facundu revist'a prin Parisî facumu cunoscíntia cu unu turistu anglu a nume Bruce, care ne apromise insocirea sî asié in 18 Juniu, lasandu-ne ecepágiulu in Parisî cu cameráriulu Nicolai Antropoviciu sî Mr. Bruce ne suiramu in diligintia sî plecáramu la Argintoratu. Domnulu Bruce ne facù atentî, cá sa cercetamu aci de nou Catedralea sî mai alesu orológiulu astronómicu, care númai in tomn'a anului trecuta se restaurà, dupa ce de multu se deteriorase. Orológiulu e unu capu d'opera dupa cumu ne spuse Dlu Bruce, ce e unu barbatu forte versatu, ambla dupa réghiele matematici sî areta totî fenómenii astronómeci cu esactetudene prin mecanismu artistecu.

Candu bate or'a púrure canta unu cocósiu automatu intocmai cá unulu naturale batendu den árepe. Patrâriele de ora le batu automatî representandu cele patru epoce ale omului sî or'a mortea.

Acestea inse suntu jucarie pre lunga lucrulu principale, dera mi veni curiosa parerea Domnului Bruce ce dise, ca francii sî respective galii au inventatu numele de cocosiu (coq) spre a nu face alusiune la gintea loru dîcundu'i, cá alte popora romane galu. Idea patemesce intr'atat'a, ca sî noi romanii ne servimu cu aceasî spresiune. Acést'a mi aduse aminte de satulu Cinciarii in Transelvani'a, ai carui locuitori spre inlaturarea bajocurei umoristece, cu care i incarca vecinii, dîcu intre sine la cinciari (insecte) púrure musculitie.

In 21 Juniu esîndu din Argintoratu pre strat'a ferecata ajúnsemu la Basili'a sî avumu prospectu minunatu caten'a muntîloru Voghesî, cari aducu catu-va cu Carpatii nostri sî erá inca suri in crésetu cu velulu iernatecu. La Basili'a descinsemu intr'unu ospelu mare imediatu pre rip'a

Renului, ce are unu balconu aruncatu preste apa, unde afláramu nenumerala multíme de angli, incatu abé poturamu capetá apartementu. Anglii dau celu mai mare continginte de caletori in Europ'a, sî asié firesce sî de admiratori ai Elvétiei. Ei fia dupa natur'a soiului, fia din caus'a climei, sau dupa modulu vietuurei suntu cea mai mare parte maniaci*), ipochondriaci, patemitori de morbulu nationale ce se numesce „spleen“ sî asié cauta distractiune mai alesu in Elvétia, unde e clim'a atatu de pura sî ómenii den fire alegri, apoi natur'a in supremulu gradu admirabile. Cu spleenulu Angliloru are Elveti'a norocu, càce acest'a i face sa i cercetédie frumusétiele naturali, altminte aru trai cá vai de ei in visuniile alpiloru. Pentru comoditatea sî firesce cu banii insulaniloru s'a redicatu in tota tier'a ospelele cele mai pompose din lume, sî spre acoperirea lipseloru loru suntu stabileminte, mai confortabili cá ori unde, in tota Elveti'a.

In Basili'a dintr' altele n'am aflatu insemnetatî rare sî adou'a dî inaintáramu cu posta spre Bern'a pre drumulu celu mai scurtu.

Bern'a e cetatea capetale a Elvétiei sî a cantunului respectivu. Nice acést'a nu presentédia cev'a straordenáriu, dera incorteléidiá Consiliulu federale supremu, corpulu diplomátecu, apoi fiindu ca dupa nomenclatura insemnédia Ursopole sau cetatea ursiloru, cu cari bine semena locuitorii, aru fi orecumu renegare de sine, deca n'aru incortelá sî ursî genuini. Lasu ca are destui pre marce, pre bani, pre portî sî pre funtani públice diversu configuratî plástece, dera Bern'a inloca sî esemplárie ursine vii intr'unu valu alu cetatii, cari facu onore sóiului sî se sustienú pre spese públice, cá animári de predileptiune.

E inse in Bern'a sî o curiosetate, cá care nicaire n'am mai vediutu in lungile mele escursiuni; pre unulu sî

*) Maniacu lipistu, nebuu.

acel'asi turnu se afla d'oué orológie. Spunu, cà unulu s'aru fi redicatu dreptu monumentu in onorea orekarui barbatu forte meritatu pentru patria, d'upa conclusulu clarisemului Consiliu municipale, era d'upa timpuri ilustranduse inca unu altu barbatu, sî contempuranii sei nevoindu a lu lasá neremuneratu decisera, cá sî acestui'a sa'i redice monumentu. Dara fia ca consiliulu republicanu n'au sciutu inventá modu de recunoscintia amesuratu, fia cà n'au voitu a face d'istinctiune intre meritele republicane, civice, unanimi votu au conchisu, cá sî acestui'a sa se eriga totu orológie monumentale, inse abstragundu de la alu doile turnu l'asiediara lunga celu d'antaiu.

Asié déra vedî, dulcele meu, ca pre timpulu candu intr'unu satu vecinu cu noi ouá lupulu in podu, in altulu trecea mandiulu dreptu capriora sî din alu treile locuitorii scotea lun'a cu carligulu din funtana, sî in cetatea capetale elvetiana consiliulu municipale compusu de adeveratî injuga-ursî o facura catu de buzoenesca*) cu orologele loru monumentali, incatu Europ'a cu dreptu le striga gura de Tergovisce**).

Fia-le de bine! Sa pasîmu inante, càce sî asié nu siediumu multu in urbea ursina, ci de locu veniramu la Thun, unde inça comoram.

Fîindu inse acésta cetate forte simpla sî viéti'a nostra destulu de monotona, pre tempulu ce principele sî facu cur'a de seru, apoi n'am cu ce te intretîné, ci cauta sa tí dau inca o paralela intre Elvétia sî Transilvani'a, d'upa cumu facui sî in un'a den epistolile precedentî.

Dupa institutiuni, cá sî d'upa natura sémena tierile amendoué, sî asié mi se pare ca natur'a inca singura conditiunédia institutionile.

*) A face buzoenesca, vá sa dica: prostu, rediculu, fora capu.

***) Gura de Tergovisce: hohotu mare, batjocura, derisiune.

Cá la noi in Elvétia suntu trei natiuni genétece: germani, franci sî italieni; apoi cá nemica se lipesca in respectulu asemenarei mai e o alta nuantia de poporatiune, care vorbesce unu dialectu romanescu (roumanche), mic'a poplata a Reto-romaniloru, ce suntu afini franciloru sî italianiloru.

Diferinti'a e númai, ca aici tote poporale suntu libere cu drepturi politice egali sî nice unulu e paria, cá noi romanii in patri'a nostra.

Confederatiunea elvética custa din 22 de cantune cu administratiune autonoma, care aduce cu a comitateloru nostre, mecara cantunulu „Castelulu nou“ singuru recunosce de Domnu pre Regele Prúsiei. Independenti'a cantonale se estinde pana acolo, catu fiacare pote sa-sî bata monet'a sea, mecara acést'a e númai lusu autonomicu, care se usetedia in modu destulu de meschinu, facundu númai crucerusî sî finici de arama cá paralútiele, càce indiginti'a nu le ierta a bate dubloni; apoi se servescu cu monet'a staturiloru mari circumvecine, mai alesu cu cea franca.

E in génere cunosctu, cumca tarapanalele*) nu aducu mari folose nici unui statu, care bate moneta in deplina valoare intrinseca a metalului, càce in estu casu monet'a se esporta in tiere straine, se topesce sî se reduce in alte obiecte de prétiu. De acéa regiminile cu minte púrure batu bani mai scadiutî cá prétiulu metalului, càci acestia au númai se represinte valoarea obiectelor, sî asié nu númai scotu spesele de regia monetária, ci-sî sî consérva monet'a in statulu seu. Pana in catu se folosesc impériulu nostru cu monetarisarea aurului nu sciu, dera bine face ca vinde galbenii, cari suntu tare apretiatî sî cunoscutî in Oriinte, licitandu cá o marfa.

Franci'a înca are moneta forte buna; de acé'a sî are cursu in tote tierile vecine; dera se plange chiaru pentru

*) Tarapaná, vorba turca, Monetaria.

ca se facù serva Europei diumetate, cá sa o indestulédie cu monet'a sea sî sa o scutesca de impresiune.

Rusi'a are monet'a de arama monstruosa de mare, care multî ani s'au esportatu cu carale spre a se reduce în caldari in vecin'a Prusia, bá copecii rusî au sî cursu pana chiaru in Franci'a, unde castigi la dins'a 200°/_o. Acést'a facù pre statu a oprí esportulu monetei merunte la pedepsa de Sibiru, era pre de alta parte a-sî scambá sustem'a.

Are Elveti'a cá sî Transelvani'a deplina libertate de conscientia sî asié confesiuni crestine catu sî la noi, mai alesu romano - catolici, reformatî calvini, evangelici zwingliani sî luterani, dera cá sî natiunile nice una e numai tolerata, ci tote cu drepturi egali. Totusî fiacare se sustiene singura cu trebute de la respectivii confesiunali, statulu nu ajuta una mai multu, alt'a mai pucinu sî unele de locu, cumu e la noi in Transelvani'a.

Din esta parte singura mi place republic'a, cace altumintre cá sî in monarcie domnesce destula miseria, pentruca cine e in fruntea guberniului, cá aire trage focu númai la ol'a sea. Apoi dupa vorba romanului' nu tî e ciuda candu te arde o zema grasa, dera tî e candu te arde fasolea. Asié tiranisa aici nesce nedemni pre ómenii cei mai de omenia, dupa cumu spune amiculu meu Centlivres, care au avutu ocaziune a vedé tota speci'a de guberniu. Elu nu e entuseasmatu pentru democrati'a patrioteca elvéteca de facto aristocrata.

In Elveti'a nu suntu alte autoritatî fora conselie de susu pana josu. Asiá e conseliu federale, cantunale, aci unulu micu sî unulu mare, apoi conseliu micu sî mare in tota comunetatea, sî asié dupa tote ramurile sî specialetatîle numai conselie.

La conseliulu federale concurge totu contunulu cu barbatii sei sî asié sî la adunari generali sau diete. Conseliarii elvetî se gerédia din altele tocmai cá nesee domni suprani lipsindule númai purpur'a, cace ai depune den

demnitate, se pote númai prin revolutiune, avendu fiacare dupa sine clica de lingai, cá aire.

Fericirea umanetatii, dîca cine ce vré, nu stà in form'a regimului, ci form'a regimului sta in deverse mani deversu. Barbatii cu virtutî cetatiene sî caractériu de adeveratî patriotî pusî in fruntea regimului spre conducerea trebeloru publice, suptu ori ce forma, suntu in stare a ferici lumea sî ei dau regimului caractériu, nu den contra.

Anglii suntu mundri pre regimulu loru, dera elvetianii suntu ingomfatî preste mesura despre libertatîle sele, sî despretiédia natiuni catu de mari, cace se inchina la domnitori din grátia divina; n'aru avé inse de ce, pentru ca sî la ei e potestatea asupritória, maimutiaria monarcica cumu se cade, dera ce se faci muscei din capulu protiapului, candu crede ca ea trage carulu! Asié e sî poporulu republicanu; ce face intric'a sî corruptiunea crede ca face singuru. Ómenii suntu, cumu dice Voltaire impartîtî in dóue clasî, adeca: insielatori sî insielatî (fripons et duppes) sî voru remané ce suntu. Unii voru inventá vorbe frumose sî altii le voru crede in sempletatea loru.

In adeveru republic'a elvetiana nu tiene oste stabile cá alte staturi, sa i storca médu'a; nu aduna junii cei mai sanetosî, cá sa i nutresca pre spese pùblice, fora a le dá alta treba, decatu sa dorma sî sa'i invétie númai a merge unulu dupa altulu fora sa se calce, sau sa se joce cu bétie fora a sî scote ochii: dera, cumu tî am mai scrisu, pare ca junimea aru fi ursita sa traiesca in lenevire. Elveti'a vinde feciorii sei la altî potentatî straini, spre servétiu militáriu. Cei ce nu suntu aptî, sau nu au gustu pentru arme, imple lumea oferindu-sî bráciele la servétiu privatu particulariloru, sau astepta venirea strainiloru in patri'a loru, ca aci sa le servesca spre a sî castigá pana cu mai pucina sudore. —

E mare diferintia intre Italiani sî Elvetiani, cá sî intre ambe tierile, dera intr'unu respectu - sî sémena forte;

sî unii sî alții traiescu mai alesu din siarlatanismu. Italianii trafica cu arceologi'a sî elvetianii cu frumusețiile naturali ale țierei lor, cei mai pucini cu sudorea fechiei sele. Elvetianii au adusu lucrulu departe, pana la nerusinare. Nu e petra, stanca, ripa, scursura de apa sau arbure scorburos in totu țier'a, ce n'ar fi regestrate cu numeni pompose, catu se pote mai sonore in itinerarie, apoi ilustrate sî panegiresate cu iperbolia in poesia sî prosa, prin diiarie sî manuali cu atat'a arte, catu strainulu nu pote resiste poței d'a le vedé tote. Gura-cascele alerga cu limb'a scosa, cá sa-si desierte pung'a la carausi, caleusi, sî ospetari, ce toti stau la panda sa te apuce sî sa te storca. Mai e apoi o clase de industriari ce producu sî alt'a ce vendu deverse uneltițe cu pretiuri fabuloase de mari dreptu suvenire, sî ciopora de cretini, cari inca percepu contributiune de la cei ce in tote gaurele vinu a le admirá trist'a esistintia.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

M'imaginu tempulu de auru, candu voru fi strate ferecate in partile nostre sî yá alergá lumea nordeca sî apusena, insetata de frumuseție naturali cu totulu nóue pentru densa, in Transelvani'a nostra, cá sa se sature. Ore nu potemu noi concurge cu ori ce țiera a lumii? Bai de auru californice, ape minerali multu pretiose, produse, arceologia, deversetate de popora, apoi muntî sî colnice, ape sî palude, selbe sî dumete, tocmai cá cele ce le admirai in Elveti'a pre atati bani! —

Inca alte raretatî ásiu aretá la gentlemanii angli numai in circuitulu nostru, precumu: Vulcanulu stinsu sî grot'a de stalactitî la Héviz, imponentile conglomerate la Bogat'a oltiana, Stancile de basaltu la Dopc'a, Conformatiunile calcárie la Coman'a, petr'a farmecata la Persiani, in fine superbulu putiniu sî funtan'a lui Esculapu de la crucea lui Para la noi. Securu suntu, ca cá sa vedea, mai alesu cele din urma, au sa vina lordii din Londinu de un'a

acolo, cu ochii inchisî, nemica spurcandu pre lunga dinsele ce e mai curiosu in Elveti'a de esta spécia.

Dera ori cumu, sócie, Elveti'a are in totu respectulu preeminintiele sele in Europ'a, sî abstragundu de la mesé-riele umane, ce nu se deslipescu de viti'a nostra, are meritulu de a fi asediatu tronulu libertatei pre muntii sei intr'unu tempu, candu nimeni aire cutediá sa'i pronuncie mecara numele.

Libertatea afectiunédia mai inante de tote aeru sup-tîre sî curatu, care se afla númai pre virfulu muntîloru, activetate rara, condetiunata prin recorea climáteca a inal-tîmiloru; sau sobrietate, frugaletate sî tota spéci'a de privatiuni.

Omulu in regiunile muntose imitédia tráiulu fereloru falbe, a caròru esistintia inca e condetiunata de inacesibi-letatea stanciloru sau de soletudenea selbeloru, ce le scu-tescu de sagetele turanului naturei, omulu, care altmintre le sterpesce de pre faci'a pamentului.

Clim'a dulce, tráiulu indestulatu sî lusulu afemeié-dia sî suntu morbulu libertatei, sî eca pentru ce tîerele grase sî indestulate númera pucini adeptî ai libertatei, ci din contra facu locuitorii sa incline spre servitute.

Sclavi'a e morba de familia, vítiu radecinat in dá-teni patriarcali, e oftica eredita din semintia in sementia. Poporale nascute in jugu anevóia dau proselitî libertatei sî modele de virtute.

Eca pentru ce fiii lui Israelu dusî de liberatóriulu Moisi in pustele arábice sî aducea a minte númai de fer-turele grase sî uitásera cumplitulu jugu faraónicu; se vaitá repsciá sî doriá rentornare la siésurile Egiptului, cá dupa dátena se-sî sature pantecele, caruiá nu priá nutretiulu libertatei de mana sî ciupercî frugali.

Eca pentru ce libertatea o au cei mai multî numai in gura, era in anima servilismulu sau ambitiunea, indata ce s'au molepsitu de viétia plina de indestulare.

E cu greu, dera sa venimu la altele.

Am petrecutu aice doue luni de dîle meditandu in idei inalte sî esercetandu cu totulu contráriulu, câce debile e fiinti'a nostra. Poetulu incáleca Pegasulu, sî-acorda lir'a sî canta marirea creatiunei. Sa am talentu te asiu delectá cu descriptiunea acestoru locuri deliciose, cace n'aru fi lipse de fictiune, spre a pröduce capu d'opera, ci simplulu adeveru pote se te incante, dera-su omulu prosei sî nu me incumetu. —

Jeri facui o escursiune la Brienz, admirai cascata pitórica de la Giessbach sî pusetiunile romantice la Interlacken sî Unterseen. Ser'a intornandume eramu cu Miss Lucia Colbert, ne asiediáramu suptu Ulmulu celu mare pre banc'a de verdétia. Aveamu in aspectu celu mai imposante síru alu Alpiloru cu verfulu de ghiácia púrure cristalina, laculu Tunului plinu de barce cu pescari, ce'i crucisiá suprafaci'a linu undulatória in tote dereptiunile, pre cost'a vecina o trupa de vaci baltiate cu clopote mari de cióia, aternate de betele late rósie la gutu, sî cu úgerele pana la pamentu pascea in linisce perfecte.

De odata incepura gigantii de ghiacia a se aprinde la foculu soarelui apuninte, a arde cu bobotáia purpuria sî a flacará intr'unu modu sa te rapesea in uimitiune straordenária.

Unu spectaclu acest'a, care firesce númai in Elveti'a potî sa gustedî in regiunile nostre; dera sî ne puse in estasu.

Pre incetu sorele se ascunse, fenomenulu linu linu, disparú armoni'a clópoteloru se simtiá abé din departare sî Miss Lucia intonà romanti'a sea de predileptiune cu glusulu celu mai suavu din lume.

Nu potui siedé mai multu, me lasai la polele ei in genuchi, sî catu mi se paruse orecandu limb'a angla de aspra, cu atatu acumu din organu asié delicatu sî melodiosu mai dulce. O lasai sa cante sî in strofele últemárie:

„Ah! Look forth, look forth my fairest,
 My bosom pants for the
 Look forth, look forth my dearest
 Thy looks are life to me!“

cu focu sî entusiasmu mi-unii, vocea cu Miss Lucia, me redicai apoi sî braciul in braciul veníramu in cetate. —

Mane ne întorcemu la Parisî, apoi mérgemu la bai de mare sî in Noembre vomu fi in Londinu, cá sa vedemu instalatiunea Lord Majorului.

Asié-mi luai concediu de la Elvétî'a sî me consolu ca iera voiu intalni pre Miss Luci'a in patria sea, sî in comemoratiunea ei de securu nu voiu uitá romanti'a, care m'a impacatu cu limb'a angla pre deplinu. Vale!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Finea tomului antaiu.
